ANDREI
ȘERBULESCU

Monarhia de drept dialectic

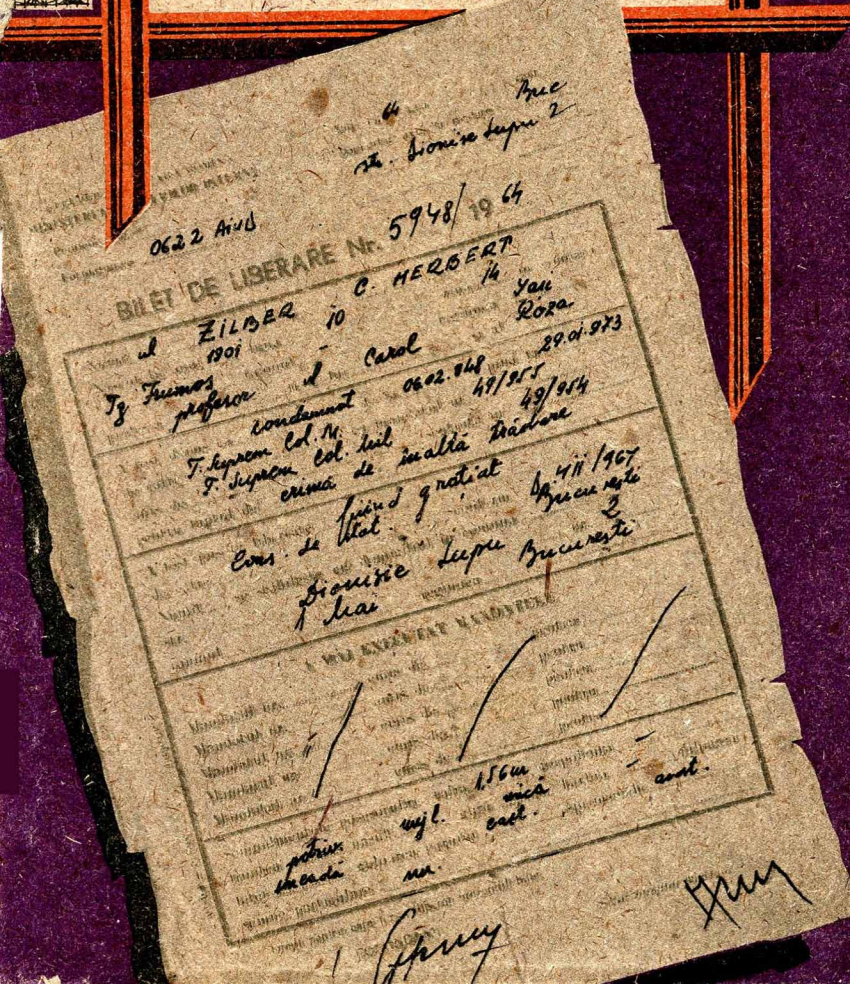

Andrei Şerbulescu

MONARHIA DE DREPT DIALECTIC

Andrei Şerbulescu

MONARHIA DE DREPT DIALECTIC

A doua versiune a memoriilor lui Belu Zilber

HUMANITAS

București, 1991

Redactor : MIRCEA DUMITRU

Coperta : GHEORGHE BALTOC

•

ISBN 973-28-0222-7

PREFAȚĂ

Belu Zilber * pe drumul înțelegerii

În seara de 14 mai 1970, patru indivizi au pătruns în locuința din Bulevardul Republicii nr. 86 etajul VI a profesorului pensionar Herbert Zilber cînd acesta lipsea de-acasă și, după ce au imobilizat-o pe femeia de serviciu, au cotrobăit prin dulapuri și sertare, luînd cu ei la plecare cîteva mii de lei și un vraf de hîrtii. Chemați pentru cercetări, milițienii s-au declarat incapabili să dea de urma răufăcătorilor.

Dosarele ridicate de aceștia n-aveau însă de ce să-i intereseze pe niște borfași oarecare, fiind vorba de amintirile din închisoare ale lui Zilber, care cu vreo cinci ani mai-nainte fusese liberat după o îndelungată detenție și ulterior absolvit de vina participării la activități de spionaj și la un complot antistatal, pentru care fusese condamnat în 1954.

În memoriile pe care a început să le redacteze în 1969, anul cînd l-am cunoscut, fostul pușcăriaș relata amănunțit în ce fel reușiseră anchetatorii să-i impună rolul de principal instrument al acuzării în înscenarea cunoscută sub denumirea de „procesul Pătrășcanu". Cu puțin înainte, organele de partid și de stat dezavuaseră în termeni categorici, prin documente ale C. C. al P. C. R. și prin decizii judecătorești, întreagă această farsă judiciară, făcînd referire și la mijloacele barbare folosite pentru obținerea „recunoașterilor" din partea celor inculpați. Era astfel de presupus ca destăinuirile lui

* Herbert (Belu) Zilber, pseudonim publicistic Andrei Șerbulescu.

Zilber, privitoare la uneltirile celor care au conceput şi pus în aplicare scenariul nimicirii fizice, morale şi politice a lui Lucreţiu Pătrăşcanu, să beneficieze de consimţămîntul forurilor oficiale, care nu se puteau dezinteresa de punerea în lumină a modului cum „legalitatea socialistă" fusese atunci violată.

Departe de a încerca să ascundă existenţa acestor memorii, Belu Zilber sesizase o editură despre intenţia sa de a i le încredinţa spre tipărire. Cedînd bucuros rugăminţii prietenilor şi cunoscuţilor, el le citea fragmente din manuscris, mai cu seamă pe acelea despre a căror realizare stilistică dorea să capete o confirmare. Dar era inevitabil pe atunci ca printre ascultători să se găsească şi unii care-şi asumaseră obligaţia de a raporta cui trebuie orice atitudine sau gest dubios. Şi ce putea fi mai suspect decît să dai la iveală tehnicile şi tertipurile tribunalelor inchizitoriale ?

Furtul manuscrisului (briganzii au avut grijă să-şi însuşească toate cele trei copii dactilografiate) l-a tulburat adînc pe păgubaş, măcar că se deprinsese cu ideea că din partea activiştilor de partid şi a autorităţilor statale te poţi aştepta la cele mai imprevizibile reacţii. Grosolănia cu care se procedase în cazul de faţă l-a ajutat totuşi să înţeleagă mai limpede cît de plăpînde erau speranţele sale într-o moralizare a sistemului şi cît de legaţi rămîneau reprezentanţii curentului „renovator" de oamenii şi metodele ultimului sfert de secol.

Cînd şi-a mai revenit din acest şoc a luat, potrivit faimei sale de „recalcitrant", hotărîrea să refacă textul cu pricina. S-a apucat de scris, dar, cum ne mărturisea celor care-i devenisem apropiaţi, treaba mergea anevoie, din ce în ce mai anevoie. Poate era de vină şi sentimentul că a doua redactare este lipsită de spontaneitatea şi de prospeţimea primei, poate că intervenise cumva o oarecare neîncredere în posibilităţile proprii de analiză şi de exprimare în condiţiile unei evidente deteriorări a stării de sănătate. Mi-a declarat, la un moment dat, că lectura scrierilor autobiografice ale lui Arthur Koestler i-a dovedit că, în problemele vitale care-l interesau, alţii au spus mai complet şi mai convingător ce ar fi vrut să spună el însuşi.

Mai tîrziu am înțeles că practic renunțase să migalească la reconstituirea manuscrisului sechestrat. Dar că n-a distrus filele pe care apucase să le rescrie m-am convins la 1 martie 1978, cînd, încunoștințat fiind despre săvîrșirea lui Nenea Beluțu, care îmi predase cu cîteva luni înainte o scrisoare cuprinzînd dispoziții testamentare, i-am descuiat masa de lucru : acolo aștepta manuscrisul neterminat.

L-am luat și l-am depus într-un fund de dulap la mine acasă. Poate din superstiție n-am citit atunci acele pagini scrise sîrguincios și citeț, dar pe alocuri încărcate cu ștersături și reformulări : deocamdată nu voiam să știu ce conțin ele, ca și cum ignoranța voluntară mă putea feri de curiozitatea puterilor malefice. Așa se face că abia acum, la 12 ani după ce am intrat în posesia lui, am aflat că manuscrisul trebuie să se intituleze *Monarhia de drept dialectic.*

Parcurgînd memoriile lui Belu Zilber trebuie avut tot timpul în vedere că ele au fost scrise curînd după 1970, atunci cînd regimul ceaușist trecea la dezvăluirea fără reticențe a obiectivului său de violentare a istoriei preluat direct din stalinism și începea să recurgă din nou la măsurile represive de care se dezisese în anii precedenți ; în epoca aceea, stabilitatea „ordinii revoluționare" le părea multora că este asigurată în țara noastră pentru vecie. Astăzi, cînd realitățile sociale și economice din Europa de Est sînt supuse unei acerbe analize critice, considerațiile memorialistului de acum două decenii pot să pară fie banale, fie sărac argumentate. Și totuși, ele își păstrează meritul de a fi rezultat nu din contemplarea spectacolului istoric, ci dintr-o experiență nemijlocită implicînd punerea la grea încercare a propriului spirit și chiar a propriului trup.

*

Herbert Zilber s-a născut la Tîrgu Frumos în ziua de 14 octombrie 1901. Către sfîrșitul studiilor liceale făcute la București a fost eliminat din toate școlile statului, învinuit fiind că a participat la celebra demonstrație socialistă din 13 decembrie 1918.

În 1922 a obținut licența în matematici la Universitatea din Grenoble, iar în anul următor titlul de inginer la

Institutul electrotehnic din același oraș. În perioada studiilor universitare a militat în mișcarea muncitorească revoluționară, numărîndu-se printre fondatorii Internaționalei Studenților Comuniști.

La înapoierea în țară s-a angajat ca funcționar al firmei J. Nechelis din București. În anul 1930 a fost arestat pentru activitate de spionaj în favoarea Uniunii Sovietice, făcînd parte dintr-un grup clandestin condus de publicistul Victor Aradi. Curtea Marțială a Corpului II Armată l-a condamnat în 1931 la cinci ani temniță grea, pentru ca în anul următor să fie rejudecat și achitat.

Din 1932 și pînă în 1940 a lucrat ca referent și secretar al Institutului pentru studiul conjuncturii economice, de sub direcția lui Virgil Madgearu. În această perioadă a desfășurat o intensă activitate publicistică pe teme de economie, dar și de sociologie sau de ceea ce avea să se numească politologie, semnînd îndeobște cu pseudonimul Andrei Șerbulescu, studii, articole doctrinare și note polemice, mai cu seamă în revistele „Independența economică", „Viața românească", „Cuvîntul liber", „Era nouă", precum și în alte periodice de stînga sau extrema stîngă.

Tot atunci a făcut parte din cercul intelectualilor grupați în asociația „Criterion", intelectuali cu cele mai diferite orientări politice și filozofice, nutrind însă deopotrivă năzuința către afirmarea culturii românești în toate domeniile și la cel mai înalt nivel de spiritualitate, și abordînd cele mai presante probleme ale actualității. În legătură cu simpozioanele organizate de „criterioniști" la Fundația „Carol", Mircea Eliade nota în scrierea sa *Les promesses de l'équinoxe* : „La colocviul despre Lenin, le-am cerut inginerului Belu Zilber și lui L. Pătrășcanu, secretar al Partidului Comunist Român [în realitate, Pătrășcanu n-a deținut niciodată o asemenea funcție în partid], să ia cuvîntul. Voiam, de fapt, să avem printre noi doi marxiști, pentru a le răspunde lui Mircea Vulcănescu și lui Mihail Polihroniade, care se pregăteau să atace comunismul, unul în numele democrației, iar celălalt în al naționalismului". Și Eliade continuă : „Îl cunoșteam pe Zilber de multă vreme, fiindcă venea adeseori să ne vadă la redacția «Cuvîntului»... Era un om scund de sta-

tură, cu minte vioaie și destul de cultivat. Degeaba spunea că este marxist, căci n-avea nici dogmatismul și nici intoleranța acestuia".

Datorită legislației rasiale, Herbert Zilber a fost îndepărtat în 1940 din postul de răspundere pe care-l ocupa la institutul de cercetări economice.

În preajma lui 23 August 1944 a fost secundantul lui Lucrețiu Pătrășcanu, principalul reprezentant al Partidului comunist la tratativele purtate de anumite forțe politice democrate de la noi în vederea ieșirii României din coaliția militară antisovietică și alăturării noastre la coaliția antihitleristă.

Îndată după înlăturarea regimului antonescian, Herbert Zilber a fost numit director al institutului în care activase înainte de război. În 1945 a obținut licența în filozofie la Universitatea din București, unde își va susține și teza de doctorat, tratînd despre *Imperialismul unor țări înapoiate*. În 1946—1947 a ținut la aceeași universitate, ca profesor șef de catedră, cursul de Economie politică și socială.

În primăvara lui 1947 a fost exclus din partid pe motiv că în trecutul său politic existau perioade obscure și că adesea nu fusese „pe linie". De fapt, această măsură dușmănoasă trebuia să constituie un avertisment pentru Pătrășcanu, aflat încă de pe atunci în conflict latent cu conducerea Partidului și în special cu Gheorghe Gheorghiu-Dej, care-l considera a-i fi cel mai de temut concurent la funcția de lider al mișcării comuniste din România.

La 6 februarie 1948, Zilber a fost arestat. Nu putea bănui că îl așteptă o detenție neîntreruptă de 16 ani și jumătate, din care peste șase ani în prevenție, înaintea simulacrului de proces în „cazul Pătrășcanu".

Esențialul scrierii de față constă din prezentarea tacticii folosite mai cu seamă în 1952—1954 de către organele de anchetă pentru a-l modela și dresa pe „reținutul" Herbert Zilber astfel ca el să joace cît mai firesc rolul de demunțător al crimelor politice imputate lui Pătrășcanu. În definitiv, scrierea este o pledoarie *pro domo*, o încercare dacă nu de a justifica, măcar de a explica atitudinea uluitoare de exasperată autoacuzare adoptată de „complicele" lui Pătrășcanu în tot cursul procesului. Dacă sentința de achitare pronunțată la 28 mai 1968 de plenul

Tribunalului Suprem a înlăturat învinuirea de trădare de patrie care planase asupra lui Zilber, ea nu a putut însă șterge din conștiința acestuia cumplitul simțământ de culpă față de cel mai bun prieten al său.

A-l condamna expeditiv pe Belu Zilber pentru că n-a rezistat torturilor morale și fizice aplicate zile și, mai cu seamă, nopți întregi de-a lungul unui șir parcă interminabil de ani, înseamnă a practica o justiție sumară, oarecum la nivelul celei a temnicerilor lui. Merită amintit în privința aceasta că, la reconsiderarea unor măsluiri judiciare din Europa de Est, unii magistrați care pronunțaseră sentințele de condamnare au invocat întru descărcarea lor de vină faptul că „au fost induși în eroare" tocmai de „mărturisirile" stoarse acuzaților prin cele mai inumane presiuni ; asemenea acuzați inocenți erau deci răspunzători pentru acele sentințe nedrepte în fapt, dar chipurile juste în măsura în care se întemeiau pe capete de acuzare necontestate de nimeni în instanță. Cu alte cuvinte, victimele înscenărilor judiciare meritau să fie acum pedepsite pentru a fi furnizat probe eronate completelor de judecată.

Zilber n-a fost nici el scutit de atare învinuiri atunci cînd a cerut despăgubiri bănești pentru pagubele materiale legate de îndelunga lui deținere. Forurile de partid și, la indicația acestora, cele judiciare i-au replicat că nu este îndrituit să pretindă despăgubiri întrucît n-a avut curajul să retracteze, în cursul ședințelor publice ale procesului Pătrășcanu, declarațiile care-i fuseseră smulse silnic în perioada instrucției. Ca și cum scenariul n-ar fi prevăzut secvențe speciale vizînd demoralizarea acuzaților tocmai în scopul prelungirii obedienței lor și în răstimpul aducerii în instanță : amenințări cu pedeapsa capitală în cazul încălcării angajamentului tacit de „colaborare" și promisiuni de clemență ca răsplată pentru un comportament „rezonabil". De altminteri se poate observa că, dimpotrivă, foștii deținuți politici, care au reușit să înfrunte caznele de tot felul, rezistînd pînă la capăt, uneori cu prețul compromiterii sănătății, nu-și îngăduie să manifeste dispreț față de cei care au cedat cîndva în fața torționarilor și ne îndeamnă pe cei care am fost scutiți de asemenea încercări să ne ferim de a ne erija în judecători.

Aşa cum aflăm din paginile acestor memorii, unul din motivele pentru care Zilber n-a izbutit să facă faţă injoncţiunilor a fost convingerea adînc înrădăcinată că lucrul cel mai preţios din întreaga lui existenţă era apartenenţa la „detaşamentul de avangardă al proletariatului" : neurmînd indicaţiile (fie ele cu totul dubioase din punctul de vedere al moralei „curente") ale conducerii, însemna să se pună în afara rîndurilor partidului, ceea ce echivala nu numai cu moartea civilă, dar şi cu o tentativă mîrşavă de a frîna punerea în viaţă a idealurilor revoluţionare.

Pe de altă parte, Zilber a căzut jertfă atunci şi propriei erudiţii : citise enorm despre „grupurile antipartinice" judecate în 1936—1938 la Moscova, în regia lui Andrei Ianuarevici Vîşinski. Studiase mai ales dările de seamă stenografice ale proceselor măsluite, dări de seamă care au dobîndit pentru el, în perioada propriei anchete, o valoare paradigmatică : învăţînd din felul cum Zinoviev, Buharin sau Racovski au îngrămădit asupra lor înşişi acuzaţiile cele mai fabuloase, Zilber s-a străduit să urmeze aceste lamentabile modele, repetîndu-şi că un autentic comunist nu trebuie să se împotrivească în vreun fel voinţei sacrosancte a partidului, ci e dator să contribuie cu preţul vieţii şi chiar al onoarei la demonstrarea infailibilităţii partidului, adică a căpeteniilor acestuia. Dar cînd s-a confruntat cu realitatea lugubră a arestărilor preventive ale regimului pentru a cărui instaurare luptase, Zilber s-a putut încredinţa că, dîndu-se de gol ca duşmani inveteraţi ai revoluţiei, fruntaşii comunişti din procesele erei staliniste nu au făcut-o în urma discuţiilor teoretice purtate cu anchetatorii, ci mai ales de teama soartei triste rezervate lor şi celor apropiaţi, în caz că nu ar fi consimţit să se înfăţişeze cu „mărturisirile" planificate.

O vreme, Zilber şi-a calculat cu grijă „recunoaşterile", astfel încît acestea să nu dăuneze tovarăşilor de suferinţă. Mobilizîndu-şi întreaga perspicacitate, s-a silit să formuleze împotriva coacuzaţilor doar învinuiri pe care aceştia să le poată înlătura cu uşurinţă. Însă anchetatorii s-au dovedit a fi mai eficace : argumentele contondente au reuşit pînă la urmă să-l pună la respect pe subtilul intelectual îmbrăcat în zeghe.

Căci Zilber nu s-a numărat printre cei capabili să îndure fără să crîcnească bătaia la tălpi. Înzestrat cu prea

multă imaginație și neînarmat cu speranța în vreo altă dreptate decît cea omologată de partid, s-a îngrozit la perspectiva unor nesfîrșite suferințe și umilințe și a acceptat să scrie stupide romane de spionaj. Știind prea bine ce așteaptă partidul de la el, prizonierul Securității și-a dat silința să născocească, asemenea înaintașilor moscoviți, intrigi scandaloase și comploturi rocambolești în stare să ilustreze dogma că lumea este net împărțită în două tabere antagoniste : de-o parte făuritorii vieții fericite și îmbelșugate pentru toți, de cealaltă parte conspiratorii împotriva păcii și progresului.

Trebuie însă recunoscut că Belu Zilber era, într-o anumită măsură, pregătit prin temperament și autoeducație pentru a deveni o victimă a mașinațiilor birocrației supreme de partid. Încă din tinerețe se arătase de multe ori dispus să renunțe la spiritul critic atunci cînd interese tactice și ideologice păreau să o pretindă.

Despre ușurătatea pe care o putea manifesta în astfel de împrejurări dă seama și un episod relatat de Mircea Eliade în amintita lucrare memorialistică, episod care avea să pună definitiv capăt legăturilor dintre cei doi prieteni : „Aveam multă simpatie pentru Belu Zilber și indignarea mea a fost cu atît mai mare citind în «Șantier» un articol în care scrisese, printre alte amabilități, că eram «puțin mistic și puțin agent de siguranță». Peste cîteva zile a venit la noi la masă și s-a purtat ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic. «Mă cunoști — i-am spus — și știi cum îmi cîștig pîinea. Știi prea bine că trebuie să muncesc din greu ca să reușesc să-mi plătesc locuința și datoriile, să-mi procur cărțile de care am nevoie și să-mi invit prietenii. Atunci, cum ai putut să scrii că sînt puțin agent de siguranță» ?"

Răspunsul lui Zilber, așa cum îl consemnează Eliade, este caracteristic pentru mentalitatea intelectualilor de extremă stîngă ai epocii : „Ești mai naiv decît credeam... Astea au fost vorbe în vînt. Asta face parte din frazeologia marxistă. Sînt desigur dator să combat pozițiile tale ideologice, și nu pot s-o fac decît pornind de la clișeele tradiționale. Asta nu mă împiedică să țin mult, ca om, la tine și la prietenia noastră".

La rîndu-i, Mihail Sebastian notează, în pamfletul său din 1935 *Cum am devenit huligan,* că, în urmă cu vreo

doi ani, criticul francez Léon Pierre-Quint, aflat în vizită la noi, rămăsese uimit, cu prilejul unei reuniuni de tineri oameni de cultură, văzînd ce relaţii afabile existau între reprezentanţii orientărilor de extremă dreaptă şi extremă stîngă. Eroii scenei care l-a intrigat pe Pierre-Quint nu erau alţii decît Mihail Polihroniade şi Belu Zilber. „Pierre-Quint nu înţelegea — povesteşte Sebastian — cum e posibilă o asemenea frăţie între doi oameni pe care teoretic ar fi trebuit să-i despartă zece lumi. Ţin foarte bine minte candidul răspuns al celor doi extremişti amici : «Vedeţi, noi nu sîntem decît prieteni. Asta nu angajează la nimic». Acest «decît» este un breviar de psihologie bucureşteană. El explică foarte multe lucruri, el scuză totul. «Comment ça ne vous engage à rien ? Mais un seul geste engage, Monsieur»".

Comentînd reflecţia lui Léon Pierre-Quint, Mihail Sebastian se arată totuşi prea puţin înţelegător cu cei din mediul său cînd afirmă : „Pe oamenii aceştia nu-i angajează cu adevărat nimic : nici ura, nici iubirea, nici viaţa, nici moartea... Rigoarea, sub orice formă, nu este de resortul lor. Sînt nişte oameni liberi. Poate singurii oameni liberi din Europa, căci faptele nu-i leagă, iar ideile nu-i obligă".

Dar ceea ce pare să-i fi unit cu adevărat pe intelectualii bucureşteni cu idei divergente era nu atît lipsa de principialitate, adică un anume amoralism, cum apreciază Sebastian, cît un vag sentiment de solidaritate umană capabil să covîrşească animozităţile politice sau gîlcevile de moment. Într-un eseu despre teatrul lui Caragiale publicat acum cîţiva ani peste hotare, sub pseudonim, de N. Steinhardt, neuitatul critic şi moralist evoca emoţia copleşitoare pe care o resimţise încă din copilărie asistînd la finalul *Scrisorii pierdute*, aşa cum era el pus în scenă la Teatrul Naţional pe linia „bătrînească" impusă de Paul Gusty ; se realiză atunci ca prin farmec o împăcare generală, cu uitarea parcă pentru totdeauna a ambiţiilor şi patimilor, beatitudinea cobora asupra tuturor deopotrivă : oameni de treabă, mari nătăfleţi şi mici canalii, o stare paradisiacă se instala în acompaniamentul triumfal al unei vulgare fanfare. Zilber şi Polihroniade participau împreună, în tinereţea lor pierdută, la această prea româ-

neasca împăciuire cu orice preț, născătoare de mîngîiere, deși lipsită de glorie.

Numai că, la vremea aceea, Zilber nu manifesta doar aspirația către concilierea universală și „echilibrul între antiteze". Opțiunea lui politică, dar și o indelebilă trăsătură de caracter îl predispuneau la o combativitate care uneori se arăta a fi izvor de nedumeriri, dacă nu de suferințe.

Într-un portret satiric pe care i l-a schițat în scrierea menționată adineauri, Mihail Sebastian ni-l zugrăvește astfel : „Belu Zilber, care a devenit... o populară figură bucureșteană, este un tînăr volubil, care dă șuete la Corso despre politica mondială, aranjînd situația Europei, apostrofînd violent guvernele, zguduind din temelii statele și învrăjbind continentele". Plătindu-i în chip evident regretabila ieșire recentă împotriva lui Eliade, Sebastian îl caracterizează pe Zilber în termeni împrumutați chiar de la acesta : „Puțin agent de siguranță și puțin martir, are suplețea primei meserii și vehemența celei de a doua, ceea ce dă un aliaj de real umor. Dacă vi-l amintiți pe Boris Sarafoff al lui Caragiale, realizați destul de exact personajul. Îl cred doar pe Zilber mai inteligent și mai neserios".

Agresivitatea portretistului era stîrnită de atitudinea inconsecventă a lui Belu Zilber față de Nae Ionescu, fascinantul maestru de la acea epocă al lui Mihail Sebastian. Vizitîndu-și în octombrie 1931 la Jilava prietenul care începea să-și consume acolo anii de închisoare prevăzuți în sentința dată în procesul de spionaj în care fusese implicat, Sebastian a înregistrat apelul deznădăjduit al acestuia : „Vorbește cu Nae Ionescu !..." Ceea ce nu l-a împiedicat pe Zilber ca, după anularea sentinței, să-l atace sistematic și cu vehemență pe idolul intelectualității de extrema dreaptă.

Tocmai aceste oscilații între impulsivitate și spiritul de conciliere, oscilații care puteau cîteodată îmbrăca aparența iresponsabilității (în memoriile de față, el însuși vorbește despre „ușuratecul dublu" al său...), aveau să fie exploatate de anchetatorii de după 1948 pentru a-l preface într-o unealtă docilă, prescriindu-i unul din cele mai jalnice roluri în jalnicul proces Pătrășcanu.

Formula „Socialismul va purta la noi pecetea lui I. L. Caragiale şi a lui I. V. Stalin", lansată de Belu Zilber cu prilejul, pare-se, al susţinerii tezei de doctorat în filozofie şi comentată la vremea aceea pînă la saţietate în anumite cercuri, este reluată de cîteva ori în memoriile de faţă.

Ceea ce ne prilejuieşte observaţia că Sebastian a intuit just afinităţile lui Zilber cu unii dintre eroii caragialeşti. Să amintim în acest sens promptitudinea declanşării stărilor de exaltare, slaba preocupare pentru consecinţele atitudinilor intelectuale adoptate grăbit, deprinderea rezolvării conflictelor prin simple efuziuni sentimentale etc. De altminteri, acest mod de a reacţiona se dovedea a fi tipic pentru o bună parte din membrii societăţii în care a trăit Zilber.

Dar cu asemenea trăsături de caracter, oricît de autentice şi de pitoreşti ar fi ele, nu se putea rezista asaltului dezlănţuit de forţele ce urmăreau omogenizarea într-o direcţie anume a tuturor formelor de civilizaţie contemporane. Zilber însuşi este una din victimele cele mai reprezentative ale dezlănţuirii tăvălugului atotnivelator care a acţionat şi în ţara noastră.

Din amintirile sale, ca şi din întîmpinările pe care, ca urmare a eliberării din 1964, le-a înaintat forurilor politice, ştim însă că Belu Zilber a reuşit să se reculeagă curînd după încheierea farsei judiciare căreia îi fusese unul din protagonişti şi să măsoare ceva din oroarea situaţiei morale în care se afla.

Într-un memoriu nedatat (probabil din 1968—1969), păstrat în copie printre hîrtiile rămase de la Zilber, se poate citi : „La procesul Pătrăşcanu... am confirmat declaraţiile date în cursul anchetei din 1952—1954, fiindcă col. Şoltuţ şi cpt. Moraru m-au avizat că altfel voi fi condamnat la moarte... Dintre inculpaţi, cei care nu şi-au recunoscut vinovăţia au fost fie executaţi (Pătrăşcanu şi Kofler), fie lăsaţi să moară la Aiud (E. Calmanovici şi Alexandru Ştefănescu)". Iar despre ce s-a întîmplat ulterior se arată : „Imediat după ce a trecut pericolul condamnării la moarte şi am fost încarcerat în Penitenciarul Aiud, am încercat să scriu forurilor responsabile. Nu mi s-a dat însă voie să scriu decît în 1962, cînd, fiind în Penitenciarul Dej, m-am adresat Comitetului Central al P.M.R., arătînd că am fost victima unei înscenări. În 1963

mi s-a dat voie să scriu a doua oară. De astă dată m-am adresat Comisiei Centrale de Control. La ambele întîmpinări nu numai că răspunsul a fost negativ, dar pentru dispariția mea definitivă am fost supus unui strict regim de exterminare în «zarca» din Penitenciarul Aiud".

Superficialitatea măsurilor din 1968 de reabilitare a victimelor procesului Pătrășcanu și cu deosebire grija autorităților ca vinovații pentru montarea înscenării judiciare să nu fie efectiv trași la răspundere l-au convins cu prisosință pe Zilber că, în cadrul sistemului, ceva este extrem de putred. Sentimentul de frustrare morală care îl stăpînea tot mai chinuitor l-a determinat să nu mai solicite redobîndirea carnetului de partid. În schimb s-a concentrat asupra cererii de a i se plăti despăgubirile prevăzute de lege pentru perioada deținerii sale abuzive. A întreprins aceste demersuri conștient fiind că numai astfel, iar nu prin atestate despre vagi merite revoluționare sau prin acordarea de ordine și medalii, îi va obliga pe șefii birocrației să recunoască grozăvia trecutului apropiat cu care, în fapt, ei se solidarizau tacit. Bănuielile lui s-au dovedit a fi întemeiate : reparațiile materiale i-au fost refuzate tranșant, mai întîi pe motivul că achitarea unor asemenea sume ar însemna o încercare prea grea pentru finanțele publice, ca apoi să se invoce faptul că Zilber nu a avut curajul să retracteze la proces declarațiile incorecte de la instrucție.

Și iată-l pe fostul pușcăriaș lepădîndu-se, către sfîrșitul vieții, de toate iluziile care-i legănaseră adolescența și tinerețile...

*

În 1974, Belu Zilber a suferit un prim accident cardiac, repetat în anul următor. I s-au interzis eforturile deosebite, drept care și-a redus activitatea de meditator la matematici pentru examenele de admitere în învățămîntul universitar, activitate care îi permitea să facă față nevoilor traiului, dat fiindcă i se fixase o pensie foarte mică.

În februarie 1978, deteriorîndu-i-se simțitor starea sănătății, a trebuit să se interneze la Spitalul „Elias". Acolo l-am văzut pentru ultima oară. Era de nerecunoscut, nu atîta fiindcă slăbise peste măsură : mușchii feței i se contractaseră, iar privirea îi era rătăcită. Nu și-a îndreptat

ochii spre mine și nu mi-a răspuns la nici o întrebare. Gemea, iar în răstimpuri scîncea.

Cînd, deodată, a rostit distinct, întorcîndu-se spre perete: „Niciodată n-o să le mai spun ce-o să-mi ceară". Doar atît. Apoi a continuat să geamă.

Declarația aceasta, fără legătură cu împrejurarea în care ne găseam, m-a uimit și m-a speriat. Mi-am dat seama că muribundul mă făcuse martor al obsesiilor sale celor mai tainice. De-a lungul convorbirilor noastre atît de frecvente din ultimii ani, nu-mi mărturisise vreodată, măcar aluziv, că suferă din pricina slăbiciunii pe care o manifestase în timpul instruirii și judecării procesului Pătrășcanu. Dar mi-a fost dat ca ultimele cuvinte pe care le-am auzit din gura lui să fie acest neașteptat și cutremurător lamento.

Mi s-a spus apoi că, spre seară, a început să țipe. Țipetele s-au potolit abia în zori, dar definitiv. De la un melanom de pe genunchi se dezvoltaseră metastazele hepatice și cerebrale care au adus sfîrșitul.

Potrivit dorinței lui, i-am risipit cenușa într-un colț al Cișmigiului. Locul l-am ales cu Ricu Wald, în spatele șirului de scaune din stînga bustului lui Gh. Panu. Acolo, la aceeași vreme a anului ca acum, stăteam tustrei de vorbă pe înserate, privind magnoliile înflorite de vizavi.

*

Memoriile lui Belu Zilber sînt și ele, în felul lor, un țipăt, ultimul său țipăt, un țipăt de jale, de groază și, nu mai puțin, de rușine. Omul de spirit și cărturarul orgolios ne aduce la cunoștință cum l-au zdrobit, cu pumnul lor neîndurător, reprezentanții autorizați ai utopiei către a cărei întrupare jinduise o viață.

Paginile acestea demonstrează fără putință de tăgadă cît de hidoase sînt orînduirile în care, pentru a-și păstra cumsecădenia, oamenii trebuie să dea dovadă de eroism.

G. Brătescu

Notă asupra ediției

Manuscrisul memorialistic al lui Belu Zilber a fost transcris în întregime, cu excepția unor repetări flagrante. Cîteva nume de persoane sînt înlocuite prin inițiale, iar în trei cazuri au fost înlăturate aprecierile oarecum discutabile care puteau umbri memoria unor persoane decedate. Toate eliminările sînt indicate prin puncte de suspensie între paranteze drepte.

Deoarece materialul inclus în ultimul paragraf s-a păstrat în cîteva versiuni paralele și, în mare măsură, depășește prin conținutul său preocupările memorialistice (s-ar părea că una din redactări constituie, de fapt, un studiu independent cu privire la „planul Mansholt" lansat în 1971), s-a procedat aici la o selectare a fragmentelor destinate publicării.

Cu excepția actualelor prime două paragrafe, care în mod sigur urmau să deschidă lucrarea, celelalte texte au fost dispuse în ordinea decisă de editor, întrucît autorul nu a întocmit un sumar al scrierii și nici nu a procedat la o numerotare generală a paginilor.

Transcrierea s-a efectuat, îndeobște, potrivit normelor ortografice și de punctuație actualmente în vigoare. Astfel, pentru tipar s-a adoptat forma „Pătrășcanu", astăzi utilizată curent față de ortografierea „Patraşcanu" din manuscris. Între paranteze drepte au fost introduse unele cuvinte menite să ajute la mai buna înțelegere a textului. Acele fraze, al căror sens exact n-a putut fi totuși desluşit, au fost copiate ca atare.

Îngrijitorul ediției s-a văzut nevoit să renunțe la întocmirea unor note explicative. Era inevitabil ca, ici și

colo, să apară scăpări şi erori, dat fiind că memorialistul n-a mai ajuns să se ocupe de punerea la punct a textului. Ar fi meritat ca în note să se ofere informaţii despre identitatea şi biografia unor personaje menţionate fugar în text sau numai sub numele lor fictive „de serviciu" ; asemenea investigaţii ar fi fost însă greu, dacă nu imposibil de efectuat într-un răstimp scurt.

După publicarea lucrării, textul original va fi depus la Secţia de manuscrise a Bibliotecii Academiei Române. Trebuie precizat că două dintre paragrafe *(Mucegai* şi *Actul gratuit)* s-au păstrat şi sub formă dactilografiată ; eventual, ele aparţin primei versiuni a lucrării, cea sustrasă lui Belu Zilber în mai 1970.

G.B.

MONARHIA
DE DREPT DIALECTIC

[Introducere]

Toată viaţa mi s-au atribuit păcate, calităţi şi intenţii pe care nu le-am avut. Am plătit datorii pe care nu le-am făcut, bucuriile vieţii au trecut pe lîngă mine ; aş fi putut fi om bogat şi aş fi putut locui într-un castel ca al lui Kafka, dar castelanii nu m-au iubit şi m-au închis o treime din viaţă. Sînt poate alcătuit dintr-o plămadă nesigură, de care oamenii se feresc fiindcă au nevoie de certitudini ; poate sînt un om cu ghinion, este poate un blestem sau chiar destinul meu să fiu veşnic bănuit de crime trecute ori viitoare.

Cînd eram copil, un prieten al casei îi spuse într-o zi mamei : „Bate-l, s-a uitat la ceasul cu cuc !“ Deşi mă credea capabil de orice sminteli, surprinsă, mama îl întrebă ce legătură era între una şi cealaltă. La care prietenul replică : „Dacă s-a uitat, are să-l strice“. Mama nu m-a bătut şi eu n-am stricat ceasul cu cuc. Mult mai tîrziu, om în toată firea, simţeam tentaţia sadică să deşurubez ţeasta proştilor, să văd cum funcţionează prostia. Ceasul cu cuc mă amuză şi astăzi, însă niciodată n-am avut curiozitatea infantilă să distrug jucăria ca să văd ce este înăuntru.

Elev de liceu fiind, am devenit bolşevic. Nu ştiam prea bine de ce, sau ce înseamnă asta ; nici nu mai sînt în stare să destram sentimentele mele de atunci, dar eram bolşevic şi mă recomandam cu mîndrie ca atare. Este posibil ca metamorfoza să fi avut loc sub impresia lecturii *Manifestului comunist*, dat cu insistenţă spre citire de vecinul nostru, cizmarul Ionescu, dispărut ulterior — spre dezolarea mea — prin subsolurile actoriciei de mahala ; poate

sub impresia tabloului în mărime supranaturală al bunicului Marx, cu plete, barbă și — lucru curios — monoclu, încadrat de tata într-o ramă prestigioasă [și] așezat între *Foamea din Sicilia* — o vrăjitoare cu oase transparente prin negrul îmbrăcămintei, rînjind pe un sicriu sub un cer acoperit de corbi, ceva asemănător cu Geo Bogza cînd nu era academician — și *Contesa cerșetoare*, în închipuirea mea, chiar portretul eroinei primului roman în fascicule devorat cu lacrimi în ochi ; poate fiindcă ziarul „Lumina" anunțase pe afiș că bolșevismul are șapte vieți, ceva din toate acestea trebuie să fi fost la originea convingerilor mele. Sigur este că am fost profund impresionat de stafia de la începutul celebrului *Manifest* și apelul de la sfîrșit, cînd chema proletarii din toate țările să se unească.

Astfel a ajuns Marea Revoluție din Octombrie prima mea mare iubire. Ca toate marile iubiri, s-a stins pe măsură ce îmbătrîneam amîndoi. Cu vîrsta, am început să văd cum se îngroașă păcatele mele și ale ei. Astăzi îmi vine să spun ca și Swan după moartea iubitei sale Odette de Crécy : „Et quand on pense que je faillis mourir pour une femme qui d'ailleurs n'était pas de mon genre".

Atunci însă am iubit-o cu toată pasiunea tinereții, am visat-o aducătoare de fericire pentru omenire, nu m-am îndoit nici un moment că, sub steagul lui Lenin și Trotki, viața pe pămînt va fi o veșnică primăvară, fiindcă ei erau purtătorii singurelor adevăruri posibile. Toate erau certitudini pe care astăzi mi le invidiez, și mă uit cu tristețe la indiferenții noștri copii pentru care Lenin este o poză cu cioc între bărbile lui Marx și Engels, ideile lui un subiect plictisitor de examen, iar Trotki, eroul generației mele, o parte din neînțelesul cuvînt peiorativ „trotkism".

Alții ajunseseră la aceleași certitudini ca și mine după ce au citit *Ce e de făcut ?* al lui Cernîșevski, același renumit *Manifest* ori *Minunile vieții* ale reacționarului, dar materialistului, Ernst Haeckel, fiindcă aveau prin familie vechi social-democrați atenți la vuietul furtunii ori poate pentru că visul cu ochii deschiși dă sens tinereții. Ne-am adunat, am discutat la nesfîrșit, am răspîndit noaptea — era în vremea ocupației germane din 1916—1918 — apelul nostru la revoluție, pe foi tipărite la Baia Moșilor

de prietenul meu Konitz, care, fiind împuşcat în 1937 la Moscova, n-a mai avut timp să regrete dragostea lui din tinereţe, am strîns arme, abandonate de soldaţii germani, în vederea insurecţiei armate care nu mai putea întîrzia.

N-am avut norocul să particip la acest mult dorit eveniment. Abia la bătrîneţe, după 17 ani de temniţă, am aflat din ziare că în august 1944 avusese loc o insurecţie armată victorioasă, exact după formula leninistă, insurecţie la care însă nu participasem, deşi nu lipsisem nici o zi din Bucureşti. De vreme ce a fost însă înregistrată de ziare, de manualele de istorie şi de documentele de partid şi chiar filmată, nu m-am mai îndoit niciodată de realitatea ei.

Aşadar, bolşevic fiind, am lipsit de la liceu în ziua de 13 decembrie 1918. Hoinărind pe străzi, pe-nserate am ajuns în Strada Cîmpineanu colţ cu Strada Sfîntul Ionică, unde era Clubul socialist.

Acolo era viaţa mea adevărată. Îmi plăceau gangul şi scara întunecoasă, sala de şedinţe cu bănci, mai cu seamă Moş Ilie (Moscovici), secretarul general al Partidului Social-Democrat, o făptură de o rară noblеţe, cu ancestrala patimă judaică pentru idei. L-am iubit pînă la moarte, şi nu-l credeam cînd urla la mine în 1943 : „Vin katyniştii, au să te omoare !"

Strada era plină de lume pînă departe, atît cît se vedea cu ochii. Am încercat să răzbesc prin mulţime, dar oamenii au început să fugă, împingîndu-mă înapoi. Nu înţelegeam ce se întîmplase, m-am lăsat dus de val şi am fugit şi eu. Abia a doua zi, la liceu, am aflat că la celălalt capăt al Străzii Cîmpineanu, în Piaţa Teatrului Naţional, jandarmii trăseseră în mulţime, iar eu fusesem exclus din şcoală ca una din căpeteniile „rebeliunii bolşevice".

Profesori şi colegi, toţi erau convinşi că nimeni altul decît mine nu putuse organiza vărsarea de sînge. Zadarnic am încercat să explic dirigintelui clasei, poetul Alexandru Stamatiad, că între cele întîmplate în Piaţa Teatrului şi lipsa mea de la şcoală nu fusese nici o legătură. Traducătorul din limba franceză al lui Omar Khayam mă privi cu dispreţ seniorial printr-un ochi de gheaţă acoperit de monoclu. Eram atît de emoţionat că nu-mi

amintesc să fi avut şi un al doilea ochi. L-am auzit spunînd : „Vrei să întronezi bolşevismul ? Ieşi afară !“ Am ieşit convins că, chiar din acea clipă, devenisem una din „victimele sîngeroasei represiuni din Piaţa Teatrului Naţional“. Mă simţeam erou.

Mulţi ani după aceea, în 1947, mi-a fost dat să aud cum îmi cade capul în paner. Eram la Comisia Centrală de Control, unde apelasem după excluderea mea din partid. Mă ancheta Emil Popa, un stalinist pe care-l scăpasem din lagăr doar cu trei ani mai-nainte şi avusesem grijă să nu ducă lipsă de ciocolată şi dulceaţă de cireşe amare, foarte dorite de dînsul. După ce-mi puse un număr de întrebări inepte, dublate de acelaşi număr de rictusuri apărute ritual în colţul buzelor la auzul răspunsurilor mele, am înţeles că nu-i fusesem pe plac. Se aşteptase la spovedania smerită a unui mare păcătos, s-a indignat, însă s-a stăpînit, dînd drumul numai grimaselor obişnuite în asemenea împrejurări, pretutindeni unde există comisii comuniste de control, adică pe întreg globul. La urmă nu s-a mai putut stăpîni. Indignată, statuia cu guler tare îmi spuse : „Am auzit că tu vrei să revizuieşti şi leninismul. Ieşi afară !“

Pe vremea aceea nu-mi închipuiam că Lenin s-ar fi înşelat. Credeam că Simfonia a IX-a poate fi prost dirijată, rămînînd totuşi monumentul muzicii. La fel credeam că socialismul putea fi construit în România mai bine decît în Rusia. Gîndeam chiar că ar trebui să învăţăm de la sovietici cum nu trebuie construit...

Prietenul meu fusese însă atît de imperativ, că-mi luase piuitul. Am ieşit. De astă dată nu m-am mai simţit erou : ştiam ce urmează ; eram înfricoşat.

În 1919, convinşi că eram în stare să arunc lumea în aer şi să sfîrşesc eu însumi sub dărîmături, părinţii mei, din proprie iniţiativă ori sfătuiţi de careva, au hotărît să mă trimită să studiez în străinătate. Nu ştiu de ce Parisul li s-a părut un oraş mai puţin propice pentru dezlănţuirea furiei mele distructive decît Bucureştiul. Convinsă că voi pierde ori dărui lucrurile adunate pentru mine şi numai pentru mine, mama le aşează frumos în paner, însoţindu-le de o listă amănunţită a tot ce pusese acolo. I-am adus acasă întreaga zestre, însă pînă la moarte a rămas convinsă că pierdusem ori irosisem tot ce-mi dăduse.

Destinul meu m-a urmărit în toate cotloanele vieții. De la prieteni și femei care m-au abandonat, pînă la patroni care-mi bănuiau intenții diabolice și activiști de partid care mă suspectau, toți au fost obsedați de ideea că am făcut sau voi face ceva grav.

N-am auzit însă ca altcineva decît maică-mea și sorămea să fi avut de suferit de pe urma mea. Ele veneau iarna pe jos la Jilava să-mi aducă de mîncare, ele și-au vîndut lucrurile din casă ca să mă scoată viu din închisoare, ele au plîns și s-au chinuit. Mama a murit fericită înainte de arestarea mea ca trădător ; altfel, o aveam pe conștiință. În celula nr. 1 a „zarcăi" din Aiud, o mînă nevăzută o creionase cu funingine pe zidul de deasupra sobei. Era tristă și purta fișiu negru, ca la moartea bunicăi. De cîte ori deschideam ochii, mă privea și-mi spunea că o amărăsc. Soră-mea m-a căutat zece ani, pînă s-a prăbușit. Sînt probabil vinovat de moartea ei, ca și de a fratelui meu. Dacă nu eram comunist, ar fi trăit fără griji și fără spaime.

În 1930 am fost arestat sub acuzația că eram spion sovietic, ceea ce de altfel corespundea adevărului. Mă ancheta un polițist deștept, Vintilă Ionescu. Știa despre mine totul și ceva pe deasupra. Am semnat ultima declarație în noaptea de 23/24 decembrie 1930, pe la orele patru dimineața. Ca cineva care-și urmărește un gînd, paralel cu activitatea manuală devenită automatism, Vintilă Ionescu se ridică de pe scaun, își scoase ochelarii și, fără să mă privească, își depănă concluzia la care ajunsese probabil în noaptea aceea, în timp ce dictase declarația mea : „Este clar că m-ai mințit, dar ce spui se potrivește. N-am dovezi concludente, însă am convingerea că ai făcut spionaj. Nu mare lucru, dar ai făcut. Acum zece ani, am anchetat în camera asta, tot noaptea, pe altul ca tine. Nici el nu făcuse mare lucru, dar în raportul meu către ministru am cerut suprimarea lui. Ministrul n-a aprobat și l-au pus în libertate. În 1921 a făcut atentatul de la Senat. Bănuiești cine era : Max Goldstein pe care, probabil, l-ai cunoscut. Te-aș putea pune și în libertate, dar voi cere ministrului să fii suprimat. Ești periculos, ai să faci ceva grav".

Vintilă Ionescu avea obiceiul să ancheteze în haină neagră, pantaloni reiați, guler tare și pantofi de lac, ca

la o întrevedere diplomatică. La ultimele cuvinte şi-a întors capul spre mine, pentru a sublinia definitiva lui hotărîre. Ochii lui cenuşii, de miop fără ochelari, mă ţintuiau pe scaun, parcă m-ar fi privit din fundul lumii. În faţa acestei puteri cosmice devenisem un ghemotoc, în care viaţa se mai ţinea prin inerţie. Simţeam că dacă ar continua să mă privească, mă strîngeam în jurul inimii şi dispăream.

Cînd am ajuns în celulă, m-am dezmeticit, şi incurabilul meu optimism începu să lucreze. Se făcea de ziuă; prin ferăstruică se vedeau fulgii de zăpadă anunţînd copiilor Ajunul Crăciunului. Mi s-a părut absurd să fiu ucis cu bucuria primei zăpezi în suflet. Nu ştiu nici cînd m-am întins pe duşumea, nici cînd am adormit. Cînd m-am trezit, n-am mai crezut că voi fi omorît. Dorinţele pioase sînt terapeutice.

Mulţi ani după această noapte deosebită am aflat că Vintilă Ionescu şi-a ţinut promisiunea, dar ministrul de Interne l-a refuzat, din vreo prejudecată de neînţeles pentru copiii de astăzi. Ferm convins însă că voi face ceva grav, m-a urmărit după liberarea mea din închisoare, fără să mă mai aresteze, în aşteptarea marii crime. Nimic din ce făceam nu i se părea corespunzător aşteptărilor sale. Cînd a fost pensionat, a lăsat moştenire urmaşilor săi la Siguranţa Generală urmărirea mea. A avut ghinionul să moară înainte de 23 August 1944. Dacă ar fi trăit, şi-ar fi văzut visul cu ochii, condamnarea mea la muncă silnică pe viaţă pentru toate crimele prevăzute de Codul Penal, dar nu de justiţia lui, ci de a mea.

În ziua de 20 iunie 1949, după aproape un an şi jumătate de „reţinere" prin diferite beciuri ale Securităţii şi numeroase greve ale foamei, am fost dus în faţa generalului Nikolski, şeful anchetelor. Asimetric la trup şi la faţă, încovoiat, cu mîini disproporţionat de lungi, cu bot de iepure acoperit de mustaţă, cu fruntea mică şi vîrtejuri de păr pe cap, cu ochi saşii, semăna cu ceea ce unul Lombroso afirmase că este tipul criminalului, teorie pe care noi marxiştii am combătut-o, fiindcă criminalul este un produs al societăţii, nu al naturii. După ce m-a întrebat dacă nu vreau să renunţ la greva foamei, a adăugat: „Am recitit dosarul d-tale. Trebuie să-ţi mărturisesc că prezumţiile noastre n-au putut fi verificate. Deşi în

materie de politic, prezumţiile sînt suficiente pentru condamnare, te vom trimite să lucrezi la un canal care se construieşte acum între Cernavodă şi Marea Neagră. Eşti pervers. Ţi-ai ascuns bine crimele, dar noi te vom demasca. Pînă atunci vei lucra la construcţia socialismului".

Din cabinetul lui Nikolski vedeam trecînd, prin piaţa plină de soare a Palatului, oameni fericiţi şi lipsiţi de griji, cum par toţi oamenii în mers, văzuţi de sus şi de departe. Într-o clipită mi-au trecut prin faţa ochilor armatele de schelete care au construit inutilele canale sovietice şi noaptea din Ajunul Crăciunului 1930. Amîndoi poliţiştii, cel în haină neagră şi pantaloni reiaţi, ca şi cel cu bot de iepure, voiau să mă ucidă ; unul pentru că urma să fac ceva, celălalt pentru că făcusem ceva, unul prin glonţ, celălalt prin construcţia socialismului.

După eliberarea mea din închisoare, în 1932, negăsind de lucru în altă parte, am acceptat slujba de colaborator neplătit al Institutului pentru studiul conjuncturii economice, recent înfiinţat, iar din 1937 [am devenit] conducătorul aceluiaşi institut. Industriaşul Ion Bujoiu, membru în consiliul de administraţie, ca şi Siguranţa Generală, de altfel, cereau insistent să fiu licenţiat. „Asta — spunea el — este comunist şi munceşte aici pentru 20 000 de lei pe lună, cînd în altă parte ar fi putut cîştiga 200 000. Urmăreşte scopuri ilicite !" Profesorul Madgearu, preşedintele institutului, nu m-a licenţiat. Adevărul era că munceam pentru 20 000 de lei pe lună, fiindcă nimeni nu-mi oferise mai mult.

În 1947, prietenul meu Ştefan Voitec, pe vremea aceea ministrul Educaţiei Naţionale, refuza să mă scoată din învăţămîntul universitar, aşa cum îi cerea partidul după excluderea mea. La observaţia lui că nu mi se poate reproşa nimic din punct de vedere profesional, Ana Pauker îi replică : „A solicitat catedră fără să întrebe partidul. Cine nu întreabă urmăreşte scopuri ilicite". Lui Madgearu nu-i fusese frică de Bujoiu şi nu m-a licenţiat ; Ştefan Voitec îşi risca cariera.

În 1963 am fost reabilitat, partidul mi-a mulţumit oficial pentru ajutorul pe care i l-am dat ca să facă lumină în asasinarea lui Pătrăşcanu, iar Tribunalul Suprem al Forţelor Armate m-a achitat. Bineînţeles, lucrurile nu s-au

petrecut linear şi nici obişnuit. Mi s-a cerut să exprim regrete pentru faptul că la procesul din 1954 nu am retractat declaraţiile date în cursul înscenării procesului şi să nu pretind reparaţiile băneşti prevăzute de Codul Procedurii Penale pentru cei 17 ani de temniţă. Am refuzat şi una şi alta. Nu înţelegeam să mă aşez în fundul iadului, ca pe spinarea mea să se ridice la lumină fostul ministru de Interne Alexandru Drăghici, viu, şi statuia lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, mort, şi nici nu puteam accepta să nu-mi revendic, în faţa justiţiei, drepturile pe care legea mi le acorda, pentru motivul că veniturile statului ar suporta cu greu noi cheltuieli. Mai mult, am cerut ca nimeni să nu fie iertat, nici în viaţă, nici după moarte. Altfel, o minciună ar aduce altă minciună şi o crimă altă crimă.

Nu vedeam cum se putea ieşi din impasul în care se afla Conducerea, după ce Nicolae Ceauşescu, secretarul general al partidului, anunţase, la 24 aprilie 1968, aproape aceloraşi membri ai Comitetului Central, cărora Gheorghiu-Dej le spusese surîzător cu zece ani în urmă fericirea de a nu avea pe nimeni de reabilitat, nici în viaţă, nici post-mortem, că se stabilise definitiv că Pătrăşcanu şi Kofler fuseseră asasinaţi din ordinul lui Gheorghiu-Dej, secretar general al partidului, şi al lui Alexandru Drăghici, ministrul de Interne. Ştiam de la Lenin că nu există probleme fără soluţii şi de la Stalin că soluţiile cele mai probabile sînt acelea care nu pot fi deduse cu logica cea mai riguroasă din premisele cele mai sigure. Acum nu mai este ca pe vremea lui Pascal, cînd ce era adevărat dincoace de Pirinei, era eroare dincolo. Dialectica permite ca ce era adevărat dimineaţa, să fie eroare după-amiază.

Refuzînd să mă fac părtaş la crima lui Gheorghiu-Dej, Tribunalul Suprem al Forţelor Armate a motivat achitarea nu pe faptul că totul fusese o înscenare, aşa cum se anunţase public la Plenara Comitetului Central din aprilie 1968, ci pe faptul că din dosarele analizate nu rezultau crimele pentru care fuseserăm condamnaţi. Deci eroare judiciară, nu asasinat. Nu m-ar mira ca odată şi odată, cînd se va ridica din nou problema, pe baza motivărilor din această nouă sentinţă să se afirme că prima sentinţă fusese dată şi executată pe baza declaraţiilor

mele, așa cum s-a afirmat la Praga că Slansky a fost spînzurat fiindcă London a făcut declarații mincinoase.

Evident, atitudinea mea neînțelegătoare a făcut o proastă impresie. De atunci au trecut iar ani. Încetul cu încetul, Gheorghiu-Dej a redevenit ctitorul socialismului în România ; deasupra mormîntului său arde flacăra veșnică a eroilor antifasciști, orașe și străzi îi poartă numele ; oasele lui Pătrășcanu stau alături de ale lui Chișinevschi, ideologul asasinatului, iar complicii în viață sînt pensionari, dacă sînt bătrîni, în funcții civile, dacă sînt tineri. Toți au comis simple erori judiciare, desigur regretabile, dar nu crime ! De altfel, din 1954 pînă în 1968 au trecut 14 ani, așa că, orice ar fi făcut, toți se bucură de prescripție. Într-o vreme au existat legi cu efect retroactiv, care pedepseau cele întîmplate cu zeci de ani în urmă, și nimănui nu i-a trecut prin minte să invoce prescripția. Atunci era însă vorba de crimele vechilor stăpînitori...

Pînă în 1968 am încercat mereu să înțeleg absurdițățile, să le găsesc o justificare ideologică, să admit că tot ce s-a întîmplat trebuia să se întîmple. Am scos ochelarii de tablă și m-am hotărît să fac *tabula rasa* din tot ce am învățat din cărți și să privesc ce am iubit cu ochii mei. Nu mai aveam îndoială că regimul nostru este incompatibil cu adevărul și dreptatea.

Am ajuns un foarte mic proprietar de viață. Nu mai am vreme să culeg roadele de pe parcela care mi-a rămas, iar sistemul poate dura un foarte mare număr de ani. Se poate întîmpla ca copiii să nu mai afle niciodată ce a fost, în vremea noastră, cum s-a născut și arătat socialismul cu chip românesc.

Departe de mine gîndul de a denigra prin aceasta cumsecădenia mulțimii de resemnați și oropsiți care vorbesc limba lui Creangă, de a găsi altă înfățișare decît cea omenească celor care au suportat obiceiurile tuturor conducătorilor mari și mici, vechi și noi. Nu la dînșii m-am gîndit cînd m-am hotărît să aștern pe hîrtie cum s-a construit socialismul cu pecetea lui I.V. Stalin și I.L. Caragiale.

Într-un timp foarte scurt, acest fericit pămînt are darul de a pune culoare proprie pe oameni și idei, poate ca nici unul altul. Chinezilor le-au trebuit secole ca să asimileze pe mongoli, rușii n-au reușit niciodată să asi-

mileze pe tătari ori ucrainieni. Pînă în 1944, urmașii lui Platon și Aristot, ca și ai domnitorilor fanarioți au sfîrșit ca deputați liberali și plăcintari, iar gentlemanii englezi, la crîșma cu taraf. Primul Hohenzollern ajuns rege al României nu avea scaune în sala de audiențe, asculta în picioare cele spuse de miniștrii valahi, după ce la intrare le întindea doar un deget ; al treilea Hohenzollern era anunțat de subreta reginei neîncoronate a României, spunînd stăpînei sale : „A venit conașul".

Pe acest pămînt aproape nimic nu se ia în serios. Tragedia este literatură străină. N-am auzit să fi existat cu adevărat o altă revoltă decît cea a țăranilor din 1907. Orice idee se seamănă rodește comedia. Lujere ca Bălcescu și Eminescu sînt apariții rare.

În 1969 am început să scriu această carte despre *Monarhia de drept dialectic* pentru uzul celor resemnați de astăzi și al copiilor care vor învăța că Gheorghe Gheorghiu-Dej a inițiat și condus tot ce s-a întîmplat din 1944 încoace, dacă aceste slove ar ajunge vreodată sub ochii lor.

Deși nu am nimic de pierdut, decît lanțurile unei vieți ratate numai pentru că în procesul Pătrășcanu fusese necesar un actor în genul meu, nu intenționam să public această carte în străinătate. Am pătimit suficient ca să mă bucur de dreptul de a povesti ce am trăit și gîndit, drept pe care Constituția mi-l acorda și fără să fi făcut 17 ani de temniță. Mai mult, am anunțat Editura de stat că-i voi preda spre tipărire un volum și am citit prietenilor pagini din manuscris.

Așa cum era normal, cei care au în grijă gîndurile și sufletele semenilor au aflat și ei despre ce este vorba. Nu se putea ca blestemul care mă urmărește din copilărie să nu-mi întunece iar zilele : imediat au fost siguri că intenționez să public cartea dincolo de granițe, ceea ce ar fi constituit, bineînțeles, o crimă. I-am asigurat că nu voi face acte ilicite, dar nu m-au crezut. Codul nostru penal este atît de generos încît poate pedepsi orice. S-au gîndit în special la capitolul „instigații", cuprinzător cît un ocean. Ca să fie delict, pregăteau cu răbdare dovezile, înainte de a remite manuscrisul Editurii de stat. După aceea, ar fi fost un act legal...

S-a întîmplat însă ca în seara zilei de 13 mai 1970 să primesc vizita lui Daniel Norman, corespondentul zia-

rului „Figaro" la Londra, venit la Bucureşti pentru un interviu cu Nicolae Ceauşescu. M-a rugat să-i încredinţez manuscrisul spre păstrare, fiind convins că aici îmi va fi furat, promiţînd în acelaşi timp să nu-l publice fără autorizaţia mea. Am refuzat. Microfoanele au funcţionat însă undeva, şi cineva a intrat în panică.

În seara zilei de 14 mai 1970, patru hoţi înmănuşaţi au pîndit plecarea mea din locuinţă, au intrat în apartament, au bătut şi legat bătrîna mea menajeră şi, în cîteva minute, au furat 9 000 de lei, trei copii ale manuscrisului, o ediţie veche a lui Machiavel, *Posedaţii* de Dostoievski, plus toate actele personale. Negăsind originalul scris de mînă, au luat şi zeci de pagini cu probleme de analiză matematică, în credinţa că un pervers ca mine nu putea să nu aibă şi un criptomanuscris.

Revenit acasă, am găsit Miliţia luînd amprentele digitale ale mănuşilor, cu gîndul că va descoperi pe hoţi.

În ziua de 16 mai, un delegat al hoţilor s-a prezentat la Aerodromul Otopeni şi l-a întrebat pe Daniel Norman dacă nu are în valiză originalul cărţii mele. Nu au cotrobăit în bagajul lui Norman fiindcă ar fi periclitat interviul lui Ceauşescu, care se afla acolo.

Cei care au hotărît prădăciunea din seara zilei de 14 mai 1970 sînt desigur convinşi că au respectat în totul Constituţia. Nu s-a făcut o percheziţie în miez de noapte, ca pe vremuri, nu m-au arestat, au respectat dreptul de a scrie, libertatea de a gîndi.

De fapt, nici nu este furt, fiindcă hoţii nu sînt persoane particulare. Aparţinînd unei instituţii de stat socialist, reprezintă în acelaşi timp puterea legislativă, judecătorească şi executivă. Nu există nici cine să-i prindă, nici cine să-i judece. Prin urmare, nu este furt.

Acum 18 ani, cînd asistam la înscenarea procesului Pătrăşcanu, mă gîndeam să demasc pe regizori în faţa justiţiei datînd unele fapte în aşa fel încît să pot dovedi prin acte certe inexistenţa lor. De pildă, din motive independente de voinţa mea, s-a fixat ziua de 6 octombrie 1946 ca dată a unui complot la care aş fi participat. Am acceptat să fiu prezent în Bucureşti la acea dată, ştiind că, în acel moment, eram la Paris, ceea ce aş fi demonstrat cu tot felul de acte ale autorităţilor franceze. Am fost

fericit de această găselniță, pînă mi-am dat seama că, în momentul prezentării dovezilor, dacă mi s-ar fi permis să le aduc, judecătorii Tribunalului Suprem al Forțelor Armate, cu procurorii, anchetatorii și avocații, ar fi scos din dosar fila buclucașă, ar fi înlocuit-o cu alta sau ar fi corectat pur și simplu cifra, ziua și luna.

Cînd toți sînt de acord să falsifice, nu există apărare posibilă. Nici urletul din sala de judecată nu folosește. Există totdeauna microfoane, dar sînt mute ; există public, dar sînt ofițeri de Securitate îmbrăcați în civil ; există avocați, dar sînt membri de partid. Dacă întîmplarea face să fie de față un acuzat dubios, se suspendă ședința, se explică, în particular, criminalului că-l așteaptă sentința administrativă fără drept de grațiere și, la nevoie, procesul lui se disjunge.

Gîndeam pînă la epuizare cum să imaginez fapte a căror inexistență se putea dovedi, cum să înfrunt martorii falși, îmi umpleam memoria cu inepții monstruoase, voiam să frîng reaua-credință. A durat mulți ani pînă să înțeleg că solidaritatea la crimă a întregului aparat este o forță împotriva căreia nu se poate lupta.

De aceea furtul din seara zilei de 14 mai 1970 a fost furt numai prin forma, nu și prin conținutul lui, care rămîne socialist. Bănuiam de mult diferența dintre formă și fond și că determinant este acesta din urmă. Ocuparea unei țări se cheamă eliberare națională, dacă este realizată de Armata Roșie ; democrație parlamentară, alegerea unui singur candidat, dacă se întîmplă într-o țară socialistă ; libertatea, înțelegerea necesității ; și alte multe.

În seara zilei de 12 septembrie 1944, după „ocuparea cetății București" de către Armata sovietică, mi-a fost dat să adăpostesc pentru o noapte toți corespondenții de război ai ziarelor sovietice. Curios din fire, am întrebat pe unul dintre aceștia, cred că era scriitorul Pavlenko, cum se face că în Rusia școlile militare Suvorov și Kutuzov nu primesc decît copii de ofițeri, ceea ce evident înseamnă școală de castă, așa cum aveau iuncherii prusaci și samuraii japonezi, pentru a căror distrugere mureau atunci atîția muncitori și țărani sovietici. La care, calm, interlocutorul meu răspunse : „Da, este o castă, dar o

castă cu conținut socialist !" Atunci mi-am dat seama, pentru prima dată, de imensele posibilități ale cuvintelor.

Este în esența acestui sistem să guverneze în permanență „împotriva curentului". A dat oamenilor conștiința drepturilor lor, fără să le poată satisface altfel decît în cuvinte. De aceea limba utilizată în formularea ideologiei are un vocabular redus, cu semnificație elastică. Furtul nu este furt cînd hoții aparțin poliției, asasinii nu sînt asasini cînd aparțin partidului.

Întocmai ca și Pristanda în căutarea „scrisorii pierdute", apărătorii legalității socialiste nu au ezitat să trimită, în ziua de 16 mai 1970, un delegat al hoților la Aerodromul Otopeni ca să afle dacă originalul manuscrisului meu nu se afla în bagajele lui Daniel Norman și să-i pună în vedere că, în eventualitatea afirmativă, prietenii lui din București ar avea de suferit.

Dar, în definitiv, ce s-ar fi întîmplat dacă manuscrisul ajungea în străinătate și vedea lumina tiparului ? Desigur, faptul că autorul [era] un indigen, cu domiciliul în Republica Socialistă România, da celor publicate altă valoare morală decît tipărirea aceluiași manuscris semnat de un străin cu domiciliul la Paris sau Londra. Efectul practic al apariției încă unei relatări despre modul cum se construiește socialismul în România ar fi fost minuscul față de tot ce se știe astăzi în străinătate și în țară. Cel mult, autorul indigen ar fi avut de suportat rigorile legii.

Ar fi fost însă mult mai normal ca delictul să fie ignorat. Străinătatea ar fi avut impresia că libertatea de a scrie este asigurată în Republica Socialistă România. De altfel, furtul unui manuscris nu poate împiedica pe nimeni să-l scrie a doua oară și nici să găsească mijlocul de a-l face să ajungă dincolo de granițe.

La asta s-ar putea răspunde că paza bună evită primejdia înmulțirii autorilor de cărți editate în străinătate. Dovadă este faptul că pînă astăzi n-a apărut în străinătate nici o carte românească neautorizată. Explicația pare verosimilă. În realitate, nu aparatul de stat, ci lipsa autorilor este aceea care explică lipsa cărților românești neoficiale în editurile de dincolo de frontieră. Singura explicație plauzibilă a panicii este furia că cineva ar putea să

facă ceva fără știința proprietarilor de dosare... Este un act reflex, ca al cîinilor care îngroapă un os de care nu mai au nevoie, însă mușcă pe cine se apropie de ciot.

Comisarul Pristanda știa că Constituția garantează libertatea individuală și inviolabilitatea domiciliului, știa că nu are dreptul să aresteze un om nevinovat, nici să percheziționeze locuința cuiva fără ordinul procurorului. Totuși primise ordin de la prefect ; în joc era existența lui, cu familie mare și „renumerație mică". În vechea Grecie, asta ar fi putut forma subiectul unei tragedii a lui Sofocle. Nu însă în Vechiul Regat. A rezolvat, după cum se știe, problema exclamînd : „Curat violare de Constituție, da' umflă-l !"

Constituția Republicii Socialiste România garantează dreptul de a scrie și inviolabilitatea domiciliului. Era însă ordin ca manuscrisul să nu părăsească țara. Pristanda a rezolvat și de astă dată problema. Dacă autoritățile nu au dreptul să încalce domiciliul, hoții au dreptul să fure.

Scriind cartea mă gîndisem la orice eventualitate, în afară de aceasta... De altfel, așa am pățit întotdeauna cînd am vrut să prevăd o hotărîre a Conducerii. Gîndesc cu cele mai bune premise și cu cea mai corectă logică. Acolo sus, decizia era însă cu totul alta.

Înainte de 1939, toți cei care ne informam din presă eram convinși că puterea militară a anglo-francezilor era mai mare decît a Germaniei. Stalin și Molotov, care aveau la dispoziție uriașul aparat informativ al N.K.V.D.-ului credeau însă [alt]fel. În 1941, cînd și copiii știau că Hitler concentrează trupe ca să atace Uniunea Sovietică, singurii care refuzau să știe erau Stalin și Molotov : în dosarul acordului Ribbentrop-Molotov nu se vorbea de această eventualitate, deci nu exista.

Mă gîndisem că ar putea să mi se ceară, direct sau prin Editura de stat, o copie a manuscrisului, că vor aștepta să-l public în străinătate pentru a suporta apoi rigorile legii, că se vor plictisi și mă vor lăsa în pace, că mă vor amenința sau chiar încerca să mă cumpere. Cunosc specimene caracteristice pentru fiecare din aceste atitudini. De ce au preferat soluția furtului, care mă scutea de orice penalitate în cazul cînd totuși aș fi publicat cartea dincolo de granită, cu riscul imediat de a lăsa

moartă pe bătrîna mea menajeră, mai sensibilă la o lovitură [la] plex decît un boxer, de a alerta vecinii, de a-şi vedea oamenii arestaţi de Miliţie ? În loc să mă trateze ca pe oricare cetăţean, m-au aşezat în rîndul ambasadorilor marilor puteri, ale căror case de fier sînt sparte cîteodată pentru a împiedica evacuarea documentelor sustrase de mîini trădătoare. Ziarele şi posturile străine de radio povestesc zilnic tot felul de întîmplări curioase din zona socialistă. Ce puteam aduce fundamental nou la tot ce se ştie ?

Pipăim cu degetul actul absurd, fără scop, şi-l atribuim impulsivităţii, cum se întîmplă cîteodată oricărui om. Nu, aici nu este impulsivitate, nici prostie. Hotărîrea de a prăda a fost a unui colectiv, chiar dacă iniţiativa a fost a unuia. Nu este nici primul, nici ultimul act absurd, fără scop. De la experţii pricepuţi, pînă la proprietarii de bun-simţ, toată lumea ştie că un canal Cernavoda—Marea Neagră nu avea nici un rost economic. Pînă şi Stalin, pare-se, a atras atenţia lui Gheorghiu-Dej că ei, ruşii, făcuseră o proastă experienţă cu canalurile sovietice şi l-a povăţuit să nu se pripească. Rezultatul a fost nu numai că s-a ordonat începerea imediată a construcţiei, dar însuşi Gheorghiu-Dej a luat în mînă operaţia realizării piramidei de apă. De ce s-a construit la iuţeală uriaşul pod Giurgiu—Rusciuc, cu un minuscul trafic previzibil ? De ce s-a înscenat procesul Pătrăşcanu ?

Rar despot care să nu-şi piardă minţile. Delirul puterii şi teama de a nu o pierde dezechilibrează pe cei mai echilibraţi. Nimeni nu înţelege de ce a atacat Napoleon Rusia, de ce a asasinat pe ducele d'Enghien, nici de ce a atacat Egiptul ori Spania. Cînd citeşti amintiri despre Stalin sau Rakosi începi să înţelegi : ai impresia că retrăieşti imaginile unui ospiciu în care nebunii s-au răsculat, au pus mîna pe putere şi tratează personalul ca nebuni. Micul furt din apartamentul meu este un mic act de ospiciu, fără scop.

Desigur este în asta şi neştiinţă. Neştiinţa din vîrfuri pătrunde pînă în ultimele interstiţii ale societăţii şi costă sume uriaşe. Pentru formarea unui inginer care să aprecieze dacă un canal este util, statul cheltuieşte 50—60 mii de lei ; ca Gheorghiu-Dej să afle acest lucru s-au cheltuit

circa 15 miliarde de lei (actuali), plus 4 100 de morți vechi. Educația lui Stalin a costat un ocean de sînge. Cultivarea spaimei fără glonț și bătaie necesită o lungă și costisitoare perioadă de educație a noii generații de polițiști.

Eu am plătit doar cu 9 000 de lei, ceea ce nu este prea mult față de cei 17 ani petrecuți în temniță fiindcă în procesul Pătrășcanu fusese necesar un actor de tipul meu.

Poate voi mai avea de plătit, fiindcă nimic nu este logic.

La început a fost cuvîntul. Al lui Miron Constantinescu în ziua de 8 martie 1947, în Parlament, al lui Lenin cu mult înainte. Dacă acesta nu imagina povestea cu tovarăşii de drum pe care-i abandonezi după ce-ţi faci treaba cu dînşii, Vîşinski n-ar fi ales pe Gheorghe Tătărăscu ca tovarăş de drum al Partidului Comunist Român, Miron Constantinescu nu s-ar fi simţit dator să-l atace, eu n-aş fi fost exclus din partid şi nu verificam, poate, pe pielea mea şi a altora că socialismul în România trebuie să poarte pecetea lui I. V. Stalin şi Ion Luca Caragiale.

Nici un partid politic, afară de cel comunist, nu se bucura în 1944—1945 de mai multă adversitate populară decît cel liberal al lui Gheorghe Tătărăscu. La alegerile din 1946, întreg blocul guvernamental a obţinut 12% din voturi. Cifra fixată de Vîşinski fusese de 80%, şi aşa a apărut şi în rezultatul oficial.

În 1917, în Rusia, bolşevicii au avut ca tovarăşi de drum pe social-revoluţionarii de stînga, conduşi de Maria Spiridonova. Lenin i-a acceptat, fiindcă reprezentau mase de ţărani, soldaţi şi intelectuali, aveau un mare trecut revoluţionar, Siberia era pavată cu oasele lor, iar conducătorii erau eroi. Programul comun de guvernare fusese liber acceptat şi exprima exact punctul de vedere comun al celor două partide. Lupta a început prin luarea cu asalt a Palatului de iarnă şi s-a terminat prin insurecţia social-revoluţionarilor înăbuşită în sînge de Gărzile roşii bolşevice, atunci cînd dezacordul a devenit flagrant.

La București, Palatul regal a fost cucerit doar de Vîșinski. De vreme ce țara era ocupată de un milion de ostași sovietici, masele nu fuseseră necesare decît pentru demonstrații. Tot așa nu erau necesari tovarăși de drum pentru a cuceri și asigura puterea. Cucerirea maselor urma să se facă după aceea. Gheorghe Tătărăscu a fost impus de Vîșinski în guvern fiindcă oricînd putea fi dat în judecată pentru trecutul lui, aruncat ca o cîrpă murdară. Altfel nu era de nici un folos. Odios în țară și dubios în străinătate, rostul lui ca tovarăș de drum nu este de înțeles decît prin respectul față de textele leniniste. De vreme ce formarea guvernului Groza la 6 martie 1945 a fost prezentată ca rezultat al unei insurecții populare, trebuia prezentat și corolarul acesteia, tovarășii de drum. În Rusia din 1917, mai întîi a fost fapta, apoi cuvîntul. În România, la început a fost cuvîntul, apoi parodia, și așa a continuat pînă în zilele noastre.

Bineînțeles, Miron Constantinescu nu avea ce critica, fiindcă echipa Tătărăscu nu făcea nimic fără știrea și consimțămîntul stăpînilor, însă pentru expedierea tovarășilor de drum din guvern trebuiau să fie demascați în fața maselor. Și aceasta este de la Lenin și nu comportă excepție.

S-a întîmplat însă ca un parlamentar social-democrat, Dumitru Pop, să nu înțeleagă jocul românesc cu tovarășii de drum ; [el] a luat totul în serios și a răspuns acuzațiilor liderului fracțiunii parlamentare comuniste, Miron Constantinescu, citîndu-mă. Știam că din idei curge sînge, însă nu-mi închipuiam că și din comedie poate țîșni moartea. Pentru că Miron Constantinescu nu era pregătit să facă față, s-a zăpăcit, anunțînd că sînt exclus din partid, așa încît mărturia mea nu avea valoare.

Din acel moment, în joc era prestigiul liderului parlamentar și nimeni nu mai putea reveni asupra anatemei. La cîteva zile, mașina destinului s-a dezlănțuit. Șeful cadrelor C.C., Iosif Rangheț, mi-a motivat astfel excluderea (citez din memorie) :

„1) În 1930 te-ai înapoiat de la Paris, deși știai că la București avuseseră loc arestări ;

2) Un om ne spune că după eliberarea din închisoare ai avut dese întrevederi cu Vintilă Ionescu (polițistul care mă anchetase în 1930) ;

3) Toată viața n-ai fost pe linie".

Enunțul celor trei motive de excludere m-a umplut de bucurie, deși propoziția „un om ne spune" mi se părea de prost augur. Nu înțelegeam de ce s-a păstrat anonimatul „omului", care, evident, nu exista, fiindcă după eliberare fusesem o singură dată la Siguranța Generală, și atunci adus de un agent. Am dedus că în dosarul de la Cadre trebuie să existe documente false sau nu exista nici un fel de document. Pentru celelalte motive nu puteam fi exclus, nici măcar pentru a salva prestigiul lui Miron Constantinescu.

M-am adresat Comisiei Centrale de Control, fără să regret nimic din ce făcusem. Asta a făcut o proastă impresie.

La ultima scenă a excluderii mele din partid a participat și Liuba Chișinevschi, soția ideologului, ea însăși un personaj de prim plan pe vremea aceea. A răsfoit în silă unul din dosarele care mă reprezentau și m-a întrebat dacă este adevărat că am rugat tot felul de reacționari să intervină pe lîngă Antonescu să readucă în țară comuniștii evrei deportați la Vapniarka, înainte ca trupele de S.S. în retragere să-i fi masacrat, cum au făcut cu cei aflați în închisoarea din Rîbnița. La răspunsul meu afirmativ, m-a întrebat scîrbită: „Așa procedează un comunist ?" I-am replicat : „Dacă în România ar fi existat partizani, poate m-aș fi gîndit să iau lagărul cu asalt. Dacă aș fi reflectat mai mult, probabil că aș fi renunțat însă la acest plan, fiindcă s-ar fi soldat cu un masacru general. Cum n-au existat partizani, nici nu mi-a trecut prin minte altceva decît să rog pe prințul Știrbei și alții să vorbească cu Antonescu, ceea ce a avut ca rezultat că 725 de oameni au rămas în viață". A ascultat cu dezgust explicația, a privit semnificativ la ceilalți judecători și am fost definitiv exclus din partid.

Cu toate presiunile Secretariatului, care dorea să port titlul de trădător, spre semicinstea lui, C. Pîrvulescu a rezistat o săptămînă. A acceptat doar să se publice excluderea pentru „vina de a fi întreținut legături cu elemente dușmănoase clasei muncitoare" și de a fi fost „total nesincer" în fața Comisiei Centrale de Control.

Cine nu a purtat pe piept pata galbenă a unei excluderi publicate în „Scînteia" nu știe ce înseamnă a fi lepros. Nu mai sînt necesare gluga și clopoțelul care să

anunțe trecătorilor cine trece. Cei care mă cunoșteau, prieteni sau dușmani, mă vedeau ca și cum aș fi fost din aer, întorceau capul sau treceau pe alt trotuar. Atît eram de copleșit, că începeam să mă simt vinovat. Mi se părea că orice trecător mă recunoaște, însă nu știe cît sînt de criminal. Uneori îmi venea să iuțesc pasul, să fug de toți acești oameni pașnici ori să le strig vina mea imaginară. Pentru vechii comuniști, presiunea morală a partidului este extraordinară. Toți știu ce este înăuntru, dar odată aruncați la gunoi se simt gunoi, un fel de mort care știe că este iremediabil ieșit dintre cei vii și trebuie să se obișnuiască cu viermii, pînă devine vierme.

Cîteva zile mi-am închipuit că voi fi lăsat la catedră și la institutul pe care-l conduceam. A fost o iluzie. Toți colaboratorii mei au primit ordin să demisioneze, prietenii să rupă relațiile cu mine, iar Ștefan Voitec, ministrul Educației, a fost obligat să mă dea afară din învățămîntul universitar.

Cele mai insistente presiuni s-au făcut asupra soției mele. Șefi ierarhici și prieteni intimi au sfătuit-o să divorțeze, fiindcă „te desparți de cine se desparte partidul". Și asta este de la Lenin, deci nu comportă excepție.

A fost ultimul om din jurul meu care a rezistat. Era convinsă că sînt un rău comunist, dar nu trădător. Credea că s-au înșelat, nu că au fost de rea-credință. Pînă la urmă s-a hotărît să se ducă la Rangheț, șeful Cadrelor C.C., ca să-l întrebe de ce fusesem exclus. Cum a aflat de rostul vizitei, a exclus-o pe loc pentru „lipsă de încredere în partid".

A venit acasă plîngînd. Nu-și putea imagina că ea, care nu greșise nici în faptă, nici în gînd niciodată față de partid, după ani de închisoare și lagăr să fie aruncată afară ca o cîrpă murdară... Stalinistă născută, nu făcută, își închipuia totuși că ei i se va spune adevărul. Și-a revenit abia după arestarea mea. A scris memorii, în care mă denunța, odată cu prietenii mei, ca o bandă de spioni și trădători pe care nu-i descoperise la vreme din lipsă de vigilență, a terorizat și denunțat funcționarii subalterni, a calomniat totul numai ca să reintre în singura casă pe care a iubit-o cu adevărat, partidul. Nimic nu i-a ajutat : exclusă a rămas 15 ani !

În 1928, îndeplinind funcția de curier al partidului pentru Viena, unde se afla conducerea de fapt a acestuia, din ordinul lui Fabian — împușcat în 1937 în Uniunea Sovietică, împreună cu aproape toți refugiații politici români, bulgari, sîrbi, unguri și germani — am intrat în legătură cu organizația de spionaj sovietic pentru România. Era o sarcină de partid care nu putea fi refuzată. Ce era pe vremea aceea mai nobil, mai demn de sacrificiu decît apărarea patriei socialismului ? A nu iubi Uniunea Sovietică cu riscul vieții mi se părea nedemn. Astăzi aș fi, probabil, mai circumspect cu amorurile, față de idealurile realizate.

Legătura mea la București era un baronet ungur, Victor Aradi, de meserie publicist, cu flacăra credinței și nebuniei în ochi. Locuia într-o mansardă pe undeva, la Sf. Gheorghe, cu soția și fetița lui, făcea apostolat, catehiza pe credincioși și trimitea la Viena rapoarte scrise cu cerneală simpatică.

Ca orice autor, avea plăcerea să scrie mult și orgoliul ca manuscrisul să nu se piardă. De nu putea vedea imediat lumina tiparului, dorea să rămînă cel puțin pentru tiparnițele viitorului sau pentru istoricii care ar fi căutat cîndva pe cei care au apărat Uniunea Sovietică. De aceea fiecare raport scris cu cerneală simpatică avea și o copie în clar, depusă într-o cutie metalică din pod, fiindcă, după cum se știe, Poliția nu percheziționează decît în camere locuite. În plus, Aradi avea și un confident, pe tapițerul Sami Margulies, vechi membru de partid și tot atît de vechi agent de Siguranță. Astfel se explică că, imediat ce și-a început activitatea la București, toată corespondența lui era controlată, fotografiată sub raze X și expediată mai departe de Siguranța Generală.

Pentru a nu fi recunoscut cînd mergea pe stradă, vara purta o rubașcă, în semn de solidaritate cu Revoluția Rusă, iarna un fel de mantie călugărească și o căciulă țuguiată. Astfel, făptura lui firavă și înaltă se lungea atîta că putea fi distinsă și într-o pădure de oameni. Era convins că nimeni nu-l vedea, însă polițiștii urmăreau ușor, în forfota străzii, acest straniu turn de observație mișcător. M-a asigurat că metodele lui conspirative făceau de nepătruns activitatea lui informativă. Este inutil să spun că, la procesul din 1931, grupa Aradi era acuzată pe

baza a 17 dosare compuse din fotocopiile rapoartelor cu cerneală simpatică, plus copiile în clar găsite în cutia din pod.

În toamna lui 1930, am plecat în interes de serviciu la Paris. M-am oprit la Viena pentru a avea o întrevedere cu colonelul Martin, conducătorul organizației de spionaj sovietic. Aradi îl avizase că mă voi opri acolo pentru o noapte și, bineînțeles, Siguranța Generală a aflat de intenția mea înainte de a o fi realizat.

Nu era prima dată cînd călătoream cu duble intenții. Cînd m-am urcat în tren, am simțit avertismentele bine cunoscute mie : anxietatea și setea. Poate fiindcă funcționara care-mi liberase pașaportul s-a uitat altfel la mine decît ar fi fost normal să se uite la un solicitant care o gratificase cu cadoul necesar urgentării formalităților, poate fiindcă avusesem impresia că fusesem urmărit la București, nu știu de ce, dar clopotul de alarmă a sunat o dată cu plecarea mea din țară. Mai tîrziu am aflat că Siguranța Generală plănuise să mă aresteze la frontieră, dar a renunțat pentru a nu alarma restul organizației.

La Paris am aflat din ziare că la București se descoperise o vastă organizație de spionaj sovietică și că printre arestați se afla și Victor Aradi. Eram departe de București, la adăpost de orice pericol. Nici un moment nu mi-a trecut prin minte că misteriosul nr. 16, despre care ziarele românești anunțau că este dispărut, eram chiar eu. Din corespondența cu familia mea și întreprinderea la care lucram nu rezulta că aș fi fost căutat sau cel puțin suspectat, dar nu puteam scăpa de anxietate și sete. Lucram fără întrerupere, ca un automat, nu mîncam, continuam să trăiesc din inerție, uscat de pustiitoarea mea sete și descompus de anxietate.

În trenul care mă aducea în țară aveam impresia că sînt singurul pasager, poate și de pe glob. Dacă ar fi vrut, conductorul m-ar fi putut arunca pe geam sau pune în geanta lui. Nici astăzi nu-mi amintesc să fi văzut vreun alt călător. Eram sigur că mi se va întîmpla ceva grav, dar n-am rezistat hipnozei. Ajuns acasă, am avut timpul să distrug hîrtiile compromițătoare. A doua zi am fost arestat.

După excluderea mea definitivă din partid, în 1947, o dată cu hăituiala celor care știau că un exclus nu poate

fi lăsat în pace, vechii mei tovarăşi — anxietatea şi setea — au reînceput să mă bîntuie. Mergeam pe stradă îmbrăcat corect, dar aveam sentimentul că sînt gol, urmărit de mii de ochi.

În toamna lui 1947, Pătrăşcanu mi-a spus că aflase de la Iosif Rangheţ că voi fi probabil arestat şi m-a sfătuit să fug din ţară. Am refuzat, explicîndu-i că unuia ca mine, odată ajuns la Viena, nu i s-ar fi dat cale liberă pînă nu spunea tot ce ştie. Preferam să fiu închis aici pe nedrept, decît trădător liber. La fel motivam atunci cînd familia mă sfătuia să plec.

Argumentarea mea mi se părea şi mie judicioasă, dar nu ea m-a făcut să nu caut libertatea. Ceva mai profund, spirocheta marxist-leninistă, m-a paralizat. Cine a prins acest morb în tinereţe nu mai scapă niciodată, după cum nu scapă niciodată de *Treponema palida* intrată în sînge la 20 de ani. După ce face toate seriile de injecţii, după zeci de ani de verificări cu Wassermann fără cruci, la 60 de ani nu unul dintre cei vindecaţi începe să tragă un picior ori cade trăznit.

Priza gîndirii marxiste este atît de puternică [încît] nici cei care, de voie sau nevoie, au făcut saltul mortal dincolo de zidurile partidului nu uită de unde au plecat. Foşti comunişti ajunşi negustori bogaţi sau bancheri în Occident, cărturari sau simpli meşteşugari continuă să interpreteze şi să explice cele întîmplate în Rusia prin prisma aceleiaşi ideologii. Nu ştiu dacă generalul Iakir a primit moartea strigînd în adevăr „Trăiască Stalin !", dar am aflat de la martori direcţi [despre] interminabilele discuţii ale troţkiştilor şi buhariniştilor din lagărele siberiene. Nu s-au vindecat nici cînd au primit glonţul tovărăşesc în ceafă.

Nu mă puteam despărţi de partid, cum nu se pot unii despărţi de femeia vieţii lor, curvă, hoaţă şi sperjură. A căzut la femeie, spune poporul. Marxismul practicat din tinereţe devine viţiu. Căzusem la partid. Presimţeam ce mă aşteaptă, dar nu mă puteam rupe de această abstracţie denumită partid. Numai cine a învăţat texte marxiste pentru litaniile şedinţelor poate scăpa de abulie. La ceilalţi se schimbă probabil ceva în celulele nervoase, tînjesc după partid, blestemă, dar la prima chemare uită tot răul.

În ultimele două zile de închisoare mi-a fost dat să stau în aceeași celulă cu Iacob, fost ilegalist și ministru adjunct la Finanțe, victimă a unei înscenări similare cu a mea. După 12 ani de temniță, cu picioarele umflate, deși relativ tînăr, era o epavă. Gîndea, cred, la fel ca mine. După ce a fost reabilitat și reprimit în partid, acest om tăcut și închis mi-a spus că este fericit, și asta i se vedea pe față.

N-am fugit din țară fiindcă nu aveam forța morală să mă despart de asasinii mei. Marxismul mă paralizase.

Din seara în care Pătrășcanu m-a sfătuit să plec, fire care mă legau de dînsul s-au rupt. Era clar că nu sufeream de aceeași boală. Mai tîrziu am aflat că, în vremea aceea, el era hăituit și încercase să fugă. Este bine că n-a izbutit. Fugar, ar fi scăpat cu viață, însă nu mai intra în istorie pe poarta martirilor.

Spre sfîrșitul lui 1947 nu mai puteam suporta să trăiesc cu sentimentul că sînt mort între vii. Am făcut un ultim pas ca să pot trăi : i-am scris Anei Pauker, cerînd să fiu anchetat cu biciul și fierul roșu, sub stare de arest. Dorința mea a fost izbăvită : la 6 februarie 1948 am fost arestat.

De cu zi, un automobil cu patru domni înăuntru s-a oprit la 50 de metri de blocul în care locuiam, apoi s-a apropiat încet de poartă, pe măsură ce se înnopta. I-am văzut și nu mai aveam îndoială că așteaptă întunericul ca să-și ridice prada. Soția mea nu credea în presimțirile mele, cu atît mai puțin în seara aceea.

Cînd am ieșit amîndoi din bloc, pasagerii automobilului ne-au invitat la Ministerul Afacerilor Interne, pentru o declarație. Ajuns la destinație, abia am avut vreme s-o îmbrățișez.

Am auzit ordinul „La adăpost", mi s-a făcut toaleta obișnuită de la vechea Siguranță Generală : ridicarea cravatei, a curelei, a ceasornicului și a șireturilor, și am fost condus în camera nr. 2, din subsolul viitoarei Securități.

Pe vremea aceea, poliția comunistă, abia ieșită din haosul inițial, mai utiliza și vechi polițiști, împreună cu „tovarăși devotați", decișii cu toții să lovească în contrarevoluție. Toți purtau încă haine civile, organizarea era cea veche, se mai putea vorbi de la o celulă la alta, ares-

taţii cunoşteau numele anchetatorilor, unele familii se puteau interesa de soarta celor închişi, „camerele" erau relativ spaţioase, cu duş şi closet alăturea. Faţă de ce aveam să cunosc mai tîrziu, acest arest construit de burghezie mi s-a părut o locuinţă boierească, proiectată cu generozitate. Este drept că „recamierele" erau din ciment, că singura lumină era cea a opaiţelor electrice veşnic aprinse, că existau şi camere mai incomode şi carcere înguste, în care nu se putea sta decît în poziţia de drepţi, dar asta nu mă împiedica să găsesc că totul era în progres faţă de beciurile Siguranţei Generale din 1930-1931.

A doua zi după coborîrea mea „în adăpost" am auzit pentru prima dată cuvintele „Fă-ţi bagajele !", şi am fost dus într-o celulă micuţă, cu două recamiere suprapuse. La parter locuia un student, probabil informator, etajul fiind pentru mine.

De la colocatarul meu am aflat orarul, cine sînt vecinii, care erau obiceiurile casei. Masa o servea Moş Ghiţă, de două ori pe zi : la prînz, ciorbă cu cîteva boabe de mazăre şi pietricele, plus o bucăţică de mămăligă ; seara, ciorbă cu cîteva boabe de mazăre şi pietricele, plus o bucăţică de mămăligă.

Anxietatea şi setea dispăruseră, dar nu puteam mînca. Am cerut, prin gardian, să fiu anchetat sau să mi se comunice de ce crime sînt acuzat. Bineînţeles, n-am primit nici un răspuns. Am declarat greva foamei şi setei.

Abia după vreo zece zile am fost dus în faţa anchetatorului meu, Petrescu, care, pe vremea aceea, mai purta titlul vechii poliţii de comisar. Mi-a cerut să-i scriu o autobiografie, ceea ce am făcut.

Cînd am fost readus în subsol, am constatat că locuiam în camera nr. 14. Şi aşa mai departe, de cîte ori eram dus la anchetă, mă trezeam în alt apartament. Mult mai tîrziu am aflat că acestea făceau parte din metodele de anchetă ale N.K.V.D.-ului.

Arestul era cel moştenit de la burghezo-moşierime, dar spiritul şi metodele începeau să fie noi. Nu întîmplător, unul era bătut şi anchetat imediat după intrarea în local, iar altul aştepta cu săptămînile sau lunile ; unul primea drept mîncare ciorba lui Moş Ghiţă şi altul mîncare de restaurant. Totul era prevăzut pe categorii, după cum erau capitalişti, ţărani, intelectuali, bătrîni sau tineri,

foşti politicieni sau poliţai, comunişti, social-democraţi sau liberali. Hrana, cazarea, bătaia, carcera, colocatarii, dreptul la foarfecele de unghii, la medic, pînă la ultimele detalii, totul era prevăzut în ştiinţa anchetei. Aşa s-a început construcţia socialismului : cu cea mai progresistă ştiinţă a urmăririi, arestării, anchetării şi condamnării.

Primul ajutor dat generos de Uniunea Sovietică a fost ştiinţa poliţiei. Personalul se compunea parte din vechii deţinuţi ruşi, instruiţi la Odesa pentru spionaj şi arestaţi în cursul activităţii lor în România dinainte de 1944, parte din foştii prizonieri români încadraţi şi instruiţi în diviziile formate în Rusia („Tudor Vladimirescu", „Horia, Cloşca şi Crişan"), cei mai mulţi din cadrele vechi şi recente ale partidului. Majoritatea acestora, lipsiţi de altă profesie, găseau instinctiv în poliţie un debuşeu pentru compensarea complexelor lor de inferioritate, devenind stăpînii oamenilor. Salariile abundente ajutau ca noua ştiinţă să fie „însuşită", adică învăţată în foarte scurt timp.

De fapt, pînă prin 1951 au fost mai multe poliţii. Una, centrală, aparţinea direct de Ministerul de Interne, avînd ca arest principal subsolul acestuia din Piaţa Palatului (astăzi sediul Comitetului Central) şi cel din Calea Rahovei, ca arest secundar, depozitul *en gros* fiind Fortul Jilava, unde mii de oameni aşteptau să fie aduşi la Bucureşti pentru anchetă sau pentru condamnare. Mai exista o poliţie pe lîngă Preşedinţia Consiliului de Miniştri (Serviciul Secret de Informaţii, care avea în stăpînire Aresturile Malmezon şi Uranus, iar depozitul de gros la Penitenciarul Piteşti.) Tot pentru politici mai existau aresturile unde operau numai sovietici (Major I, Major II etc.), amenajate în subsolurile unor locuinţe particulare. În afară de acestea exista Securitatea Capitalei şi Securitatea Armatei. Pentru dreptul comun, opera ca şi pe vremuri Prefectura Poliţiei Capitalei.

Toate aceste poliţii au apărut ca reflex al dorinţei de putere absolută, fiindcă poliţia are secrete care nu pot fi şi nu trebuie controlate de cineva. Altfel, duşmanii le-ar afla. Cu vremea, aproximativ în 1951, toate aceste poliţii au fost concentrate în una singură, cea a Ministerului de Interne.

De altfel este interesant de observat că sistemul a organizat tot felul de proceduri ca muritorii de rînd să nu ştie cu cine au vorbit, cine i-a anchetat şi cine i-a bătut. Dacă întîmplarea face să nu-i cunoşti, nici un funcţionar al Comitetului Central, al Securităţii sau penitenciarelor nu-şi spune numele. Nici măcar actele de anchetă nu poartă semnături reale. Cu greu şi tîrziu am aflat că pe unul dintre anchetatorii mei din 1949-1950 îl chema Ferescu, ca în 1967 să aflu că numele lui adevărat fusese Filipescu. Abia în cursul contraanchetei din 1967-1968 am aflat că şeful imediat al înscenării fusese un oarecare Şoltuţ, cu grad de colonel.

Dacă cineva s-ar încumeta să reclame autorii unui fals, ai unei schingiuiri sau crime, justiţia n-ar reuşi să identifice criminalul. Regulile conspirativităţii, obişnuite în orice mişcare ilegală, s-au extins în aparatul executiv. În afară de discursurile ţinute de cîteva persoane oficiale, nimeni nu ştie cine şi de ce a hotărît ceva, totul devine anonim şi misterios. La adăpostul „duşmanilor care ascultă şi citesc" se creează un sistem cu oameni fără nume şi fără răspundere, însă solidari prin stăpînirea celor care nu fac parte din aparat.

Aşadar, eu fiind arestat din ordinul Secretariatului, am fost adus mai întîi în subsolul Ministerului de Interne. În februarie 1948 mi-am făcut bagajele, am fost urcat într-un automobil şi descărcat în arestul din Calea Rahovei.

Aici am văzut pentru întîia oară modulul de celulă N.K.V.D. Beciul fostei primării fusese compartimentat în cutii de lemn, unde locuiau unul sau doi deţinuţi. Ulterior am aflat că, în fundul beciului, existau şi celule amenajate în locul butoaielor în care se îmbătrînea altădată vinul. Acolo se ţineau acum oameni, pînă căpătau aroma dorită.

A doua sau a treia zi după sosirea mea, anchetatorul mi-a spus că ancheta este terminată şi nu s-a putut dovedi nici o culpă. Eram fericit de încrederea pe care o avusesem în partid. În aşteptarea eliberării, am mai stat în cutia de lemn vreo două zile.

Apoi mi-am făcut bagajele şi am fost dus în camera 36, unde am găsit doi locatari : Socor, fost magistrat din

laşi, şi un ţăran ceangău din judeţul Roman. Primul fusese angajat ca şofer la o misiune a Crucii Roşii Suedeze venită în Moldova să aducă mîncare înfometaţilor, dar, fiind şi bărbat frumos, una din suedezele care conduceau misiunea a căzut în păcat cu dînsul. De unde concluzia că nu putea fi decît spion englez. Al doilea, un ceangău chiabur, proprietar a 13 hectare de pămînt şi a 30 hectare de pădure. Puternic, cu dimensiuni impresionante, deştept şi calm, părea un cal pomeranian printre gloabele de la şes. A încercat să-şi salveze averea acceptînd să fie candidat guvernamental pe o listă liberală. Nu avea nici o îndoială că nu-i va ajuta să i se uite originea socială — fusese în Basarabia, şi ştia ce înseamnă a fi fost chiabur —, dar altceva mai bun nu avea de făcut. Ca toţi cei pe care i-am întîlnit mai tîrziu prin închisori, prevăzuse toate eventualităţile, în afară de una : a fost arestat sub acuzaţia că plătise un invalid de război fără un picior să taie firele telefonice. Zadarnic se apăra chiaburul dovedind că în vremea sabotajului era internat într-un spital din Iaşi, că un om fără un picior nu se poate căţăra pe un stîlp de telefon şi că, fiind candidat pe lista guvernamentală, nu avea interes să deranjeze convorbirile telefonice : jandarmii l-au bătut timp de două săptămîni. Numai un cal pomeranian înţelept putea rezista la ce a pătimit Lajos.

Nu înţeleg nici astăzi cum de au rezistat fluierele picioarelor. Pielea de pe picioare şi trup purta, după luni de zile, petele rămase de pe urma loviturilor. L-am întrebat de ce nu a cedat. Mi-a răspuns că dacă spunea o minciună, trebuia s-o dovedească, şi cum asta nu era posibil, ar fi fost din nou bătut. Nici el, nici eu nu ştiam pe vremea aceea că declaraţiile mincinoase cerute de anchetatori nu aveau nevoie de dovezi pentru a fi acceptate de judecători. Mai tîrziu, Vîşinski a teoretizat recunoaşterea inculpatului ca dovadă suficientă a vinovăţiei.

Într-o seară, Lajos a fost luat la anchetă. S-a întors după cinci zile. Se dublase în lăţime la trup şi la faţă. Ca să-l dezbrăcăm a trebuit să rupem hainele de pe dînsul. Ne-a povestit că, în seara anchetei, fusese bătut cu „pumnele" — cum spunea el — pe faţă şi trimis la carcera îngustă, adică un sicriu vertical, în care nimeni nu poate sta decît în poziţia de drepţi. După cîteva ore, oricine se umflă. Mai tîrziu, după ce am fost şi eu bătut la tălpi, sin-

gurul chin de care aveam groază era carcera îngustă. Simțeam cum mă sufoc numai la gîndul de a fi închis în sarcofag. Cînd l-am întrebat pe Lajos cum de a rezistat mi-a răspuns simplu : „M-am rugat..."

Îmi pare și astăzi rău că sînt văduvit de puterea credinței. Este, probabil, o aptitudine cu care te naști. N-am nici un fel de rezonanță pentru acest fel de muzică.

În vremea aceea a început lunga mea insomnie. A durat vreo trei ani. Aținpeam spre dimineață și dormeam cîteva minute, rar mai mult. Restul nopții mă concentram să dezleg mersul timpului după orologiul bisericii din vecinătate, care bătea numai jumătățile de oră, toate la fel, parcă înadins ca nimeni să nu afle cînd este dimineața, miezul zilei ori asfințitul soarelui. Bătrînul meșter medieval, care greșise probabil, nu și-a închipuit că mașina lui va fi odată în slujba Securității, care mlădiază oamenii scoțîndu-i în afara timpului și spațiului. În așteptarea momentului cînd orologiul va suna, îl priveam pe Lajos. Nici el nu putea dormi. Avea însă o mîngîiere și un sprijin care-mi lipseau : se ruga.

Într-o zi, Lajos a plecat. La scurt timp după ce a fost scos din celulă, am auzit dubița Securității pornind. Îmi spusese că așteaptă ziua cînd va mînca o bucată de pîine albă și bea o cinzeacă de rachiu. Nu știu dacă și-a realizat visul. Mai curînd mi-l închipui prin vreo închisoare sau lagăr de muncă.

La 2 aprilie 1948 am fost dus la anchetă. Marin Jianu, secretarul general al Ministerului de Interne, mi-a cerut să declar că fusesem agent al Siguranței Generale.

Mai tîrziu am aflat ce se întîmplase. La sfîrșitul lui februarie 1948, Pătrășcanu a încercat să afle de ce colegii săi din Biroul Politic nu aveau încredere într-însul. Neavînd nimic precis împotriva lui, toți i-au reproșat prietenia cu mine, a cărui vinovăție s-ar fi dovedit. În calitate de ministru de Justiție, urmărise însă mersul anchetei mele și cunoștea concluzia, așa cum o cunoșteau, de altfel, și ceilalți. La cererea lui de a i se arăta o dovadă, i-au ordonat lui Marin Jianu să obțină de la mine o declarație de vinovăție.

Acesta l-a chemat în ajutor pe Nikolski, șeful anchetelor, și amîndoi au hotărît să mă trimită în celula 35, una dintre acelea care ocupau locul butoaielor mari de vin în

vechea pivniță. Ermetic închisă, luminată doar de un mic opaiț electric, atît cît era necesar pentru a permite gardianului să mă vadă prin vizetă, avea drept mobilier o rogojină întinsă pe ciment.

Buimăcit de cele întîmplate, încercam să înțeleg de ce concluziile anchetei avuseseră acest rezultat. După scurt timp am priceput, bineînțeles greșit, ca totdeauna cînd vrei să refaci un raționament stalinist.

Brusc ușa celulei se deschise și înăuntru dădură buzna Marin Jianu și Nikolski. În timp ce gardianul îmi lumina fața cu o lanternă, Nikolski își strîmba și mai mult ochii sașii, ca să mă poată privi drept în ochi. Marin Jianu îmi spuse : „Avem dovezi că ești vinovat. Îți dau o oră ca să recunoști". După ce i-am răspuns că nu mai are nimic de așteptat de la mine, fiindcă spusesem la anchetă tot [ce] aveam de spus, au plecat amîndoi, trîntind ușa.

Pentru prima oară de la arestarea mea eram fericit. Îmi închipuiam că este o ultimă probă la care sînt supus, înainte de a fi pus în libertate.

În realitate, Nikolski voia să afle vina din vreo clipire inconștientă a ochilor mei. Atît ar fi fost suficient ca el și Marin Jianu să afirme în fața Biroului Politic că dețin dovada vinovăției mele. Dacă atunci aș fi știut ce mă aștepta, nu aș fi adormit atît de bucuros pe rogojină. Știam trucul cu lanterna de la iubitul meu Anatole France, de la care am mai învățat că semenii mei sînt îndeobște proști și răi. Pentru prima oară după luni de zile am dormit pînă a doua zi, cînd castronul de tablă aruncat pe ciment de Moș Ghiță m-a trezit. Nu țin minte să fi visat ceva în acele douăzeci de ore de somn, însă eram fericit ca după o boală lungă.

Nu simți multă vreme că sănătatea reintră în trup. Conștiința n-o înregistrează decît după ce s-a înmulțit. Atunci, într-o singură clipă, simți bucuria lui Dumnezeu cînd a reușit să facă om din lut.

Euforia mea n-a durat mult. Zilele le număram după ritualul reglementar. Aveam convingerea că se făcea de zi cînd eram scos la closet, că era mijlocul zilei cînd auzeam castroanele lui [Moș Ghiță] aruncate pe ciment și se lăsa noaptea cînd le auzeam a doua oară. Întunericul și tăcerea schimbă scurgerea duratei : o zi poate fi o oră, două ore sau nimic.

Încetul cu încetul, deshidratarea organismului se accelerează, pînă devine chin. Era inutil să cer gardianului o ieşire suplimentară la closet. O primă soluţie a fost să umplu cu urină cana care mi se dăduse pentru băut apă, însă repede am aflat că era un paliativ. Pînă la urmă am găsit o a doua, transformînd un colţ al celulei în vespasiană. Dar cimentul absoarbe urina şi nimic n-o poate spăla. Cum uşa celulei mele se deschidea atît cît era necesar să trag înăuntru castronul lui Moş Ghiţă, gardienii n-au observat imediat ce devenise celula statului socialist. Din ziua în care şeful arestului a simţit duhoarea a trebuit să respect proprietatea colectivă, căutînd o a treia soluţie. Am reuşit să destup un burlan de ploaie, care trecea din întîmplare prin celulă, iar cana de apă am transformat-o din nou în oală de noapte.

Pînă atunci, întreaga mea fiinţă fusese concentrată exclusiv pe rezolvarea acestei probleme de neînchipuit pentru omul definit de *Marea Enciclopedie* ca fiinţa care se prlimblă liber pe pămînt. Abia după aceea mi-am dat seama că totul era gîndit pînă în cele mai mici amănunte în regulamentele N.K.V.D. Se ştia care sînt efectele deshidratării şi cum se poate mări chinul setei, simultan cu cel al incontinenţei urinare.

Mai erau şi altele. De pildă, unghiile. Crescuseră atît de mari şi subţiri, că se rupeau cu carne cu tot. Cînd rugam să mi se dea un foarfece, gardianul le examina cu atenţie, apoi spunea că nu sînt suficient de mari ca să le tai.

Pe urmă era frigul, care mă îngheţa. La început n-am simţit, după cum nu simţisem umezeala din ciment. Slăbeam accelerat, în fiece zi, în fiecare oră. Rămăsesem numai piele şi oase. Cînd mă ducea să fac duş, gardianul se speria că puteam turna pe mine apă clocotită. Iarna, copacii sînt lemne, oamenii închişi şi înfometaţi devin animale cu sînge rece. Mi-am adus aminte de cobrele albe ale lui Rudyard Kipling, care păzeau comoara. Ce comoară fusesem eu pus să păzesc ? De ce am fost pus la înălbit ?

La 15 mai 1948 am înţeles scopul tratamentului care mi s-a aplicat. Ca de obicei, noaptea am fost dus în faţa lui Rangheţ şi Drăghici, însărcinaţi de Comitetul Central cu instruirea cazului Pătrăşcanu. Înainte de a fi arestat,

îl întrebasem ce trebuie să spun dacă aș fi întrebat ce discuții am avut cu dînsul ; la care Pătrășcanu mi-a răspuns : „N-am discutat niciodată nimic !" Deși mi s-a părut absurd, așa i-am declarat și lui Rangheț. Acesta n-a fost surprins, cu toate că toți din jurul lui Pătrășcanu răspunseseră la fel. Cînd povestisem doar fapte adevărate, același Rangheț nu m-a crezut, fiindcă mă vedea prin dosarul meu ; cînd i-am spus o aberație, s-a declarat satisfăcut.

De atunci mi-am reluat locul în micul cavou din fundul beciului, însă între ușă și zid s-a amenajat o crăpătură. Deși la apariția mea Rangheț a surîs ca la apariția unui artist reușit machiat, după aceea a dat, probabil, dispoziție să se lase ușa întredeschisă pentru primenirea aerului, iar în celulă s-a adus un pat de fier cu somieră de sîrmă. Era mai moale, dar și mai frig.

Într-o noapte am auzit gemete undeva aproape. Au durat pînă spre dimineață. Cînd am fost scos la closet, l-am întrebat pe gardian ce se întîmplase. Mi-a răspuns amuzat că, în noaptea aceea, acolo „se uscaseră rufe". Mai tîrziu am aflat că de cîrligul din tavan fusese atîrnat de mîini un „reținut" cu căluș la gură. De aceea nu auzeam decît gemete. Probabil că spre dimineață s-a constatat că rufa se uscase.

Din celula 35 am fost mutat în celula 36. (Era un obicei al N.K.V.D.-ului ca, în perioada de anchetă, să pritocească reținuții din celule. Pe vremea aceea, Securitatea primea cu stricteţe sprijinul generos al Uniunii Sovietice.)

Aici am văzut un spectacol fiziologic despre care credeam că figurează doar în expresiile populare. Colocatarul celulei era un tînăr care se îndeletnicise cu transportul emigranților bogați în vagoanele Armatei sovietice cu destinația Viena. De aceea era anchetat de N.K.V.D. Într-o seară, cînd gardianul a deschis ușa și i-a făcut semn să-l urmeze, părul lui roșu s-a făcut în adevăr măciucă, parcă atras de un magnet.

Din celula 36 am fost dus înapoi în celula 35, iar în septembrie 1948 am debarcat din nou în localul central al Securității. După o primă grevă a foamei, colonelul Dulgheru, șeful anchetelor, m-a rugat să mănînc, asigurîndu-mă că pînă la 15 octombrie 1948 voi fi pus în liber-

tate. Am cedat, însă în ziua fixată pentru eliberare am fost dus în altă celulă.

Şeful arestului m-a anunţat că voi mai locui cu încă „o persoană". N-a durat mult şi în celulă şi-a făcut intrarea „persoana" anunţată. Înalt, puţin încovoiat, acoperit cu un paltonaş peticit, cu bocanci în picioare şi bocceaua în mînă, zăpăcit de lumina galben-roşcată a celulei, nu m-a văzut şi nu mi-am dat seama cine este. Abia cînd s-a aşezat pe marginea patului, ca un bătrîn obosit după un drum lung, am recunoscut pe Sami Margulies, fost agent al Siguranţei Generale în mişcarea muncitorească din 1923 pînă în 1942.

În primul moment am simţit un fior de groază. Fusesem şi eu, pe vremuri, una dintre victimele lui. Pe urmă mi s-a făcut milă de dînsul : Iuda în bejanie pe sub pămînt ! Era clar că fusese adus de la Penitenciarul Aiud special pentru a sta în aceeaşi celulă cu mine, însă nu înţelegeam de ce.

Ancheta era de mult terminată. Nu exista nici o îndoială că sînt nevinovat. Acesta era punctul de vedere al Securităţii, însă nu al Secretariatului. Acolo se urmărea un proces Pătrăşcanu. Încă un dosar, alcătuit pe baza rapoartelor unui agent deştept şi rafinat, care ştie să vorbească cu un comunist, nu poate strica ! Chiar dacă grupul Ana Pauker-Vasile Luca-Teohari a fost de altă părere, a cedat lui Gheorghiu-Dej, în credinţa că astfel îl vor îndulci pentru răfuieli viitoare.

Peste vreo cîteva săptămîni au mai adus în celula cu două recamiere de ciment încă vreo patru deţinuţi. Toţi, inclusiv Margulies, afară de mine, aveau regim alimentar bun. Aplicau cu stricteţe regulamentul N.K.V.D.-ului. Probabil că informaţiile lor sînt în acelaşi dosar.

În aprilie 1949 m-am plictisit şi am declarat greva foamei. Voiam să ştiu de ce continui să fiu închis, deşi mi se anunţase oficial să sînt nevinovat.

Mi s-a promis că, îndată ce voi înceta greva foamei, voi fi dus în faţa lui Teohari Georgescu, care îmi va explica de ce nu mi se dă drumul. M-am lăsat păcălit şi am încetat greva după 17 zile de nemîncare, cu condiţia să fie scoşi din celulă informatorii. În locul lor mi s-a adus mai întîi un maior de securitate sub anchetă, apoi un fost ministru antonescian, care acceptase să fie infor-

mator în străinătate și acum trecea examenul pe contul meu, la urmă pe studentul legionar Obreja. Iar am declarat greva foamei, iar am fost alimentat artificial, așa de cîteva ori pînă la 1 august 1949. Ca de obicei în împărăția Securității, lucrurile s-au întîmplat altfel decît le așteptam. La data promisă pentru punerea în libertate, am fost adus în fața maiorului Ceslanski.

Ca și în povestea persană a lui Cocteau, fiecare dintre noi se întîlnește măcar o dată în viață cu destinul său. Al meu se cheamă Ceslanski, un biet om îmbrăcat în haine de maior. A vorbit astfel : „Nu sînt însărcinat să te anchetez, ci să-ți fac actele de trimitere la Canal. Am citit însă din curiozitate dosarul d-tale. Nu conține nici o acuzație. Noi nu avem nimic cu d-ta. Ești arestat de partid. Ei știu ce știu. Degeaba nu te ții. Dacă crezi că în adevăr nu ai nici o vină, îți propun să-ți faci o autocritică. Să încercăm și calea asta".

Pe vremea aceea, autocritica ajunsese, pentru prima oară după război, la mare modă. Una-două, se cerea spovedania. Unii, în primul rînd șefii, au învățat repede metoda și n-au spus nimic în afară de cuvîntul autocritică. Alții și-au spus păcatele. După aceea au regretat, dar era prea tîrziu.

Am acceptat, bineînțeles, propunerea lui Ceslanski. Între munca la Canal și autocritică, nu aveam alegere. Cînd am ajuns în celulă, am început să mă întreb ce anume puteam spune. Ca și micul Pierre Nozière al iubitului meu Anatole France, care, înainte de a merge la spovedanie, citise în micuța cărțulie care conținea toate păcatele cunoscute de biserică : „la concupiscence, la fornication, le larcin, la simonie, la prévarication", și eu am înșirat în minte păcatele despre care citisem în rezoluțiile noastre sfinte : buharinism, trotkism, fracționism, cosmopolitism, lichidatorism, oportunism, stîngism, atitudine de gură-cască, social-patriotism, împăciuitorism, denigrarea conducerii, naționalism, defetism, demoralizare, alunecare pe pantă, obiectivism... Nici unul nu mi se potrivea. Ca și micul Pierre Nozière îmi spuneam : „point de pêchés, point de confession". Nu era chip să imaginez un text în același timp foarte autoacuzator, ceva care se mărturisește cu durere, sfîșiere fizică și morală, și [care] totuși să placă.

Pînă la urmă am căzut pe cuvintele „alunecare pe pantă" și „obiectivism" ca putînd exprima chinul unui mare păcătos în fața dumnezeirii. A durat mult, însă am reușit să înșir căința mea în termeni superlativi.

Cu inima cît un purice, am predat hîrtia lui Ceslanski. După vreo zece zile, acesta m-a chemat din nou și mi-a spus : „Autocritica d-tale a fost studiată la partid. Sînt însărcinat să-ți comunic că este considerată pozitivă. Acum ți se va mai cere o completare". Fericit de reușita primului act, m-am așezat la masă și am compus al doilea.

Două săptămîni am așteptat eliberarea. Visam să particip cu entuziasm chiar și la cele mai absurde demonstrații de stradă și să iubesc pe Miron Constantinescu. Într-o seară am auzit iar un ordin pe care aveam să-l aud 17 ani : „Fă-ți bagajele !" Le-am făcut. Am fost dus în spatele unui Jeep, unde un domn încruntat mi-a ordonat să urc și să nu scot nici un cuvînt. În mașină mi-a pus ochelarii de tablă.

Jeepul-dubă a ieșit dintr-un gang, a cotit la stînga, apoi iar la stînga, apoi pe o stradă a cotit din nou, a urmat o stradă mai lungă, pe urmă o stradă la dreapta, a intrat într-o curte pietruită și s-a oprit brusc. Omul de lîngă mine a sărit jos. De acolo mi-a ordonat să cobor. Întunericul de afară și ochelarii de tablă nu mă lasau să văd decît negreală. O memorie alta decît a imaginilor celor văzute, ceva care ține de simțul pipăitului și auzului, îmi face prezent în minte itinerarul meu din acea noapte. Cînd am auzit „Coboară !", am avut impresia că trebuie să mă arunc în prăpastie. Nu știu cum am ajuns pe pămînt. O mînă m-a luat de braț, m-a tras pînă în dreptul unei scări : „Întinde un picior ! Acum al doilea ! Încă două trepte !" Am ajuns la orizontală. Pe ciment eram în port sigur.

După cîțiva pași m-a oprit brusc, cum se oprise Jeepul adineauri. M-a împins într-o odaie și mi-a ordonat să-mi scot ochelarii. În fața mea era șeful arestului. Vocea aceea cu răgușeala și timbrul [?...] venea probabil din fundul iadului. M-aș fi supus chiar dacă mi-ar fi spus să mor pe loc. Străvechiul ritual pentru cei care merg la celule era acum mai complet decît cel știut de mine de

la Siguranța Generală : „Scoate cureaua, cravata, pantofii, ceasul și tot ce ai în buzunare ! Acum cămașa, izmenele, ciorapii !“ Toate au fost controlate de mîini experte, la lumina becului puternic. Tiv cu tiv, cusătură cu cusătură. „Lasă-te pe vine ! Cască gura !“ După ce a controlat cu ochii și mîinile toate găurile și ascunzișurile trupului, mi-a ordonat : „Îmbracă-te ! Pantofii, ceasul, cureaua, cravata, tot ce ai avut în buzunare și bagajele rămîn aici. Nici o vorbă ! Ia în picioare cipicii și pune mîinile la spate“... Am simțit că mi se pun ochelarii de tablă.

M-a luat de braț, m-a scos din odaie, am urcat din nou treptele pe care le coborîsem la sosire, am trecut printr-o curte pavată cu pietre, apoi printr-un coridor, pe urmă am fost tras printr-un culoar lung, apoi la dreapta, apoi iar la dreapta, iar am ajuns într-un lung culoar. Undeva departe, în timp ce eram împins într-o celulă, mi s-au scos și ochelarii. Am auzit cum se trage în spatele meu zăvorul la ușă, și gata.

Acestea se întîmplau la 2 septembrie 1949. Trecusem de prima etapă a noii mele vieți.

Prima dată în 1930, cînd mi s-au luat cureaua, cravata și șireturile, pierdusem doar starea civilă. Acum pierdusem [pe] cea umană. Nu mai eram nimic. Nu știam unde mă aflu, însă era limpede că ce mi se întîmplase nu prevestea nimic bun. Eram de mult scos din timp. Acum timpul mi se părea scos și din lume. Nici un zgomot, nici o mișcare. Doar vizeta se mișca la intervale scurte. Gaura neagră mă privea nemișcată, apoi se închidea. De cîte ori auzeam tîrșîitul tablei pe lemn, mă trecea un fior de groază. Prin oblonul de sticlă de lîngă tavan se vedea fîșia întunecată a peretelui culoarului din față.

Nu-mi dau seama cît a trecut pînă să aud în dreptul ușii pași iuți înfundați, un geamăt și o voce înăbușită care ordona : „Taci ! Taci, ți-am spus !“ Apoi un zăvor tras undeva mai departe și un oblon care se închidea.

Așa am intuit că sînt la Malmezon, arestul Serviciului Secret de Informații. Auzisem că acolo se bate, se dă mîncare bună și ancheta durează puțin. De m-ar bate și pe mine în astă noapte ! Poate scap repede !...

Pe vremuri eram convins că dorințele puternice se realizează. De astă dată, dorința mea s-a realizat abia

după aproape cinci ani. Acesta este ritmul într-un regim socialist. O locuință, o haină, o pereche de ciorapi, un ziar străin, totul vine. Uneori prea tîrziu pentru o singură viață.

După două zile de greva foamei — o pornisem cu gîndul de a afla intențiile noilor stăpîni ai vieții mele — am fost chemat de un personaj cu figură de Saint-Just, care mi-a spus răstit : „Să încetezi greva foamei ! Ai de răspuns la întrebări ! Chestiile vechi au fost lămurite. Iată hîrtie, du-te în celulă și scrie lista străinilor pe care i-ai cunoscut !"

Lui Saint-Just gardienii îi dădeau titlul de procuror general. Nu știam cine este. M-am simțit însă flatat că mă anchetează un personaj atît de inchizitorial. Mai tîrziu am văzut din întîmplare că semna Ferescu, iar după eliberare am aflat că numele lui adevărat era Filipescu. A murit în 1969, într-un accident de automobil, ca director de producție la Buftea. Nici porecla, nici numele de familie nu se potriveau cu Saint-Just.

Cînd a terminat de vorbit a sunat, mi s-au pus ochelarii de tablă și am fost dus înapoi în celulă. Trebuie să mărturisesc că, deși nu aveam nimic pe conștiință, simțeam că de undeva bat vînturi rele. Cine știe cu ce spion am vorbit, cine știe ce o fi transmis acela despre mine ! Am cunoscut sute de străini. Nevoia de a-și arăta utilitatea, vanitatea, orice putea fi un motiv ca să mă văd citat în vreo notă informativă căzută în mîna N.K.V.D.-ului.

În vreme ce fîșîitul vizetei bătea un fel de împărțire febrilă a timpului, am scris pagini întregi cu nume de străini cunoscuți.

Cred că primul se chema Ivor Porter. Se pare că acum este delegatul Angliei în Comisia de dezarmare de la Geneva. Mi-am adus aminte că luasem, în octombrie 1944, masa cu dînsul și Grigore Niculescu-Buzești, ministrul de Externe. După aceea nu l-am mai văzut niciodată. Un moment mă gîndeam să povestesc ce discutasem cu acesta. Am renunțat, fiindcă mi se ceruse să vorbesc despre străini, nu despre români. Ori cu Porter nu schimbasem decît cîteva fraze convenționale. Destinul dezlănțuit de Ceslanski a început să mă încolăcească.

Spre dimineață, șeful arestului a intrat în celulă, a pus într-un plic atît declarația, cît și notițele mele, a sigilat totul și a plecat. În regimul materialismului dialectic, psihanaliza este condamnată și psihanaliștii blestemați, ca vrăjitori dușmani. În particular însă, orice anchetator este învățat să se uite cu atenție la cuvintele șterse, la vorbele scăpate, la gesturile reflexe !

Am reprodus tot ce-mi aminteam din discuțiile mele cu străinii, o întîlnire întîmplătoare pe stradă, cu un schimb convențional de cuvinte, o glumă auzită de la un străin, relații profesionale, tot ce-mi închipuiam că ar putea avea cea mai umilă legătură cu scopul urmărit de anchetatori : verificarea relațiilor mele cu străinii. Totul, în afară de masa de la restaurantul Capșa cu Grigore Niculescu-Buzești și Ivor Porter. Într-un raport către Londra, acesta din urmă a reprodus însă cu fidelitate discuția mea cu Grigore Niculescu-Buzești, iar secretara lui, aceea care l-a bătut la mașină, fiind în serviciul N.K.V.D.-ului, a vîndut o copie. Nimeni nu mi-a reproșat vreodată cele spuse de mine în auzul spionului britanic. Numele meu n-a mai apărut în nici un alt raport către Londra pentru bunul motiv că nu l-am mai văzut niciodată pe Ivor Porter.

Atît a fost însă suficient pentru a dezlănțui vigilența anchetatorului. Un arestat nu are voie să uite nimic. Dispariția din cîmpul conștiinței nu poate fi decît semn al relei-credințe sau al refulării, deci al actului culpabil. Uitarea nu face parte din psihologia materialistă.

Izolarea, regimul alimentar, deținerea îndelungată fără anchetă, pînă la refuzul foarfecelui de tăiat unghiile, toate au scopul de a aduce în cîmpul conștiinței ce este culpabil. Inevitabilele întrebări : de ce sînt arestat ? de ce nu sînt anchetat ? ce am făcut ? izbucnesc cu violență în singurătatea celulei și sfîrșesc prin a sparge cuirasele cele mai rezistente.

Unui arestat i se cere din șase în șase luni o autobiografie sau un răspuns la o anumită întrebare. Anchetatorul compară vreme de doi-trei-patru-cinci ani răspunsurile. Are timp și trage concluzii... Alteori, arestatul este mai întîi bătut la tălpi, apoi lăsat să se vindece și după aceea anchetat sub amenințarea bătăii pe rană. Sfă-

rîmarea sistemului nervos și psihic este esențialul. Odată acest rezultat obținut, succesul anchetei este aproape totdeauna asigurat.

Este destul ca cineva să fie „reținut" mai multă vreme, ca un securist să-și asigure prima pentru descoperirea unui vinovat. Izolatul simte nevoia să vorbească despre orice, anchetatorul a învățat din materialismul dialectic ce este obiectiv îndărătul subiectivului, Codul Penal pedepsește intențiile în articole de o nesfîrșită elasticitate, nenorocitul obține ani de temniță și anchetatorul prima cuvenită.

Astfel, prietenul meu inginerul Barbaș a fost ținut sub anchetă la Constanța timp de un an și jumătate, fiind acuzat că din ordinul capitaliștilor germani, ar fi sabotat lucrările de amenajare din Deltă. Asta nu s-a putut verifica, însă într-o discuție cu anchetatorul i-a povestit că plecînd din Gara de Nord ca însoțitor al unui industriaș austriac, acesta a observat pe un peron o mulțime de oameni cu bagaje și copii, în așteptarea unui tren. La întrebarea austriacului cine sînt aceia, Barbaș i-a răspuns că sînt emigranți evrei care așteaptă un tren pentru Viena. Acest răspuns a fost calificat „informație nesecretă, dar nedestinată publicității", și lui Barbaș i s-au acordat zece ani de temniță.

La prima întrevedere cu Saint-Just, după ce am predat prin gardian declarația cerută, m-a rugat să-i mai fac una, cu rugămintea de a răspunde la două întrebări : mai ai ceva de adăugat ? ai omis ceva în legătură cu ancheta ? În celulă am început să scotocesc colțurile memoriei. Iar am mai găsit cîteva nume. Spre dimineață a venit gardianul cu mers de boxer pe ring și ochi albaștri, a pus declarația în plic, a sigilat-o și a plecat.

Noaptea, Saint-Just m-a întrebat din nou dacă am omis ceva în legătură cu ancheta, iar a apăsat pe butonul soneriei, iar mi s-au pus ochelarii de tablă, iar am petrecut noaptea scotocind la memorie, iar a venit gardianul, iar a sigilat și noaptea iar am fost întrebat dacă am omis ceva în legătură cu ancheta. Așa au mers lucrurile vreo două săptămîni.

Dimineața se trăgea zăvorul, luam în mînă oala de noapte, mi se puneau ochelarii, gardianul mă canducea din spate prin lungul culoar care ducea la closet, reve-

neam după același ritual și mă plimbam pînă seara sub supravegherea ochiului de dincolo de vizetă, care înregistra orice gest deosebit, ca Saint-Just să deducă din fișa de observație ce era în sufletul meu. Tăcerea mormîntală a arestului nu era întreruptă decît de zgomotul puternic al zăvoarelor trase cînd vreun reținut era dus la anchetă sau [de] gemetele celor care treceau repede prin fața celulei, însoțite de același : „Taci, taci !"

O singură întîmplare a rupt monotonia. Într-o noapte, trebuie să fi fost tîrziu de tot, zăvorul m-a speriat. Nu dormeam de multe luni, însă nici nu eram obișnuit cu vizite de noctambuli. În fața ușii era un personaj uscat. Cu o mișcare bruscă mi-a făcut semn să-l urmez. Pe culoar a bătut scurt din palme, pentru a aviza pe gardieni să deie cale liberă. Nu mi-a pus ochelari, însă mi-a indicat drumul. Mergea foarte repede. M-am ținut de dînsul. Acolo totul era mister. Pe același drum mergi la baie, la closet sau la moarte. S-a oprit în dreptul unei celule și cu mîna m-a poftit înăuntru : era frizeria Malmezon, iar ciceronele meu, bărbierul. Abia cînd m-am urcat pe fotoliul turnant american, mi-am dat seama că cele trei oglinzi mari erau acoperite cu cearceafuri. Ca după mort ! Veselul Figaro era acum o rotiță în mașina de făcut spaimă. Abia în 1964, după eliberare, mi-am văzut ochii în oglindă. Nu i-am recunoscut.

Revelațiile au fost de mult descoperite de Biserica creștină. Experiența ei milenară a folosit [la] — sau poate necesitatea de a combate eretici și păgîni a determinat — redescoperirea lor de altă dogmă. N-a mai fost nevoie de sute de ani pentru a stabili metodica descompunerii, nici a torturii. În secolul al XX-lea, descoperirile se fac accelerat. În cîțiva ani se inventează mai mult decît altădată în secole. La mine revelația a început prin întrebarea : oare Saint-Just vrea să afle în adevăr vreun nume de străin sau îmi atrage atenția că am de spus altceva ? de ce secrete dispun ei ?

Întins în pat cu prosopul în jurul capului, ca să nu mai văd becul veșnic aprins, ca pe un ecran de cinematograf unde cuvintele apăreau de undeva din spate, din fundul lumii, înaintea ochilor mi-a apărut scena din 7 martie 1945. Pătrășcanu tocmai venea de la Palat. Plăcerea i se vedea pe față : „Am făcut una ! Nu cumva să

scapi vreun cuvînt ! Regele avea în mînă lista viitorilor subsecretari de stat. Mi-a arătat-o. Emil (Bodnăraş) era propus la Ministerul de Interne. I-am făcut semn cu degetul să-l şteargă. L-a şters în faţa mea !" I-am spus că bine făcuse. Amîndoi eram convinşi că Bodnăraş la Interne va aresta ţara în rate, se va îmbrăca în zale, va pune să se tragă dimineaţa şi seara clopotele de la Mitropolie. Ceea ce făcuse Pătrăşcanu era evident un act antipartinic, însă necesar.

Ne-am înşelat amîndoi. Bodnăraş nu şi-a comandat statui ecvestre, a stat în umbră şi a fost poate singurul membru din Biroul Politic care a refuzat să trimită în judecată pe Pătrăşcanu.

Cu această descoperire eram pe drumul Damascului. Spre sfîrşitul lunii aprilie 1945 trebuia să plece la Moscova o delegaţie în frunte cu Mircea Durma, ministrul de Finanţe, pentru a negocia primul acord comercial cu Uniunea Sovietică. Discutînd cu Pătrăşcanu, i-am spus că ar trebui împiedicat cu orice preţ să dăm Uniunii Sovietice şi puţinul excedent exportabil care ne rămînea de pe urma Armistiţiului. L-am sfătuit să vorbească cu Durma. A acceptat, cu condiţia ca întîlnirea să fie secretă, pentru a nu da prilej lui Gheorghiu-Dej să-l acuze că se amestecă în treburile lui. Prin fire şi educaţie era un om închis, tăcut şi prudent. Putea să-i spuie lui Durma ce avea de spus în cabinetul ministerial, dar automatismul căpătat în lunga lui activitate ilegală a fost mai puternic. Mi-a cerut să aranjez pentru aceeaşi seară o întîlnire în trei, la vechea noastră gazdă dinainte de 23 August, Torosian. Totul s-a făcut după toate regulile conspirative, însă discuţia cu privire la acordul comercial s-a redus la o întrebare a mea şi un răspuns al lui Durma :

— Tu ai de gînd să dai ruşilor tot excedentul exportabil ?

— Nici prin gînd nu-mi trece ! De altfel am vorbit şi cu Gheorghiu-Dej. El este de aceeaşi părere.

La întoarcerea de la Moscova, Durma ne-a invitat acasă la dînsul şi ne-a povestit cum au decurs discuţiile cu Mikoian.

Din acelaşi întuneric subconştient a apărut al treilea şi ultimul secret al meu, de care habar nu mai aveam. Spre sfîrşitul lunii august 1945, căpitanul american Madison

îmi povesti că, fiind rechemat, a discutat cu șefii tuturor partidelor din opoziție despre atitudinea lor față de Statele Unite. Rugîndu-mă să-i indic pe cineva din Partidul comunist cu care ar fi putut discuta aceeași problemă, l-am îndreptat spre Vasile Luca. După ce l-a văzut, mi-a spus însă că l-a dezamăgit, fiindcă n-a aflat altceva decît ce era în „Scînteia". Concluzia lui era că P.C.R. este antiamerican. I-am povestit lui Pătrășcanu cele întîmplate și l-am povățuit să vorbească el cu Madison. De teamă ca Vasile Luca să nu afle, mi-a cerut din nou să organizez o întîlnire conspirativă, de astă dată în casa prietenei noastre Lena Constante. Deși eu am fost acela care am tradus întrebările și răspunsurile, nici în ziua de astăzi nu-mi amintesc ce a spus Pătrășcanu. Am rămas cu impresia că n-a spus nimic precis, însă că a negat categoric că noi am avea ceva contra Statelor Unite.

Toate eforturile mele pentru a mai găsi un alt secret au rămas fără rezultat. Am căutat zile și nopți. Era clar că nu mai știam nimic ce ar putea interesa partidul.

Apoi a început chinul dacă spun sau nu. De pe alt plan al conștiinței, cele trei secrete au început să fie din ce în ce mai luminate de soarele negru al păcatului.

Strigoiul vinovăției ne însoțește în viață. Spovedania nu-l omoară. Scăpăm prin uitare. Păcatul există undeva în noi, cancerul, poate mediul natural al sufletului. Dacă ar dispărea, am exista ca și cristalele, dar n-am trăi. Sîntem veșnic vinovați față de cineva : o femeie, un prieten, un frate. De ce față de partid, o abstracție ? S-a simțit careva vinovat față de mulțimea numerelor reale ? Totul este în noi. Ne-am angajat față de conștiința noastră, unde păcatul există ca inima, vasele, creierul.

Să spun secretele mele ? Nimeni nu m-a silit să fiu membru de partid ; eu am vrut. Știu că cei care mă țin închis sînt ticăloși, știu că puțin le pasă de oameni, de idei, de lucruri. Dar a sfătui pe Rege să refuze un ministru propus de partid, a sfătui un ministru reacționar să refuze cererile Uniunii Sovietice, a vorbi cu un agent american peste capul partidului sînt crime. Ardea casa și eu n-am strigat ! Sentimentul păcatului mă copleșea.

Cele trei păcate au început să transforme lumea mea într-un vid cosmic, în care nu exista nimic decît secre-

tele mele. Nu mai știam ce conțin, erau păcate pure. Din cînd în cînd, obsesia era întreruptă de chipul lui Pătrășcanu, care mă ruga să nu spun. Apoi urma justificarea : „Dar eu nu sînt tot atît de vinovat ca și tine". Așa a continuat zile și nopți. Îmi închipui că la Sfînta Congregație cei bănuiți de relații cu diavolul sau erezie sfîrșeau, încetul cu încetul, să golească în același fel lumea de orice altceva decît ceea ce ei credeau că este păcat. Mi s-a spus mai tîrziu că secretele mele nu conțineau crime, ci acte de indisciplină. Atunci însă m-aș fi condamnat la moarte prin tragerea pe roată.

A venit un moment cînd n-am mai putut suporta : am scris lui Saint-Just despre audiența lui Pătrășcanu la Rege. A doua zi, noaptea, am fost adus chiar în fața Partidului. La birou era Dumitru Coliu, pe vremea aceea Marele Inchizitor, între Saint-Just și Petea Gancerov, șeful Serviciului Sovietic de Informații. La micul pupitru la care eram așezat mă simțeam, ca în poza din cartea de citire, în fața judecății din urmă. Și acum eram copleșit de mister, ca și în copilărie, cînd Dumnezeu apărea de după nori, luminat de razele unui soare invizibil :

— Tovarășe Zilber, Partidul îți vorbește pentru ultima oară ! Să ne spui ce organizații ai avut, Pătrășcanu și dumneata, în partid și aparatul de stat !

Avertismentul solemn m-a cufundat, cîtime de o secundă, în abisul nesfîrșit al păcatului. Dincolo nu mai putea fi ceva. Ideea organizațiilor m-a trezit însă brusc din hipnoza păcatului și a judecății divine. Spre marea surprindere a lui Coliu, am revenit pe pămînt ; am zîmbit. N-a înțeles și m-a apostrofat :

— Bagă de seamă, este pentru ultima oară cînd îți vorbește Partidul !

Cînd am auzit „bagă de seamă" n-am mai rezistat și m-am tăvălit de rîs. A fost prima voluptate de cînd eram închis.

Cred că Zoscenko are o nuvelă intitulată *Candidat la partid.* Într-o sală imensă este adunat poporul, tot poporul. Pe o scenă mare se află candidatul. De undeva din fund, auzit, dar nevăzut, vorbește Partidul :

— Ai citit *Cursul scurt ?*

— Da ! (În sală se face tăcere, poporul devine atent.)

— Ești de acord cu capitolul IV ?

— Da ! (Atenţia sălii creşte.)

— Eşti hotărît să-ţi dai viaţa pentru Partid şi clasa muncitoare ?

— Da ! (În sală semne de aprobare.)

— Eşti hotărît să lupţi pînă la moarte împotriva duşmanilor poporului ?

— Da ! (Sala aplaudă.)

La fiecare „da !", întreg poporul freamătă de plăcere. A urmat o ultimă întrebare :

— Eşti hotărît să suporţi toate ticăloşiile tovarăşilor de partid ?

În sală s-a făcut tăcere absolută. Candidatul a lăsat un moment capul jos. A răspuns : „Da !"... Şi a devenit membru de partid.

Nu ştiu ce a mai spus Marele Inchizitor. Cred că era ceva despre adevăr. Un apel patetic să spun adevărul. Parcă l-am auzit spunînd : „Asta-i autocritică ? !" Eu eram însă atent la imaginea candidatului hotărît să suporte toate ticăloşiile tovarăşilor de partid. Distinct am mai auzit :

— Bine, dacă nu vrei să vorbeşti, te vor ancheta alţii ! Ei au alte metode. Unde am pus dosarul Porter ?

În timp ce căuta pe masă dosarul pomenit, într-o clipită mi-am amintit de masa de la Capşa. Fără să mai aştept, am povestit pînă la detalii ce am discutat în ziua de 13 octombrie 1944 la Restaurantul Capşa cu Grigore Niculescu-Buzeşti, în prezenţa lui Ivor Porter.

Astfel s-a închis capitolul „spionaj", pentru care Ferescu-Filipescu mă chinuise săptămîni de zile cu întrebările lui : „Ai spus totul ? N-ai omis nimic în legătură cu ancheta ?", dar s-a deschis un nou capitol criminal, relaţiile mele cu Pătrăşcanu.

Readus în celulă, am înţeles că visurile mele au fost o prostie mare. Nu mai aveam altceva de făcut decît să spun şi celelalte două secrete, apoi să aştept. Îl vedeam pe bietul Pătrăşcanu urlînd la auzul destăinuirilor mele, ca cineva căruia i se aplică fierul roşu. O mai fi avînd şi alte asemenea secrete ? Probabil, fiindcă altfel n-ar fi cerut tuturor celor din jur să spuie că nu ştiu nimic.

Uitasem păcatul cosmic faţă de partid. Acum mă urmărea păcatul faţă de Pătrăşcanu. Mai tîrziu am aflat că

el făcuse față spuselor mele cu calm, și Coliu a admis că nu prezintă nici un fel de gravitate.

Zbuciumul meu a continuat însă săptămîni de zile. Nu mai puteam dormi nici puținul de pînă atunci. Trebuia să fac ceva să mă liniștesc. Am scris o nouă autocritică, încă una și încă una. Nici cînd am terminat de enumerat micile mele păcate față de toți oamenii pe care îi cunoscusem nu m-am potolit.

Pătrășcanu a confirmat în întregime cele spuse de mine, dar, spre deosebire de mine, și-a adus aminte tot ce-i declarase lui Madison. Dimpotrivă, eu uitasem cu desăvîrșire orice frază. Nu era ceva refulat din cauza conținutului nociv, ci o simplă uitare a ceva banal, neexpresiv, ca frazele convenționale, figura unui om obișnuit, un obiect standard.

Însă dacă eu nu repetam cel puțin ceva din cele declarate de Pătrășcanu, Ferescu nu putea ști dacă Pătrășcanu nu spusese ceva grav. De unde necesitatea imperioasă de [a] mă sili să-mi reamintesc ceea ce îndeobște se uită.

S-a început cu mijloacele cele mai simple, suspendarea dreptului de a citi și a plimbării în curte după miezul nopții. Apoi a venit „manejul". Fără să spună un cuvînt, gardienii golesc repede celula, te dezbracă pînă la chiloți, scot totul afară și ordonă : „Mișcă !" Plimbarea pe diagonala celulei nu este însă admisă. Circulația desculț trebuie efectuată de jur împrejurul celulei.

Inițial, dispoziția lui Saint-Just era „2 cu 2", adică două ore de manej și două de odihnă pe salteaua de paie aruncată pe ciment. Amnezia mea fiind fără leac, au urmat „8 cu 2", adică opt ore de manej și două de somn, apoi „10 cu 2".

Îmi închipuiam că totul va decurge fără supărări prea mari pentru mine. M-am înșelat. După două zile de manej, picioarele parcă începeau să capete formă de „0" în dreptul genunchilor. M-am așezat pe ciment și am anunțat că nu mai pot. Gardianul cu mers de boxer pe ring a intrat în celulă, mi-a palpat cu atenție picioarele și mi-a spus : „Ba mai poți !" Am încercat să mai merg, dar după cîteva tururi am renunțat. Fără să spună un cuvînt, ca de obicei, gardienii m-au luat pe sus și m-au dus la duș rece. A fost îngrozitor. Nu puteam sta nici în pi-

cioare. M-au adus înapoi în celulă şi, ud cum eram, m-am aşezat din nou pe jos. După puţin timp mi-au adus patul şi toate lucrurile, minus ţigările.

Peste cîteva zile, manejul a reînceput cu formula „8 cu 10". Am rezistat mai bine decît prima dată, dar nu mai mult de 48 de ore, fără ca amnezia mea să fi fost lecuită.

După care Ferescu a dat ordin să fiu trimis la carceră. Era suficient de spaţioasă, însă după două zile am căpătat o otită dublă, cu temperatură mare. Am fost dus într-o celulă cu pat de fier, dar fără saltea, unde gardienii m-au legat strîns de fiarele patului militar. În poziţia aceasta am fost vizitat de doctorul Lerescu (numele l-am aflat mult mai tîrziu), iar a doua zi de un specialist. Partidul nu putea admite să se depăşească anumite limite. Ca înainte cu sute de ani, cînd regulamentul prevedea ca la Sfînta Congregaţie să nu se administreze anchetatului mai mult de o lovitură de mai. Era, în adevăr, numai una, dar asta pe fluierul picioarelor. Pe vremuri, cel găsit vinovat de Sfînta Congregaţie, cu tălpile arse şi fluierele sparte, era trimis spre execuţie autorităţilor de stat, cu recomandarea să se poarte milos cu cel condamnat. Nu ştiam cum se va proceda cu mine.

Toate acestea se întîmplau în lunile septembrie-octombrie 1949. Independent de mine, însă tot în legătură cu cazul Pătrăşcanu, erau ţinuţi arestaţi doi oameni de încredere ai acestuia (Betea şi încă unul), bănuiţi că ar fi organizat în vara anului 1947 fuga lui Pătrăşcanu în străinătate. În cursul anchetei din 1951—1952 şi după aceea, am putut afla ce se întîmplase.

La 19 august 1945, în urma unei note anglo-americane, Regele a cerut demisia guvernului Groza, adus la putere de Vîşinski la 6 martie 1945. Guvernul n-a demisionat, şi Regele a refuzat semnarea decretelor-legi. Aşa-numita criză constituţională a durat pînă în toamna aceluiaşi an. Între timp, partidul a încercat tot felul [de] mijloace pentru a o rezolva.

Pătrăşcanu, bazat pe bunele lui relaţii cu Regele, a încercat şi el să găsească o soluţie. Tot ce a făcut, putea fi făcut cu ştirea conducerii partidului. Obişnuit însă de o viaţă cu conspirativitatea, a avut întîlniri secrete [cu] Grigore Niculescu-Buzeşti şi Victor Rădulescu-Pogoneanu, oamenii de încredere ai Partidului Naţional-Ţă-

rănesc, cu Constantin Vişoianu, cu Ion Mocsony-Stîrcea, aceia cu care complotase înainte de 1944. N-a reuşit să realizeze o înţelegere şi a abandonat. Abia spre sfîrşitul aceluiaşi an, ruşii au ajuns la un compromis cu anglo-americanii, adică şi-au impus punctul de vedere. Aşa se terminau pe vremea aceea toate negocierile. După ce se discuta luni de zile, sovieticii exclamau satisfăcuţi : „Vedeţi cît de flexibili sîntem în negocieri ?"

În iunie 1947, naţional-ţărăniştii, inclusiv Victor Rădulescu-Pogoneanu, au fost arestaţi. Pătrăşcanu, de teamă că acesta va vorbi despre întîlnirile secrete din 1945, s-a hotărît să fugă în Franţa, din convingerea că Gheorghiu-Dej şi alţi duşmani personali vor profita de ocazie să-l implice în procesul Maniu. Tocmai atunci avea loc la Bruxelles primul congres al juriştilor democraţi. A cerut să fie delegatul României, i s-a pus la dispoziţie un avion şi a plecat împreună cu soţia sa şi prietena lor Lena Constante, lăsînd la Bucureşti pe omul său de încredere Betea, care urma să-i comunice prin telefon, în limbaj cifrat, dacă există vreun semn că cei arestaţi au vorbit despre convorbirile din 1945. În caz afirmativ, urma [...] să rămînă la Paris. Telefonul de la Bucureşti nu a semnalat nici un indiciu în acest sens şi Pătrăşcanu s-a întors acasă.

În septembrie 1947 a avut însă iar impresia că naţional-ţărăniştii ar fi vorbit despre dînsul şi iar a intrat în panică. De astă dată a însărcinat pe omul său de încredere Betea să găsească un mijloc pentru a fugi din ţară. Cum pe vremea aceea se obişnuia răpirea de avioane şi piloţii [erau] obligaţi să aterizeze la Viena sau Istanbul, Betea a intrat în legătură cu căpitanul aviator Zaharia, pilotul adjunct al aviatorului de cursă lungă Max Manolescu, şi i-a spus deschis despre ce este vorba. În acelaşi avion [...mai] trebuiau să plece soţii doctori Manuila, precum şi patru oameni de mînă forte, printre care şi Betea.

Căpitanul aviator Zaharia nu era însă numai pilot ; mai era şi informatorul Serviciului Secret de Informaţii condus de Emil Bodnăraş. În aceeaşi zi, Betea a comunicat lui Pătrăşcanu cele aranjate, iar Bodnăraş Anei Pauker şi lui Gheorghe Gheorghiu-Dej.

Cînd a aflat, Pătrăşcanu i-a spus că el nu se angajează într-o aventură, iar Ana Pauker a cerut dovezi că

informatorul lui Bodnăraş spune adevărul. Dovezile erau însă imposibil de făcut, întrucît Betea dispăruse după o urmărire pe străzile Capitalei, cu toate Jeep-urile Ministerului de Interne, ca într-un film poliţist.

Din aceasta rezulta însă că ceva din raportul agentului Zaharia corespundea adevărului, dar nu că Pătrăşcanu ar fi fost amestecat. Totuşi, ca măsură de precauţie, nu i se mai comunica nici un secret de stat sau de partid. Membrii Secretariatului nu erau atîta alarmaţi de o eventuală fugă a lui Pătrăşcanu, cît de motivele deosebit de grave care l-ar fi putut face să ia o astfel de hotărîre. Nimănui nu i-a trecut prin minte că, trăind în România, marile aventuri fuseseră înregistrate de Ion Luca Caragiale. Astfel a început *Noaptea furtunoasă* cu final stalinist.

Pătrăşcanu şi-a dat seama că destinul pusese pecetea pe dînsul. A mai plănuit o dată să fugă de la Budapesta, unde fusese într-o delegaţie ministerială, dar poliţia maghiară îl păzea de aproape, nu pentru a-l împiedica să fugă, ci ca demnitar. N-a reuşit, şi iar s-a întors acasă.

După arestarea mea, Pătrăşcanu a urmărit ancheta ca ministru de Justiţie, şi-a dat seama că n-am nici o vină şi a acuzat pe ceilalţi membri ai Biroului Politic că fac intrigi împotriva lui. La rîndul lor, aceştia l-au acuzat că a vrut să fugă, că patronează un bandit ca mine şi este imoral. Rezultatul a fost formarea unei comisii de anchetă compusă din Iosif Rangheţ, şeful Cadrelor C. C., şi Alexandru Drăghici. Rezultatul a fost neconcludent. Nimeni n-a fost însă pus în libertate, afară de Lena Constante.

În septembrie 1949, cînd am fost dus la Malmezon, Ferescu a primit însărcinarea să se ocupe de afacerea Pătrăşcanu. Betea, omul de încredere al lui Pătrăşcanu, nu ştiu din care motive a mărturisit tot ce ştia în legătură cu fuga lui Pătrăşcanu. Apoi soţia lui, Elena Pătrăşcanu, şi Lena Constante au sfîrşit prin a declara tot ce ştiau. Singur Pătrăşcanu a continuat să nege orice intenţie de fugă.

De astă dată, Secretariatul nu mai avea îndoială asupra acestui punct, nici a imoralităţii. Pentru a lămuri

cauzele intenției de a fugi au fost răpiți, pare-se din Franța și Italia, C. Vișoianu și I. Șraer, mulțime de oameni au fost arestați și anchetați luni de zile.

„Noaptea furtunoasă" dezlănțuită de secretomania lui Pătrășcanu și ura lui Gheorghiu-Dej a căpătat noi dimensiuni în aceeași toamnă 1949 prin procesul Rajk [de] la Budapesta. Dacă Ana Pauker știa din experiență personală ce fuseseră procesele de la Moscova, beoțienii haini din Biroul Politic, în frunte cu Gheorghiu-Dej, credeau că în Ungaria existaseră vini reale [și] grave de partid, abateri, poate chiar [o] fracțiune, culpă maximă după învățătura *Cursului scurt,* singura carte citită și învățată.

Deși, încă de la sfîrșitul lui 1949, dimensiunile caragialești ale afacerii Pătrășcanu deveniseră clare pentru toată lumea, sub presiunea lui Gheorghiu-Dej, Secretariatul a numit noi și noi colective de anchetă sub conducerea lui Dumitru Coliu. Toate au ajuns la aceleași concluzii.

Puteau să scape de Pătrășcanu pe baza legii Pătrășcanu, care prevedea pedeapsa cu închisoarea pentru pregătiri de trecere ilegală a frontierei și omisiune de denunț. Asta era prea puțin pentru cumplita ură a lui Gheorghiu-Dej. A temporizat ancheta pînă în 1952, cînd a ajuns unicul stăpîn. În vremea cînd mă frămîntam de unul singur în celula de la Malmezon nu știam decît esențialul, că Gheorghiu-Dej nu suferea nici un bacalaureat autentic dacă nu i se închina.

În 1948, în beciul din Calea Rahovei, am stat cîteva zile într-o celulă alăturată de celula Lenei Constante. După cîteva ore de la sosirea mea, am aflat cine-mi era vecinul. Unul dintr-o parte a zidului, celălalt de partea cealaltă, cu o vergea scoasă din patul de fier, am spart un tunel în jurul țevii de calorifer și am vorbit ore întregi. Mi-a povestit acuzațiile aduse lui Pătrășcanu. Am fost indignat la auzul că prietenul meu ar fi vrut să fugă sau că el, cel total lipsit de viciile mărunte omenești (tutun, cafea etc.), ar fi avut unul care contrazicea morala de partid.

Ca să scap de tortura păcatului, în autocriticile scrise la Malmezon am povestit și această întîmplare din beciul din Calea Rahovei, cu gîndul că, verificîndu-se prin Lena

Constante discuţia noastră, se va dovedi indubitabil inocenţa amîndurora. Ştiam că va rezista să recunoască, că mă va blestema, dar în mintea mea medicaţia era necesară în interesul tuturor. Dacă atunci aş fi cunoscut mărunta vină a prietenilor mei, n-aş fi pomenit de această întîmplare, ca şi de altele care, în celulă, căpătaseră aceleaşi dimensiuni cosmice...

Prin decembrie 1949, am discutat o noapte întreagă cu Ferescu despre o femeie de care fuseserăm îndrăgostiţi cîndva amîndoi. Subiectul a schimbat atmosfera severă dintre noi. Era un om inteligent, cultivat, singurul anchetator, cred, care citise pe Bergson şi Baudelaire. Nu mă înjura, dar îmi atrăgea atenţia că pe alţii pune mai întîi să-i bată la tălpi şi apoi îi anchetează, ceea ce de altfel se verifica după petele de sînge care se vedeau pe podeaua din ciment. Părea sincer convins că un comunist nu trebuie să ştie ce este mila, recunoştinţa, prietenia sau dragostea familială. Îmi aminteam de Danton, care-i spunea celuilalt Saint-Just, poetul care scria versuri pentru iubită, înainte de a pleca spre ghilotină: „Et maintenant tu vas faire des vers, Camille !"

În noaptea aceea, amintirea femeii iubite îl umanizase. Am discutat despre sîngele care curge din idei, despre *Zero şi Infinit* al lui Koestler — discuţia noastră semăna cu cea imaginată de Koestler cu Ivanov — şi multe altele. Spre dimineaţă, uitasem unde şi în faţa cui mă aflu. Eram bucuros că, pe dinăuntru, Ferescu era la fel ca mine. A surîs şi a notat în carnet cînd i-am spus versul lui Baudelaire : „Hypocrite lecteur, mon semblable, mon frère".

Obosit, m-a întrebat cine poate şti despre Pătrăşcanu mai mult decît mine. Ca unui prieten care vrea să se orienteze într-o problemă oarecare, i-am răspuns într-o doară : „Poate soţia lui. De dînsa nu se despărţea niciodată". Peste cîteva zile, de astă dată cu masca de Saint-Just ajustată pe suflet, îmi spuse : „Discuţia noastră nocturnă mi-a fost de folos. Cînd au fost strînse cu uşa, femeile au spus tot. Ele sînt singurele care ştiau. Vermină !"

Multă vreme am fost chinuit de gîndul că de la mine a pornit recunoaşterea soţiei lui Pătrăşcanu. Eram convins de nevinovăţia prietenului meu. Dar dacă, ascuns cum era, făcuse ceva condamnabil ? Am început să-mi înşir

pentru mine tot ce știam de la dînsul și despre dînsul. Încetul cu încetul a apărut parcă altceva decît știam eu : „S-ar putea să fie vinovat, și eu l-am denunțat"... Apoi iar revenea amintirea conturată a ceea ce văzusem și auzisem atîția ani, prietenia și încrederea care ne lega. Deci nu putea fi vinovat și deci strînsul cu ușa al soției îi va fi pînă la urmă de folos. Mai bine să se spulbere acum toate bănuielile, decît o veșnică îndoială.

Apoi noul contur al vinovatului plămădit de imaginația mea scoasă din lume revenea, ca într-o febră cu halucinație. Da, știu că cei care îl urmăresc urmăresc scopuri ticăloase, însă eu sînt comunist. Puteam eu tăinui în orice chip o crimă împotriva socialismului ? Deci bine am făcut ce am făcut.

Dar în joc este bunul meu prieten. Sînt odios. Încep să gîndesc ca Saint-Just sau Chișinevschi.

Așa am trăit pînă în aprilie 1950, cînd Ferescu a dispărut. Saint-Just din România fusese un biet cartofor care pierduse la cărți banii Securității. Pînă în primăvara lui 1950 nu s-a mai întîmplat nimic. N-am mai fost anchetat, dar eu eram o magmă din care ieșea, din cînd în cînd, flacăra nebuniei. Luni și luni de zile mă cufundam în trecutul imediat, refăceam zilnic o anchetă cum aș fi dorit să fie, fără Ceslanski, fără Marele Inchizitor și fără Saint-Just, ceva care să fi avut drept urmare punerea mea imediată în libertate. Începeam construcția de cum mă sculam. Cînd auzeam tragerea zăvoarelor și țelinchetul castroanelor pentru masă, totul era gata. În șapte ore se concentraseră mii.

Fericirea înceta cu tragerea zăvorului celulei mele și vederea strachinilor. Rămîneam trist, nu mai puteam reîncepe concentrarea halucinantă. Cred că arătam ca un om trezit după o hipnoză îndelungată. Golul absolut ținea pînă a doua zi. Cred că ziua dormeam în picioare. Drept la somn aveam de la 10 seara pînă la 5 dimineața. Adormeam imediat. Niciodată n-am avut însă impresia că noaptea durase mai mult de cîteva minute. A doua zi, viața revenea în trup și reîncepeam construcția trecutului. Așa în fiece zi, luni de zile. Vizeta care bate minute haotice, cu trupul în celulă, descompune sufletul ; un om devine vierme, mișcările — tropisme. Dacă zgomotul zăr-

voarelor n-ar fi întrerupt viața mea halucinantă mai multă vreme în loc de fiece zi, trupul mi s-ar fi sleit ca o mîzgă cleioasă.

În martie 1951 am fost dus în fața lui Mișu, delegatul ultimului meu colectiv de anchetă ; după cum spuneam în altă parte, un om „d'une exquise sensibilité". Personal nu mă bătea cu altceva decît cu un creion lung cît un băț și numai pe oasele de la mînă. La prima întîlnire m-a lăsat să stau în picioare vreo două ore, a sunat, a venit gardianul și a ordonat să mă ducă, fără să-mi spună un cuvînt.

Au urmat alte ședințe, cu aceleași întrebări pe care le mai auzisem de zeci de ori. Singura inovație a fost ancheta pe un scaun cu picioare foarte lungi, pe care mă urcam ca pe o scară. Capul îmi ajungea aproape de plafon, de unde trebuia să-i răspund lui Mișu, care sta la birou. La cea mai mică neatenție, aș fi ajuns pe podea. Alteori mă ținea într-un picior, cu fața la perete și mîinile ridicate. După fiecare dintre aceste inovații rîdea și mă întreba de ce n-am refuzat să mă supun ordinului. Cînd am auzit : „Ai luat-o plasată !" pentru prima oară, am înțeles că ce se întîmpla acum era altceva decît atunci cînd mă aflam în fața lui Saint-Just. Mă aflam în patrie, un amestec de neseriozitate, comedie de mahala și un final fericit. Încetul cu încetul, timpul dispărut a reînceput să reintre în celulă și eu în zona relațiilor cu bătaie prietenească pe burtă.

După puțin timp, mi s-a ordonat să-mi fac bagajele. Am fost dus în alt arest, în fața aceluiași Mișu. Abia după eliberare am aflat că, în vremea aceea, arestase și pe soția mea. N-a ținut-o însă decît două luni. A pus-o în libertate după ce a declarat greva foamei.

În noul arest, cel din Uranus, locuiam într-o celulă mai mare, cu geamuri mate, cu aer și cu zgomotul străzii apropiate. Aici, în Uranus, am aflat ce este ancheta *non stop*. Doi sau trei anchetatori făceau de gardă la birou 24 de ore, iar eu trebuia să răspund în scris fără întrerupere la cele mai inepte întrebări. Din cînd în cînd mi se acordau două ore de somn. Dacă adormeam pe mica măsuță la care eram așezat, o lovitură de pumn a lui Mișu și un scuipat mă trezeau. După cîteva zile totul se învîrtea în jurul meu, biroul din față, Mișu, scaunele, zidurile se amestecau, se răsuceau, se încolăceau.

Conducerea anchetei voia totuşi să-mi amintesc exact ce spusese Pătrăşcanu lui Madison în 1945. Cu cît ancheta non stop dura, cu atît îmi aduceam aminte mai puţin. Au abandonat metoda cînd şi-au dat seama că devenisem inconştient. Mai tîrziu, Mişu mi-a spus că, de fapt, ei lămuriseră de mult şi această problemă prin concordanţa între declaraţiile lui Pătrăşcanu, ale soţiei sale şi ale Lenei Constante, dar era ordin de la Secretariat să o verifice şi prin mine.

Cu tot acest incident, trebuie să mărturisesc că ancheta lui Mişu şi noul cadru m-au făcut să simt deţinerea în arestul Uranus ca o lungă convalescenţă. Aveam impresia că reintru în viaţă.

Exact în ziua de 1 august 1951, şeful imediat al anchetei, un maior, vizibil un intelectual, însoţit de Mişu, mi-a spus că ancheta este terminată, că nevinovăţia mea este deplin dovedită şi că nu va avea loc un proces Pătrăşcanu, fiindcă nu i se putea da un conţinut politic. A ţinut să sublinieze că eram singurul nevinovat, fiindcă toţi ceilalţi din anturajul lui Pătrăşcanu se făcuseră culpabili de participarea la pregătirile de fugă sau omisiune de denunţ. Urma ca în curînd să fiu pus în libertate.

Imediat după aceea am avut dovada că nu minţise. Pentru prima oară din 1948 mi s-au adus bani şi haine de acasă, comandanţii arestului acceptau ţigări şi fructe de la mine, mi se adresau cu „tovarăşe Zilber". Nu mai aveam nici o îndoială că în cîteva zile voi fi liber.

În cursul acestei nesfîrşite anchete mi s-au pus cele mai neverosimile întrebări. De zeci de ori, Ferescu m-a întrebat dacă am spus despre Gheorghiu-Dej că este „zombi" şi ce am înţeles prin acest cuvînt, dacă am spus că clasa muncitoare nu are timp să aştepte pînă ce Gheorghiu-Dej îşi va fi luat bacalaureatul curs seral. Am confirmat toate, adăugînd că am mai spus despre Ana Pauker că face politica menopauzei, nu a clasei muncitoare, că Chişinevschi este un sfertodoct funcţionînd ca bibliorаft de teze şi rezoluţii, şi multe altele de acelaşi fel. Astfel au apărut amprentele digitale ale celui care era în spatele acestei interminabile anchete.

Singurul chestionar cu conţinut ideologic era semnat de Ana Pauker. Mi se cerea să spun ce literatură opozantă citisem. Spre onoarea ei, a trecut peste tot ce era

personal jignitor pentru dînsa, însă ţinea să afle dacă şi eu citisem şi-mi plăcuse ceea ce citise şi ea. Avusese această femeie deşteaptă, ambiţioasă, dornică să fie regină neîncoronată presimţirea [a] ce o aştepta ? Este drept că, într-o noapte, Coliu m-a întrebat dacă Pătrăşcanu şi cu mine vorbeam despre „bătrîna scîrbă". Dezgustat de răspunsul meu afirmativ a exclamat : „Aşa vorbeaţi voi de tovarăşa Ana ? !" Reacţiunea era a lui Coliu, nu a Anei Pauker. Dimpotrivă, Gheorghiu-Dej a ţinut să afle, pînă la ultima nuanţă, tot ce spusesem despre dînsul. Nu avea umor.

Apoi au trecut zile, săptămîni, luni fără să mai văd vreun anchetator. În 1952 am început să bănuiesc că ceva nu este în ordine. Continuam să fiu bine tratat, însă comandanţii arestului nu mai stăteau de vorbă cu mine. Nici un moment nu mi-a trecut prin minte că afară se pregătea mazilirea Anei Pauker, a lui Vasile Luca şi Teohari Georgescu.

La 28 august 1952, după ce a înnoptat, am auzit cuvintele rituale : „Fă-ţi bagajele !" Am căpătat iar ochelari de tablă. În curte mă aştepta de astă dată o dubă cu mai multe carcere. Era clar că se transporta întreg lotul Pătrăşcanu. Mai tîrziu mi-am dat seama că, în aceeaşi noapte, fuseseră transportaţi şi alţi reţinuţi.

Înainte de a mi se scoate ochelarii, am auzit sinistra voce a comandantului arestului Malmezon. Ştiam unde sînt. Cu acelaşi ritual ca în urmă cu trei ani, dar cu gesturi mai brutale, am ajuns în celula strîmtă din spatele cazanului care alimenta caloriferul. Afară era vară, însă cazanul duduia. În celulă era o căldură infernală.

Nu mai aveam nici o îndoială că trăiam preludiul unui final neaşteptat. Aşa cum mi s-a întîmplat de multe ori în viaţă, nervii m-au lăsat, umorul nu. Probabil că sînt un om uşuratic ; cu ochii dinăuntru privesc în spectator, chiar dacă văd moartea cu cei de afară. Mi-am adus aminte din nou de Colomban al iubitului meu Anatole France, care, după ce fusese aruncat cu cal şi căruţă în Sena, îşi spunea : „Je crois que la lutte sera dure !" În căldura sufocantă din celulă, amintirea lui Colomban m-a calmat ; am rîs de unul singur, dovadă evidentă că literatura poate uşura viaţa oamenilor. În locul emoţiei pro-

funde, a marii dureri lăuntrice, vin sentimentele citite. Rîsul este o medicaţie serioasă. Doctorii ar trebui s-o recomande prin reţetă.

La cîteva zile după revenirea la Malmezon, zăvoarele nu se mai aştîmpărau. Evident, în camerele de anchetă era activitate intensă.

A venit şi rîndul zăvorului de la celula mea. Am ajuns iar în faţa aceluiaşi Mişu. Uitase ce-mi spusese înainte cu un an despre nevinovăţia mea. Era încruntat ca în prima zi a anchetei. Mi-a pus aceleaşi întrebări, la care am răspuns în acelaşi fel ca şi în anii precedenţi. Le-a transcris cu aceeaşi ortografie personală. A mai urmat o şedinţă, la care asista căpitanul Moraru, care mai tîrziu avea să-mi devie anchetator, iar în seara zilei de 17 septembrie 1952, o a treia şedinţă, la care asista un civil între 50 şi 60 de ani, după spusele lui Mişu ilegalist ungur, delegat personal al lui Gheorghiu-Dej.

Singura întrebare la care aveam de răspuns era aceea dacă confirm că, în ziua de 24 februarie 1945, împuşcăturile au pornit de la mulţime, anume de la unii membri de partid care, în aceeaşi dimineaţă, primiseră revolvere, cu ordinul de a trage exact la ora 16, cînd Pătrăşcanu primise dispoziţia să se afle în Piaţa Palatului. Am răspuns afirmativ. La auzul răspunsului meu, delegatul Secretariatului, vizibil pregătit pentru ce avea să urmeze, sări de pe scaun : „Mo, p... moti, mo, partidul provoacă ?" Nu ştiu cîţi pumni şi cîte palme am primit, nici cît timp m-a călcat în picioare. Acest ilegalist, despre care Mişu îmi povestea cu glas înduioşat cît suferise sub burghezie, participa acum cu mîinile şi picioarele la asasinarea unor comunişti.

Cînd a deschis uşa şi m-a împins afară ca pe o minge de fotbal, gardianul era gata pregătit. Ca un bun fundaş, m-a apucat de un picior şi m-a tîrît pînă la celula mea. Actul doi nu a întîrziat. A doua zi seara am fost dus într-o cameră plină cu ofiţeri de Securitate. Cred că unul avea grad de general. La birou era acelaşi Mişu, însă la altă măsuţă decît a mea era o frumoasă agentă a Securităţii, Colette B., proaspăt bronzată la mare. În 1945 schimbasem cîteva cuvinte cu dînsa, aşa încît nu puteam nega că ne cunoaştem. Întrebată ce relaţii avusese cu mine, a povestit un roman cu spioni americani, cu reacţionari şi comunişti. La observaţia mea că toate erau minciuni, în

odaie a izbucnit un urlet de indignare. Mişu era cel mai indignat : „Cum îndrăzneşti, banditule, să afirmi că o persoană a cărei onorabilitate am verificat-o a minţit ?" I-a mulţumit pentru cele relatate, i-a sărutat curtenitor mîna şi a chemat gardianul s-o conducă. Apoi către mine : „Recunoşti cele spuse de martoră ?" La refuzul meu a apăsat nervos pe butonul de la sonerie. Imediat a apărut gardianul. I-a ordonat să mă dezbrace pînă la piele, mi-a legat ochii cu bandajul pe care-l avea în mînă de cînd intrase, iar Mişu, în picioare, a ordonat : „Du-l !"

Era în noaptea de 24—25 septembrie 1952, ploua, era frig. M-a tras în goană prin curtea pietruită, pînă departe, am urcat, apoi am coborît trepte. Ne-am oprit într-o încăpere unde mirosea a beci. Se auzeau şoapte. Am auzit vocea macabră a comandantului arestului : „Pe băţ !" Mi s-au legat foarte strîns mîinile şi picioarele — semnele le mai am şi astăzi —, mi-au trecut mîinile legate peste genunchi, prin micul gol rămas între mîini şi picioare s-a trecut un drug de fier, drugul s-a ridicat cu mine cu tot şi a fost pus pe căpriori, ca pentru fript. Au urmat opt lovituri — le-am numărat —, apoi am fost învîrtit, ca pentru a fi fript şi pe partea cealaltă. Am numărat patru lovituri la spate, acordate însă după ce fusesem acoperit cu un prosop umed, ca să nu se vadă semnele. În tot timpul am auzit vocea unui tînăr locotenent, care, cu excesul de zel judaic, a ţinut nu numai să asiste la bătaie, dar să mă şi tragă de perciuni, probabil în amintirea [vremii] cînd strămoşii lui erau supuşi acestui tratament. S-ar putea crede că complexele de inferioritate se moştenesc din tată în fiu, şi se răzbună.

După ce m-au dezlegat şi m-au scos de pe drug, acelaşi gardian cu figură de tătuc şi ochelari rotunzi de lucrător de precizie — convins, probabil, să abandoneze strungul pentru a apăra socialismul, în calitate de paznic — m-a tras repede prin curtea desfundată, pînă în camera de unde mă luase. Fusesem atît de concentrat să număr loviturile şi să identific persoanele prezente în beci, că nu simţeam nici o durere. Cînd am ajuns în faţa celor care ordonaseră bătaia, unii surîdeau, pe alţii îi copleşise rîsul. Ce altă reacţiune putea provoca un om bătrîn, gol, murdar de noroi şi nevinovat ?

În picioare la birou, Mișu m-a întrebat cu vocea lui cea mai aspră : „Recunoști tot ce a spus martora Colette B. ?“ Iar am refuzat să recunosc, iar a apăsat pe buton, iar și-a făcut apariția tătucul-gardian, iar m-a legat la ochi și a pornit în goană prin curte, trăgîndu-mă după dînsul. În beci, cu același ritual, am fost pus pe căpriori și am obținut același număr de lovituri, cu diferența că acum cele de la spate erau mai jos pe șira spinării, iar tînărul ofițer politic încerca acum să-mi zmulgă părul din cap. Nu mi-am închipuit niciodată că părul din cap se smulge atît de greu.

Lucrurile s-au petrecut repede, ca la o execuție capitală. Am început să simt oarecare dureri. În primul rînd, mi s-a făcut sete. Cînd am ajuns în sala de comandă am cerut apă. Mi s-a dat de pe birou, dintr-o cană mare. Mai tîrziu, Mișu mi-a spus că ei știau de setea care urmează după bătaie și aveau apa gata pregătită.

După noul meu refuz de a recunoaște, mi s-au legat din nou ochii și din nou am fost tîrît de gardianul-tătuc spre locul de execuție. Cînd omul cu vocea sinistră a început să lovească, n-am mai ajuns să număr decît pînă la nouă. Durerea era cumplită. Nu-mi amintesc dacă în fața sanhedrinului de securiști am ajuns fugind sau tîrît. Eram ceva ca un fel de piftie tremurînd de frig ori de sete. Am golit o cană, încă una și încă una. Mișu nu mi-a mai pus nici o întrebare.

Nu țin minte cum am ajuns în celulă și în pat. Atunci mi-am dat seama că picioarele erau umflate și spinarea mă ardea, ca trecută prin jar. Gardianul mi-a întins o țigară gata aprinsă. Nu mi-am închipuit că există asemenea voluptate.

Securiștii cunosc exact efectele bătăii. Toți pacienții se deshidratează rapid, slăbesc, [le] cad unghiile de la picioare. Unii nu-și revin niciodată : 60 de lovituri pot fi mortale. De aceea se bate după prescripția anchetatorului, acoperit de semnătura forurilor superioare. Instrumentul (bățul, vergeaua, vîna de bou, furtunul, cablul de diametre mai mici sau mai mari), numărul loviturilor și părțile unde să fie aplicate, totul este prescris ca într-o rețetă. Nimic nu este lăsat la întîmplare. Țigara aprinsă pe care gardianul mi-a întins-o era din rețetă.

Cred că palmele şi pumnii ocazionali sînt lăsaţi la aprecierea anchetatorului. De cele mai multe ori este consultat şi medicul, însă, în ultimă instanţă, tot forurile anchetatoare decid, chiar dacă bătaia poate fi urmată de moarte.

Nu-mi dau seama după cît timp a intrat în celulă doctorul L., însoţit de un felcer. Era un bărbat frumos. Înalt, blond, cu ochi albaştri, acest Lohengrin care depusese jurămîntul lui Hipocrat îngrijea numai bolnavi desemnaţi de anchetă ; ştia că acolo se bate şi se schingiuie. Pînă în noaptea aceea, faţă de mine fusese medic.

De cum a intrat în celulă, a pus felcerul să-mi descopere picioarele. Atunci le-am văzut şi eu cît erau de umflate şi însîngerate. I-am spus că nu mă pot mişca din pat pînă la oala de noapte. Mi-a răspuns sec : „Nu-i nimic. Vezi să declari imediat ; altfel, mîine seară te ia din nou". Apoi către felcer : „Şterge-l cu benzină şi pune-i comprese reci. Dacă nu vorbeşte, o să vedem mîine seară !" Şi Hipocrat era o rotiţă în maşina de făcut spaimă.

După aceea a început chinul cel mare. Trebuia să urinez la intervale scurte, însă nu mă puteam mişca din pat. Dincolo de toate, de febră, căldura infernală din celulă, duduitul cazanului, durerea, atenţia ascuţită la paşii repezi pe coridor însoţiţi de acelaşi „Taci ! Taci !", zăvoarele şi obloanele care se închideau unul după altul — în noaptea aceea s-au bătut, probabil, la Malmezon mai mulţi comunişti decît în ani la Siguranţa Generală —, un singur punct luminos : trăiam începutul unei înscenări. Groaza unui proces cu un Vîşinski indigen m-a anesteziat. Nu mai simţeam nimic, însă puteam gîndi cu luciditate. Ore întregi am făcut şi refăcut următorul raţionament :

Este clar că nu-i vorba de un proces Zilber, ci de unul Pătrăşcanu. Eu pot fi cel mult o anexă. Îl cunosc pe Pătrăşcanu. Va prefera să se lase ucis în bătaie decît să accepte aruncarea în hazna ca trădător. Or, un asemenea proces implică recunoaşterea din partea criminalului principal, public, gazetari, microfoane. Deci pot declara orice, fiindcă procesul nu poate avea loc. Dimpotrivă, dacă totuşi Pătrăşcanu acceptă să joace rolul cerut de partid, atunci, cu recunoaşterea unor crime din partea mea, voi fi condamnat la moarte şi, eventual, graţiat ;

fără această recunoaștere mă așteaptă sigur condamnarea și execuția pe cale administrativă. Deci și în acest caz trebuie să mă recunosc criminal. Știam prea bine cum se petreceau lucrurile în Rusia ; la București nu putea fi altfel.

Cînd am ajuns la această concluzie, m-am liniștit. Dimineața, a apărut în ușă omul cu ochelarii de tablă în mînă. Mă chema la anchetă. Acum nu mai era vorba de durere. Orice mișcare era un chin inimaginabil. Gardianul mi-a explicat că așa este totdeauna după bătaie și că mersul îmi va face bine. Cu ajutorul altui gardian, m-au ridicat din pat, mi-au pus ochelarii de tablă și m-au tîrît pînă în odaia de anchetă.

La birou era Mișu, alături de un general. La întrebarea dacă mă hotărîsem să-mi recunosc crimele, l-am rugat să-mi spună ce vrea de la mine, să scrie și eu voi semna. Profund indignat, mi-a răspuns că ei cunosc crimele mele, dar eu trebuie să le mărturisesc, nu să le recunosc. Era clar că îmi cereau să scriu [illegible] roman. Astfel a luat naștere prima mea declarație în ca[illegible]am afirmat că am fost spion american. Le-a plăcut, am semnat și am fost tîrît înapoi în celulă.

A doua zi, am fost adus din nou tîrîș la anchetă, de astă dată numai în fața lui Mișu. Eram în picioarele goale, umflate și însîngerate. M-am așezat pe jos. Nu suportam să stau pe scaun, nici să țin tălpile pe podea. Imediat, Mișu a ordonat să mă ducă înapoi în celulă și să fiu readus încălțat cu ciorapi. Cînd am revenit mi-a spus că nu poate suporta vederea unor picioare deformate.

Apoi mi-a cerut să completez mărturisirile. Am mai adăugat un nou capitol despre activitatea mea de spionaj în favoarea Angliei și Franței. Pe urmă iar s-a indignat că nu vorbesc decît despre mine și niște străini mai mult sau mai puțin fictivi : „Cum vrei să verific tot ce declari ?... Să-mi spui ce crime ai făcut cu Pătrășcanu și alții !" Ca să-mi dovedească că este ceva serios, gardianul a primit ordinul să mă ducă repede. Ceea ce a și făcut. În loc să meargă direct spre celulă, a înconjurat culoarele în goană. Durerea era corespunzătoare.

Consecvent cu concluzia la care ajunsesem, în zilele următoare am declarat despre comploturi pe care le organizasem cu Pătrășcanu încă din 1939. Eu dictam și el

scria despre lupta noastră împotriva Uniunii Sovietice, împotriva partidului, asasinate şi lovituri de stat proiectate de noi doi. Mişu părea relativ mulţumit. La un moment dat, vorbind despre un complot organizat în 1940, mă întrebă : „De ce aţi făcut toate acestea ?" Răspunsul l-a scris fără mine : „Din ură împotriva Republicii Populare Române". La observaţia mea că republica a luat fiinţă abia în 1948, mi-a replicat : „N-are nici o importanţă ! Cei din conducere înţeleg şi aşa !"

Pe urmă au venit zile în care eram gonit şi înghiontit pentru a declara cum am recrutat în serviciul de spionaj american pe prietenul meu Petre Năvodaru şi, împreună cu dînsul, pe sora acestuia şi pe Vera Călin, conferenţiară la Universitatea din Bucureşti. Într-un proces de spionaj nu poate lipsi frumoasa spioană, iar Vera Călin, mamă a doi copii, era în adevăr frumoasă. Aceştia n-au aflat ce li se pregătea decît după eliberarea mea, în 1964.

Pentru mine au fost însă zile cumplite. Loviturile pe rănile de la picioare nu mai contau faţă de ideea că mi se cere implicarea unor prieteni care nu erau din categoria Pătrăşcanu. Am refuzat să-i implic. Mişu n-a insistat. Într-o zi m-am plîns că-mi cad unghiile de la picioare. La care Mişu a exclamat : „Ce să le fac, nu ştiu să bată !"

Spre sfîrşitul lui octombrie 1952, după ce mi s-au pus ochelarii de tablă, am fost dus în alt local. Am traversat curtea pietruită, zăpada mi-a intrat în cipici, am coborît scări, am urcat, am mers pe culoare şi am intrat într-o odaie de anchetă. În afară de Mişu era un om în civil, căruia i se spunea „Tovarăşe colonel". Semăna cu personajul care-l sperie pe Mickey Mouse. Aşteptam să rînjească, să-i văd mulţimea de dinţi mari. Înalt, gras, păros, era acela despre care în 1966 aveam să aflu că-l chema Şoltuţ, [...] fost secretar de organizaţie de bază undeva, pe la Cluj, adus împreună cu alţi ardeleni special la Bucureşti pentru a pune în scenă procesul Pătrăşcanu. După ce a rînjit puţin, a dictat lui Mişu prima întrebare : „Să ne spui ce relaţii ai avut cu Siguranţa Generală burgheză". Mişu a scris răspunsul meu : „Relaţiile mele cu Siguranţa Generală au fost acelea de arestat". Acest răspuns nu l-a mulţumit, fiindcă a rînjit ceva mai mult, mi-a

explicat că ei cunosc întreg adevărul, mi-a dat 24 de ore de gîndire şi am fost recondus în celulă pe un drum mai lung şi mai înzăpezit.

A doua zi am fost adus din nou în faţa sperietoarei. Am acceptat să fi fost agent de Siguranţă, ceea ce l-a bucurat foarte. Au urmat inevitabilele întrebări cum am fost recrutat şi ce informaţii am dat Siguranţei Generale despre Partidul comunist. La prima întrebare am răspuns că Intelligence Service-ul m-a obligat să intru în serviciul Siguranţei Generale. La care a exclamat : „Dar asta nu-i verosimil !" La observaţia mea că şi asta poate fi verosimil s-a supărat, a rînjit şi mi-a mai acordat 24 de ore de reflecţie. L-am rugat să-mi schimbe celula şi să-mi dea o carte. A acceptat imediat, dar cu condiţia să nu consider că-mi plăteşte pentru o declaraţie satisfăcătoare. I-am mulţumit pentru generozitate. La care mi-a replicat : „Vezi cum ne purtăm noi cu trădătorii ? !"

În aceeaşi noapte am scăpat de celula cu căldura infernală şi am citit *Departe de Moscova,* unul dintre romanele realiste sovietice, tradus în româneşte pentru educaţia celor needucaţi şi model pentru scriitorii români.

În seara următoare, am dat deplină satisfacţie lui Şoltuţ. Deşi n-a admis să declar că aş fi fost comunist, i s-a părut verosimil ca poliţistul Vintilă Ionescu să fi venit la mine acasă mascat vreme de şase ani, în fiece noapte, între orele 12 şi 1, pentru a primi notele mele informative despre activitatea Partidului comunist. Nu i s-a părut bizar nici cînd a dictat lui Mişu un răspuns pe care nu i-l dădusem. Vintilă Ionescu mi-ar fi spus în 1932 că, „în 1941, cînd va izbucni un război împotriva Uniunii Sovietice, Partidul Comunist Român avînd de jucat un rol decisiv în înfrîngerea Germaniei hitleriste, Siguranţa Generală are nevoie de informaţiile mele preţioase". Dacă aceste inepţii ar fi fost tipărite, milioane de comunişti francezi, italieni, ruşi, români şi alte zeci de milioane de necomunişti le-ar fi crezut. Am verificat aceasta după eliberarea mea din 1964. Autoritatea tiparului şi partidului copleşeşte orice. Toată lumea ştie că se minte, dar foarte puţini stau să facă socoteala că, în şase ani, ar fi trebuit să fac 2 200 de note informative, că un nemembru de partid nu este recrutat ca agent în partid, că în 1932 Hitler nu era la putere şi nici nu ştia că în 1941 va izbucni

un război antisovietic. Cît despre rolul decisiv al Partidului comunist într-un asemenea război, asta era evident pentru oricine auzise sau citise despre insurecția armată !

Peste cîteva zile, Mișu mi-a spus că „ancheta" este terminată, însă mi-a dat a înțelege că nu se poate face un proces, că Pătrășcanu nu vrea să recunoască și că „din căcat nu se poate face bici". Deci raționamentul meu din noaptea de 24/25 septembrie 1952 fusese corect.

Cred că acestea se întîmplau în a doua jumătate a lui noiembrie. Pînă spre sfîrșitul anului am fost lăsat în pace. Iar aveam iluzia că voi ieși din groapă.

Visurile mele n-au durat mult. Am fost dus în fața unui nou anchetator, al cărui nume l-am depistat din întîmplare. Îl chema Moraru, era ardelean, cu grad de căpitan, avea o mînă de lemn, [era] de o incultură desăvîrșită. Mi-a arătat două dosare groase pe birou și m-a anunțat solemn : „De aici încolo, eu îți voi fi anchetator !"

Au urmat aceleași declarații inepte pe care le făcusem și lui Mișu. Zile întregi le-a scris caligrafic, cu o ortografie aproape identică cu cea a lui Mișu. La ultima ședință — probabil că, între timp, fusese criticat pentru lipsa oricărui aport la construcția socialismului — mi-a spus cu un aer trist, dezolat : „De ce nu vrei să mă ajuți ?" Îmi era milă de dînsul, însă n-am vrut. L-am îndreptat spre Pătrășcanu. La care mi-a răspuns și mai nenorocit : „Ce să fac cu Pătrășcanu ? Nu și nu, nu și nu ! Nu vrea !"

La începutul anului 1953, am fost adus în fața colonelului Șoltuț asistat de Moraru. Mi-a ținut următoarea cuvîntare : „Domnule Zilber, apărătorii d-voastră nu mai sînt ! Partidul este acum în mîini sigure (face gestul unui vizitiu care ține strîns hățurile). Să ne spui ce crime ai făcut cu Pătrășcanu, Kofler, Calmanovici, Berman, Victoria Sîrbu, Carol Neuman și alții ! Noi știm tot adevărul, dar vrem să ni-l spui d-ta. Gîndește bine ! Avem mijloace să te forțăm să-l spui. Prefer să nu le întrebuințăm !" La întrebarea mea cine sînt acei alții, mi-a răspuns : „Ana Pauker, Vasile Luca, Teohari Georgescu, Ion Gheorghe Maurer, Petre Năvodaru și toți criminalii cu care ai lucrat".

Atunci am înțeles pentru prima oară ce se întîmplase : clica Gheorghiu-Dej exclusese clica Ana Pauker. Dar ce căuta Ion Gheorghe Maurer, intelectualul lui Gheor-

ghiu-Dej, în această galeră ? Cum se poate ca Ana Pauker, omul de încredere al Kremlinului, să fie în acelaşi lot criminal cu mine ? Este evident că Stalin a abandonat-o în favoarea lui Gheorghiu-Dej. Deci poate fi şi executată ca agentă a Intelligence Service-ului.

În cursul aceluiaşi monolog al lui Şoltuţ uitînd probabil că trebuia să fie dur şi solemn, ca cineva care şi-a uitat un moment rolul într-o piesă corneliană, de undeva a apărut fraza : „Noi nu ştim încă să facem asemenea anchete. Învăţăm acum, şi o să reuşim".

În celulă mi-am închipuit că ruşii le-au făcut o lecţie, însă cum proletariatul învaţă greu, colectivul lui Şoltuţ nu ştia cum să înceapă. Eu însă citisem cu atenţie volumele cu stenogramele proceselor de la Moscova. Ştiam bine ce acuzaţii şi-au adus Buharin, Zinoviev, Kamenev, Piatakov şi ceilalţi.

Am scris o declaraţie despre legăturile noastre cu troţkiştii, buharinieştii şi serviciile hitleristo-nipone de spionaj. De astă dată, indignarea lui Şoltuţ a atins paroxismul. A aruncat declaraţia mea pe jos, dar Moraru a avut grijă s-o ridice (nu se ştie niciodată la ce poate folosi o declaraţie). Mai negru şi mai rînjitor, mi-a spus răspicat : „Mie să nu-mi vii cu din astea ! Să ne spui crimele pe care le-ai făcut aici cu Pătrăşcanu şi ceilalţi !" Imaginaţia se epuizase. Alte romane nu mai ştiam să fac.

La şedinţa următoare a venit doar Moraru. La observaţia mea că sînt bătrîn şi am mari goluri de memorie, aşa că aş avea nevoie de domnul colonel să-mi amintească cîte ceva din crimele mele, Moraru mi-a răspuns : „Pe tovarăşul colonel n-ai să-l mai vezi. Nu-ţi va mai face onoarea să steie de vorbă cu dumneata !"

Acestea se petreceau prin ianuarie sau februarie 1953, cînd în cursul anchetei au apărut declaraţiile baronului Ion Mocsony-Stîrcea. Îl cunoscusem înainte de 23 August, cînd, în calitate de reprezentant al Regelui, venea la Pătrăşcanu. Abia mai tîrziu, la închisoare, l-am cunoscut mai de-aproape. Acolo oamenii nu mai sînt baroni.

Născut undeva, într-un castel, din descendenţa unor străbuni ale căror urme se pierd în negura vremurilor pe la Carol cel Mare şi Berthe au grand pied sau într-un alcov adulterin din fosta Împărăţie habsburgică. Cert este că era dublu baron : după tatăl legitim, baronul Stîrcea,

și prin adopțiune, după maestrul de vînătoare al regelui Ferdinand, baronul Mocsony. S-au spus multe despre această adopțiune. Sigur este că atît tatăl adoptiv, cît și fiul adoptat erau melomani, excelenți vînători și se iubeau. A învățat să scrie și să citească la Viena, liceul l-a făcut într-un renumit pensionat elvețian, universitatea la Cambridge. A intrat în diplomație și a învățat la 30 de ani limba lui maternă, româna. În vremea războiului, fiind mareșal al Palatului, foarte antihitlerist și dornic de fapte eroice, a jucat un rol important în organizarea loviturii de stat de la 23 August 1944. Curajos, inteligent, extrem de rasat și agreabil — vorbea cam fără întrerupere —, a fost omul de mare încredere al Regelui. În această calitate l-am cunoscut înainte de 23 August 1944. După cum spuneam, mult mai bine l-am cunoscut la închisoare.

Fusese arestat în 1947, în legătură cu activitatea național-țărăniștilor și agenților americani. În ziua arestării, după ce colonelul Dulgheru l-a rugat frumos să fie sincer, a cerut hîrtie și cerneală. Nu l-a putut refuza. Pe zeci de pagini a descris în amănunțime tot ce făcuseră sau proiectaseră imperialiștii. Pentru gestul lui, ministrul de Interne (Teohari Georgescu) a vrut să-l puie în libertate în aceeași seară. A refuzat, de teamă să nu-l otrăvească americanii. A fost condamnat la doi ani închisoare corecțională.

Securitatea știe că și închisoarea *porte conseil,* ca și noaptea. Nu se știe niciodată ce poate trece prin cap unui baron. L-a reținut deci și după expirarea pedepsei. Între timp izbucnise afacerea Pătrășcanu. Securitatea avea nevoie de actori, iar Stîrcea a realizat că onoarea familiilor Mocsony și Stîrcea fusese grav avariată prin declarațiile lui din procesul Maniu. În gînd își spunea probabil : „Am făcut-o de baftă !" Este chiar expresia lui pentru alt turnător.

Cînd a fost rugat frumos să declare toate crimele făptuite cu Pătrășcanu și subsemnatul, a scris zeci de pagini de roman. Nu putea refuza pe colonelul Șoltuț, cum nu putea refuza pe nimeni. Avea imaginație și stil. Ancheta l-a convins să schimbe unele capitole. Altele au fost retușate. Zelul lui literar a fost întreținut vreme de 18 luni cu laude, lectură de romane, țigări și mîncare bună. A acceptat chiar să fie machiat și dus prin case unde nu

călcase niciodată, unde însă afirmase că se puseseră la cale comploturi. Pentru prima, poate ultima oară în viața lui, a citit singur romane — cînd era liber, avea în acest scop o soție, care i le rezuma — și a fost actor într-o piesă modernă.

Așa a ajuns I. Mocsony-Stîrcea să stea cu noi în boxă, ca reprezentant al feudalității și unei coroane pe care o adora prin tradiție și convingere. Motivul imediat, rugămintea fierbinte a lui Șoltuț, a fost se vede uitat, însă cuvîntul angajat a rămas. Un baron nu și-l reneagă. Astfel a ajuns voluntar în procesul Pătrășcanu pentru a salva onoarea baronilor Mocsony-Stîrcea. A fost condamnat doar la 15 ani muncă silnică.

Abia cînd am locuit în aceeași celulă am înțeles cum se angrenau labilitatea psihică, remușcarea, educația britanică și tradiția cavalerească. Vorbea fără întrerupere. Minuțios, ca toți zgîrciții, ar fi vrut să epuizeze orice problemă. Nu apuca însă să termine nici cîteva fraze, dacă cineva îl interpela pe altă problemă. În cîteva minute trecea de la politica externă la povestirea unei scene de bordel, o vînătoare reușită, relații mondene sau tehnica gimnasticii indiene. Totul depindea de numărul celor prost crescuți cere-l întrerupeau.

Cînd l-am întîlnit într-o celulă, mi-a povestit cu pasiune, detalii și imaginație la cîte comploturi participasem. Uneori aveam impresia că sînt nebun. Logofeții lui de la castelul din Bulci, ca și mulțimea de admiratori ai eroilor adevărați — majoritatea erau condamnați pentru fapte minore sau pentru nici un fapt — nu aveau nici o îndoială că afabularea baronului descria un șir nesfîrșit de acte contrarevoluționare, o epică luptă a bunilor români Pătrășcanu și Stîrcea. Cînd mi-am dat seama că nu sînt nebun, l-am întrebat dacă ce povestește este pentru a cîștiga încrederea Securității. Mi-a răspuns furios: „Pînă la moarte voi apăra onoarea familiilor Mocsony și Stîrcea ! Vreau să fiu eliberat, nu liberat ! Altfel aș fi un laș".

Rezista la frig, la foame. N-a avut norocul să fie bătut ; sînt convins că ar fi rezistat. Nu rezista însă la văzul chiștoacelor aruncate de gardieni în curte. Le fuma cu voluptate. Kipling nu pomenise în faimosul lui decalog că un englez trebuie să reziste și la asta.

N-a fost eliberat de trupele americane, ci tot de Securitate. I s-a ordonat să plece, după ce a scris mii de pagini memorialistice, după unii de o mare valoare literară. Înainte de a părăsi țara a dat o declarație în care recunoaște că toate declarațiile lui în afacerea Pătrășcanu sînt neadevărate. De astă dată nu l-a rugat fierbinte nici un colonel de Securitate. Între zidurile temniței își construise o împărăție. Cînd a ieșit afară, a înțeles că împărăția lui nu exista. A abdicat. A pătimit degeaba. Acum trăiește în Elveția.

Am impresia că Stîrcea a scris pentru Șoltuț mai multe romane. Nu știa despre mine altceva nimic decît că lucrasem cu Pătrășcanu și că, în ziua de 23 August 1944, mie îmi anunțase arestarea lui Antonescu. Era imposibil să știe ce oameni frecventam, după cum nici eu nu cunoșteam relațiile lui mondene sau casele pe care le frecventa. A aflat însă grație anchetatorului care, din greșeală, a uitat pe biroul său declarațiile mele și ale altora. Alteori, i le-a arătat pur și simplu. Cu memoria lui deosebită, Stîrcea a reținut nume și adrese. Apoi a mai scris un roman. Pentru a fi siguri, securiștii l-au îmbrăcat în haine noi și l-au dus să viziteze diferite locuințe și instituții.

Îmi închipuiam că și alți arestați, Lena Constante, Elena Pătrășcanu, Torosian, Harry Brauner, Stîrcea etc., trebuie să fi fost bătuți, pînă vor fi înțeles că bătaia nu va înceta decît atunci cînd vor fi scris un roman. Nu-mi închipuiam însă cum vom ajunge toți acești libretiști să spunem aceleași lucruri. În aprilie 1953 am aflat cum se rezolvă această problemă : prin confruntări. În anchetele obișnuite, Securitatea interzicea confruntările — așa mi-au spus anchetatorii — fiindcă, oricîte precauții s-ar fi luat, cei confruntați reușeau să se înțeleagă. Acum însă s-au făcut zeci de confruntări.

La început, cineva scria întrebările și răspunsurile. Pe urmă s-a abandonat acest procedeu. Cei doi confruntați își debitau în fața anchetatorului textul imaginat în celulă. Bineînțeles că niciodată nu se potrivea vreun fapt imaginat de unul cu cele imaginate de altul. Anchetatorul asculta calm cele două romane, apoi întreba : „Cum îți explici, domnule Zilber, că domnul Stîrcea spune..., fapt de care dumneata nici nu pomenești ?“ Nu se supăra

dacă răspunsul suna : „Fiindcă nu-i adevărat. Este inventat". Apoi urma o întrebare și un răspuns similar din partea celuilalt confruntat. În fine : „Dar uite, domnul Stîrcea descrie cu detalii locuința Lenei Constante, în timp ce d-ta susții că n-a fost niciodată acolo ?" Așa se continua, cît era necesar ca unul dintre parteneri să se plictisească și să admită versiunea celuilalt. Odată acest rezultat obținut, anchetatorul scria un proces-verbal de confruntare. La fel proceda cu alte perechi, apoi, dacă era nevoie, corecta prin alte confruntări, pînă ajungea să aibă un consens cel puțin asupra cîtorva fapte criminale.

Aproape întreaga lună aprilie 1953 a trecut cu uniformizarea declarațiilor. Cum însă din zecile de confruntări la care am participat lipsea una, cu Pătrășcanu, l-am întrebat pe Moraru dacă și el a recunoscut crimele. Răspunsul a fost : „Poate nici nu va avea loc un proces. Nu văd cum se poate scoate ceva din toate astea".

Iar m-am liniștit. O primă dată mă liniștisem în toamna 1952, cînd mi-am dat seama că renunțaseră la un proces cu toți criminalii comuniști : Ana Pauker, Vasile Luca, Pătrășcanu și ceilalți. Acum aveam oarecum siguranța că și sistemul unor procese telescopate eșuase. Mi s-au adus de acasă cărți de matematici, aveam hîrtie și creion, puteam aștepta punerea în libertate. Mi-am adus aminte povestea cu racii alarmați și pesimiști cînd au fost aduși pe uscat, încrezători în viață și optimiști cînd au fost puși în prima cadă cu apă, triști și pesimiști cînd au fost scoși, apoi veseli și optimiști cînd au ajuns iar în apă, așa pînă au ajuns în oala în care au fost fierți. Speranța și optimismul însoțesc, probabil, toți condamnații, mai ales pe comuniști. În vremea capitalismului, din cauza revoluției salvatoare ; în vremea comuniștilor, fiindcă au încredere în partid. La mine se adăuga verificarea raționamentului din noaptea de 24/25 septembrie 1952. Pînă în aprilie 1953 se dovedise că gîndisem cu premise sigure.

La 5 mai, vocea din iad a comandantului m-a trezit din somn, mi-a pus ochelarii de tablă, s-a urcat lîngă mine în Jeep, am trecut prin străzi centrale, ne-am oprit undeva, m-a tras într-un ascensor, am trecut prin culoare și mi-a scos ochelarii într-un salon imens. La birou era un general în uniformă rusească, ras pe cap. În fotoliul

din fața biroului era Șoltuț. Pentru mine se rezervase la o oarecare distanță un scăunel. Am aflat repede rostul călătoriei mele.

— Domnule Zilber, te-am chemat să ne vorbești despre complotul din Strada Arhitect Drăgoescu.

— N-am auzit niciodată de această stradă.

— Ai să-ți aduci aminte. Este strada unde locuiește Octavian Neamțu.

— Am fost o dată la masă la dînsul, dar habar n-aveam că locuia în Strada Arhitect Drăgoescu.

— Ar fi bine să-ți aduci aminte. Altfel vom găsi mijlocul să-ți înviorăm memoria.

Cel care vorbea era ministrul Alexandru Drăghici. Am acceptat să-mi amintesc despre complotul din Strada Arhitect Drăgoescu. Șoltuț m-a condus în anticameră, unde a spus comandantului arestului Malmezon : „Nu mai merge jos. Ia-l cu d-ta !" Era clar : dacă nu acceptam, mergeam jos, la carcera îngustă, cu sau fără bătaie. Nu aveam de ales.

Ajuns la Malmezon, am cerut hîrtie, toc și cerneală. Am organizat un complot complet, cu arme trimise de americani cu ajutorul lui Tito și depozitate la ambasadele Statelor Unite, Angliei și Franței, cu întruniri conspirative în casa lui Octavian Neamțu, la care participau generalul american Schuyler și Pătrășcanu, cu încercarea de a otrăvi membrii Biroului Politic cu apă grea furnizată de americani, cu răspîndirea ciumei în cartierele muncitorești și epizootii la sate cu microbi furnizați de Intelligence Service, cu organizarea unei lovituri de stat ajutați de divizii blindate iugoslave, care urmau să ocupe Timișoara și Sibiul, cu executarea conducătorilor de partid și de stat. În schimbul ajutorului iugoslav dăruisem Banatul lui Tito. Era o combinație de crime după modelul celor [despre] care citisem că [se] proiectaseră la Moscova în 1937, la Budapesta și Sofia în 1949.

Lui Moraru i-au plăcut foarte mult dezvăluirile mele. Mi-a cerut unele detalii complementare pe care bineînțeles că i le-am dat. Peste cîteva zile a revenit însă cu patru fotografii și mi-a cerut să spun pe care din acele persoane le cunoșteam. M-am uitat cu atenție. Nu cunoșteam nici una. Am semnat cuvenita declarație, după care mi-a spus : „În curînd una dintre aceste persoane îți va

face o surpriză". În adevăr, peste cîteva zile am fost dus la o confruntare cu una din fotografii. Confruntarea o conducea chiar colonelul Şoltuţ. Au urmat întrebările de rigoare :

— Cunoşti pe domnul ?

— Nu.

Către fotografie :

— Cunoşti pe domnul ?

— Da, este Belu Zilber.

— Ce ştii despre dînsul ?

A urmat biografia mea, cu tot ce ştiam despre mine, plus altele pe care le uitasem. Şoltuţ către mine :

— Cum îţi explici că te cunoaşte atît de bine ?

— Nu-mi dau seama, dar ce spune corespunde adevărului. Nu ştiu cine este domnul. Nu l-am văzut niciodată.

Au urmat recomandările de rigoare. Omul de la cealaltă măsuţă era inginerul Radu Niculescu-Buzeşti, fratele fostului ministru de externe Grigore Niculescu-Buzeşti. Fusese condamnat la zece ani muncă silnică în procesul naţional-ţărăniştilor. Se săturase de închisoare, i s-a promis că va fi pus în libertate şi a acceptat să scrie un libret pentru procesul nostru.

Şoltuţ mi-a cerut să povestesc complotul din casa Octavian Neamţu, ceea ce am făcut. Radu Buzeşti a negat cele spuse de mine şi a debitat libretul lui, bineînţeles cu totul diferit de al meu. Am replicat că textul meu reprezintă adevărul, iar Radu Buzeşti şi-a reafirmat punctul de vedere. După care, Şoltuţ mi-a spus : „Ce sens are să negi adevărul ? Noi am verificat cele spuse de Radu Buzeşti. Aî recunoscut atîtea crime. De ce te încăpăţînezi ? Finalul va fi acelaşi, orice ai declara. Te pot judeca încă în noaptea aceasta, aici în această cameră, şi pînă mîine poţi fi cenuşă. Dînd dovadă de sinceritate, îţi uşurezi soarta".

Argumentul mi s-a părut fără replică. Am confirmat în întregime cele spuse de Radu Buzeşti. După care a urmat următorul dialog :

— De ce ai negat pînă acum că-l cunoşteai pe Radu Buzeşti ?

— Fiindcă-l iubeam prea mult şi n-am vrut să-i fac rău.

Răspunsul meu l-a satisfăcut pe Şoltuţ. Imediat după aceasta a urmat confruntarea cu Camil Demetrescu, condamnat şi el în procesul naţional-ţărăniştilor. Pe acesta îl cunoşteam din perioada pregătirii loviturii de stat de la 23 August 1944. Radu Buzeşti îl implicase şi pe dînsul în complotul fantomă. Acesta refuza însă să consimtă să joace în piesa noastră, deşi fusese bătut vreme îndelungată. Cînd am fost adus în camera de anchetă, convins că rezistenţa este inutilă fiindcă procesul nu va putea avea loc, l-am rugat să confirme totul. M-a ascultat, dar înainte de proces a revenit. Mult după aceea mi-a explicat de ce : „De vreme ce insistau atîta, înseamnă că declaraţia mea le era utilă. Nu voiam să fac nimic care le-ar fi putut fi de folos". Ideile sînt ceva cumplit. În sine nu sînt nici bune, nici rele. Cînd intră în capul oamenilor, provoacă moarte. Eu am spus „da" fiindcă gîndeam ca un comunist, el a spus „nu" fiindcă era anticomunist.

A doua zi dimineaţa am fost scos la anchetă de Moraru. A început cu clasica primă întrebare : „Cînd şi în ce împrejurări l-ai cunoscut pe Radu Buzeşti ?" Uitasem să-l întreb pe Şoltuţ cînd îmi cunoscusem complicele. De altfel uitasem şi o mulţime de detalii din romanul său. Moraru nu s-a neliniştit. L-a adus din celulă pe Radu Buzeşti şi i-a cerut să povestească din nou cele auzite în seara precedentă. Am repetat esenţialul pe care Moraru l-a transcris într-un proces-verbal interogatoriu.

Neştiind că între 11 iulie 1946 şi 22 octombrie 1946 fusesem la Paris, Radu Buzeşti a plasat complotul între 1 şi 6 octombrie. Am acceptat această dată cu gîndul că odată şi odată se va verifica prin autorităţile franceze că participasem la un complot în Strada Arhitect Drăgoescu în perioada cînd lipseam din ţară !

După aceea am mai utilizat acest procedeu — fixarea unor date imposibile — şi pentru alte crime. În naivitatea mea, îmi închipuiam că, într-un eventual proces, le-aş fi putut folosi. Era, evident, o prostie, fiindcă într-un asemenea [caz] procurorii sau chiar judecătorii n-au decît să înlocuiască foile scrise de Moraru cu alte foi scrise de Moraru, însă cu date corectate.

Moraru a mai fost silit de cîteva ori să-l aducă pe Radu Buzeşti ca să-mi amintească unele detalii. Totdeauna am învăţat greu poezii care-mi plăceau. Proza lui Radu

Buzeşti era dezagreabilă. O uitam de la o zi la alta, spre dezolarea anchetei, care nu contenea să-l laude fiindcă „dezvăluise" acest complot. Nici astăzi nu ştiu de ce era mai bun acesta decît altul.

Au urmat alte confruntări cu Stîrcea, Lena Constante, Elena Pătrăşcanu, Harry Brauner, cu comisarul de Siguranţă care mă arestase în 1930, [cu] Octavian Neamţu şi o mulţime alţii. Cu Pătrăşcanu am fost confruntat chiar de Şoltuţ. Atunci am avut dovada definitivă că procesul nu va avea loc. După ce am debitat libretul învăţat de la Radu Buzeşti, Şoltuţ l-a obligat pe Pătrăşcanu să repete toate intimităţile povestite de femei şi confirmate de dînsul. I-a venit greu, dar le-a spus. Apoi a urmat întrebarea despre complotul din Strada Arhitect Drăgoescu. La care Pătrăşcanu a replicat violent : „Toate sînt minciuni, de la început pînă la sfîrşit !"

Am plecat în celulă fericit. Acum aveam certitudinea că nu vom fi trimişi în judecată, fiindcă Pătrăşcanu refuză să consimtă. Gîndisem corect.

Nu mai povestesc cum au decurs numeroasele mele confruntări cu alţi aşa-zişi complici sau martori, nici cele pe care mi le-au povestit aceştia după proces. Toate au fost după acelaşi calapod. Toţi erau descompuşi după mulţi ani de prevenţie în regim de izolare, mulţi bătuţi la tălpi, unii (mai ales martorii falşi) condamnaţi de multă vreme în procese de spionaj. Cu gîndul că fiind pe placul anchetei vor fi puşi în libertate, aceştia din urmă au dat orice răspuns dorit, fără să fi fost bătuţi. Alţii, ca să scape de tortura anchetei nesfîrşite deja [?], au rezistat la început, apoi au confirmat orice crimă. Abia la proces şi după aceea, am aflat că, în vederea înscenării, fuseseră arestaţi sute de oameni, care au stat în prevenţie cît a fost necesar. Numărul celor aduşi din diferite puşcării pentru a fi machiaţi în complici sau martori depăşeşte 60.

La ultima şedinţă cu Moraru — era în iulie sau august 1953 — arătîndu-mi două voluminoase dosare care se aflau pe biroul său, mi-a spus : „Cu aceste dosare merg în faţa oricărei justiţii din lume şi obţin condamnarea d-tale. Nu ştiu dacă procesul va avea loc. Partidul va decide peste o lună, peste şase sau peste un an". Era clar că, deşi sigur pe dosarele lui, alţii i-au spus că nu există condiţiile necesare pentru un proces de tip moscovit.

În perioada septembrie 1952—august 1953, cît a durat constituirea dosarelor, Gheorghiu-Dej, Alexandru Drăghici și sfetnicii lor au încercat tot felul de soluții pentru a crea un libret cu zeci de personagii. Șoltuț, Moraru și ceilalți anchetatori nu făceau altceva decît să execute ordinele. Dezvăluirile contraanchetei din 1966—1968 au arătat că Gheorghe Gheorghiu-Dej, secretarul general al Partidului Comunist Român, citea fiecare declarație, o adnota, sublinia și dădea instrucțiuni ce să se mai facă. Dosarele Pătrășcanu conțin 50 000 de pagini !

Cîte ore i-au rămas în anii 1952—1954 lui Gheorghiu-Dej ca să se ocupe de alte probleme ? Numai cine nu știe că pe vremea aceea consilierii sovietici conduceau treburile pînă la ultimele detalii nu poate înțelege de ce a avut Gheorghiu-Dej atîta timp disponibil pentru înscenarea unui proces. De altfel, pînă în ziua de astăzi, orice om politic comunist consumă o mare parte din orele de veghe pentru a fi atent la concurenți și la șefi. Puterea nu depinde de principii, ci de oamenii care exprimă aceleași principii. Este marele avantaj al regimurilor comuniste față de cele burgheze : au o ideologie care poate masca lupta pentru putere.

Incertitudinea asupra posibilității unui proces Pătrășcanu a durat din septembrie 1953 pînă în aprilie 1954. Moraru venea din cînd în cînd să vadă dacă mai trăiesc, aveam voie să citesc, primeam mîncare mai bună, chiar și țigări.

Atît de mult se îndoia Securitatea că Gheorghiu-Dej va ordona procesul că, spre sfîrșitul anului 1953, Moraru mi-a anunțat sosirea în aceeași zi a unui colocatar în celula nr. 19. Mi-a ordonat să nu divulg nimic din fondul anchetei și nici din felul cum este dusă. În așteptarea colocatarului, am trăit o zi de intensă emoție.

Pe înserate, ușa s-a deschis, ca de obicei fără zgomot, și, spre surpriza mea, și-a făcut intrarea fostul director comunist al presei. Cu o bocceluță în mînă, galben la față ca toți cei ținuți vreme îndelungată în celulă, Gheorghe Ivașcu — așa îl chema pe noul venit — era arestat de vreo cinci ani sub acuzația că, în timpul războiului, ar fi colaborat la o revistă fascistă. După eliberarea lui, în 1954, a fost achitat și reabilitat. De atunci conduce

reviste săptămînale de mare tiraj, scrie articole de doctrină şi este profesor la Universitatea din Bucureşti. S-a realizat prin cinci ani de temniţă [...]

Cu Ivaşcu am trăit bucuria lui Robinson cînd l-a întîlnit pe Vineri. Rîsul a fost totdeauna pentru mine o medicaţie sigură. Cred că m-ar vindeca şi de ciumă. Nu înţeleg cum de i-a putut trece prin cap lui Goethe că rîsul este de la diavol. Bătrînii sînt senini ca Dumnezeu. Trăiesc pur şi simplu. Morţii sînt iremediabil senini. În primele două zile ale întîlnirii cu Ivaşcu, am rîs fără întrerupere, cu şi fără motiv. Aşa cum fac copiii. Am luat o doză de rîs pentru anii de prevenţie. Mi se întîmplase, mi s-a întîmplat şi după aceea să rîd de unul singur. Partenerul era în mine un fel de dublu care imagina comedia la care asistam. Poate era şi prostia ascunsă în orice om. Prostia nu poate fi decît de la Dumnezeu. Nu caută şi nu înţelege. Gîndul se opreşte la marginea capului. Rîsul de unul singur este amintirea unei existenţe umane în doi.

După primele zile de fericire, după alte zile cînd am aflat unul de la celălalt tot ce se putea, ne-am liniştit, şi s-a furişat în noi psihoza celulară. Zile întregi nu vorbeam. Nu-mi plăcea fiindcă era de o incultură universală, nu-mi plăcea fiindcă nu fusese niciodată îndrăgostit, nu-mi plăcea fiindcă mi-l închipuiam abject. Probabil că ştreangul interpretării micilor gesturi sau a vieţii mele îl gîtuise şi pe dînsul.

Timpul a trecut totuşi mai repede decît în singurătate. Mişcările de pe culoar, chemările la anchetă, felul mîncării, de ce am fost puşi împreună, interpretate în doi şi răstălmăcite, au marcat zilele mult mai repede decît atunci cînd le frămîntam eu şi cu mine. El fusese adus pentru înscenarea unui proces cu foştii social-democraţi (Lotar Rădăceanu, Ştefan Voitec şi Ion Pas), subiect la care nu mă gîndisem pînă atunci şi la care Gheorghiu-Dej a renunţat. A găsit că-i mai bine să-i facă înalţi demnitari.

Concluzia noastră a fost, bineînţeles, optimistă. De vreme ce el fusese condamnat, iar eu nu mai aveam şansă să fiu judecat, era logic să fi fost puşi în aceeaşi celulă pentru a fi puşi în libertate sau trimişi la construcţia Canalului Dunăre—Marea Neagră. El a avut noroc, eu

nu. Ca de obicei, concluziile deduse din premisele cele mai sigure, cu cea mai riguroasă logică, nici de astă dată nu s-au potrivit cu hotărîrea conducerii de partid.

Procesul nu putea fi public, fiindcă cei care trebuiau împuşcaţi refuzau să facă declaraţiile sugerate de anchetatori, grupul „deviatorilor de dreapta" (Ana Pauker, Vasile Luca şi Teohari Georgescu) nu putea fi lipit în nici un chip de grupul nostru, al trădătorilor şi spionilor, iar urmaşii lui Stalin (Malenkov, Hruşciov etc.) nu mai doreau procese. Un proces de tip moscovit 1936—1937 nu mai era deci posibil.

Lipsită de imaginaţie şi fără model, arzătoarea dorinţă a lui Gheorghiu-Dej de a scoate din istoria mişcării muncitoreşti (puţină şi ineficace cît a fost) pe cei care, spre deosebire de dînsul, făcuseră ceva, era lipsită de forma prin care ar fi putut ucide. Pentru trecut, n-a fost greu să fie scoşi din istorie cei morţi sau [cei] ucişi de Stalin ([C.] Dobrogeanu-Gherea, Racovski, Ilie Moscovici, D. Fabian, Ghiţă Moscu, Marcel Pauker, Lenuţa Filipovici, dr. Ghelerter etc.). Unii au căpătat certificate de menşevici, alţii de troţkişti, alţii de simpli trădători.

Dificultatea începea cu cei în viaţă (Pătrăşcanu, Ana Pauker, Vasile Luca). Era uşor să-i facă dispăruţi. Un glonte simplu în ceafă şi cenuşa dată vîntului puteau fi uşor acoperite de certificatul oricărui medic al Securităţii care atesta moartea din cauza unei embolii sau unui infarct ; nu scotea însă pe nimeni din istorie. Deşi regimul comunist a lichidat teoretic şi practic separarea puterilor în stat, toţi conducătorii comunişti trăiesc în mitul justiţiei independente. Ştiu că întreaga magistratură ascultă de ordinele primite, însă prezintă hotărîrile judecătoreşti ca acte emanate de la o justiţie absolută, liberă, care împarte dreptatea în baza unor legi eterne. Pentru Istorie, sînt acte autentice. Mitul justiţiei eterne !

Dacă lui Beria nu i-ar fi trecut prin cap să proiecteze o lovitură de stat, poate că şi eu aş fi avut noroc. S-a întîmplat însă ca el să fie ucis chiar în momentul unei şedinţe, de membrii Biroului Politic sovietic. Din cîte mi s-a spus, fiecare l-a lovit cu ce a avut la îndemînă (scaune, pressepapiers etc.). După aceea a avut loc, în lipsa

lui Beria, procesul Beria. Acestea se întîmplau la sfîrşitul anului 1953 sau începutul lui 1954. Astfel s-a dovedit că se putea face un proces fără principalul inculpat, fără delegaţi din fabrici şi fără reprezentanţi ai presei. Acesta a fost modelul. Valabilitatea lui nu putea fi pus[ă] în discuţie. De vreme ce Moscova hotărîse să nu ţină seama de regia clasică stalinistă, *[manuscrisul se întrerupe aici.]*

„Zarca" din Aiud este o parte a penitenciarului construită în 1882 de administrația maghiară. Cu 29 de celule de-a lungul unui culoar la parter și tot atîtea la etaj, este aripa închisorii destinată recalcitranților și celor deosebit de trădători. În această ultimă calitate am locuit în celula numărul 1 din aprilie 1954 pînă în august 1957, apoi din septembrie 1963 pînă în august 1964.

Zidurile trebuie să fi fost groase, fiindcă mîna nu ajungea dintr-o parte în alta a micii ferestre zăbrelite, așezată între plafon și înălțimea unui om. Dincolo de zăbrele era un oblon din scînduri, care nu lăsa vederii decît o fîșie îngustă de cer. Acesta era un adaos modern. Ușa groasă din stejar, închisă cu zăvoare grele și lacăte uriașe construite, probabil, de meșteri bătrîni, după modelul celor de la porțile castelelor, nu m-a făcut niciodată să realizez ce mi se întîmplase. Nici rogojina pe care trebuia să dorm, nici tineta, nici soba de tablă.

Știam că, după sfîrșitul spectacolelor de *Grand guignol*, actorii se demachiază și pleacă acasă. Jucasem rolul de prim-criminal într-un proces în care acuzații, martorii, procurorii, avocații, judecătorii și publicul știau că nu se spusese un cuvînt adevărat. Prin urmare nu se putea ca, la sfîrșitul spectacolului, poliția să intre pe scenă și să aresteze pe actori. Ce mi se întîmpla putea fi cel mult un epilog de scurtă durată, o neînțelegere.

Așteptam de la o zi la alta ca ușa grea de stejar să se deschidă și să fiu poftit la demachiere. Nici cînd am fost tuns cu numărul zero, nici cînd am fost poftit să duc hîrdăul la closet, nici după ce s-a împins în cameră o

perie și un lighean cu apă și mi s-a ordonat să spăl dușumeaua pînă ce scîndurile vor fi devenit galbene, nu mi-am dat seama ce se întîmplase.

Tîrziu de tot am descoperit că nimic nu este mai ireal decît realitatea. Am încercat să spun gardienilor, apoi ofițerilor, apoi comandantului că sînt nevinovat. O lume de muți. Acolo nimeni nu răspunde la o întrebare, nimeni nu pune o întrebare neautorizată. Toată lumea este mută. Gardienii circulă pe culoar în pîslari, castronul cu terci se împinge cu piciorul prin ușa întredeschisă. Alt sunet nu se mai aude pînă a doua zi. Nici un urlet nu trece dincolo de zidurile celulei. Dacă gardianul de pe culoar aude [ceva], tăblița de la vizetă se dă la o parte. În locul ei apare o pată neagră. Este ochiul unui om care se uită. Apoi tăblița se lasă jos.

În jurul zarcăi este un zid înalt de scînduri, și dincolo, imensa curte a închisorii, despre care am auzit, însă n-am văzut-o niciodată. La sosire și la plecare am traversat-o acoperit cu pătura. Am aflat că, în celălalt capăt al curții, era celularul, un teu cu multe etaje și sute de celule cu zăbrele și obloane, operă a unor arhitecți mai moderni decît ai bătrînei zarcă. Trebuie să fie ceva asemănător cu partea din fund a Teatrului Național.

În jurul întregii închisori este un gard de sîrmă ghimpată și, dincolo de gard, un zid împrejmuitor, unde făceau de pază soldați înarmați cu balalaici. În 1957, un deținut a vrut să se sinucidă și s-a agățat de sîrma ghimpată. A fost o încercare reușită. Soldații au tras și, de atunci, Nicolau — așa îl chema — este sub cei trei plopi [din] cimitirul pușcăriașilor din Aiud.

A durat mult pînă să capăt conștiința iremediabilului. Sîntem atît de obișnuiți să trăim, să vorbim și să rîdem cu alții, să scriem, să iubim și să ne indignăm cu alții că nu ne putem închipui că sîntem chiar morți.

O dată pe săptămînă, gardienii în pîslari deschideau brusc ușa și curățau cavoul de cuișoare, sîrmulițe, ace, săpun, petece, ață, tot ce ar putea aminti de viață. De fiecare dată îmi revenea în minte imaginea spartanilor care se furișau noaptea cu cuțitele ascunse. Imaginea mi-a rămas din cartea de *Istorie antică* [de] pe vremea cînd aveam 12 ani. La bătrînețe așteptam spartanii mai îngrozit ca atunci.

De afară nu venea nici o veste. Vara, cînd ferestrele erau deschise, se rătăcea în celulă cîte un liliac, zăpăcit de opaiţul electric veşnic aprins şi rămînea lipit de pereţi, sau ţipătul unui nebun care se lipea de ureche.

Cei de afară nu află niciodată unde se află iubitul sau fratele. La început se chinuiesc şi ei, şi cei dinăuntru. Apoi se obişnuiesc cu gîndul că sînt morţi, şi fiecare intră în altă viaţă. În temniţe merge vorba că „primii cinci ani sînt grei". Cîinii latră la lună pe mormîntul stăpînului pînă mor. Oamenii au simţul morţii. Iubitele îşi uită amanţii, copiii părinţii. Cei din celule viaţa. Abia cînd m-am liberat am înţeles că a trăi este a trăi împreună ca ceilalţi. Îmi lipseau 17 ani ; ceilalţi erau altfel sau alţii.

De multe ori m-au obsedat nebunii lui Poe, care s-au răsculat şi au închis personalul ospiciului în cuşti, după ce fiecare fusese trecut prin gudron şi pene, după metoda doctorului Gudron şi profesorului Pană. M-aş fi liniştit dacă aş fi constatat că colonelul Koller, comandantul cel mare şi gras, în loc să se uite doar fix la mine din pragul uşii, ar fi făcut doi paşi de gopac, urmat de *grand écart*. Nu mi-a fost dat să am această consolare. După ce mă privea, pleca calm, uşa se închidea, urma zăngănitul cheilor gardianului care îl însoţise.

Apoi iar revenea gîndul absurd că un om nevinovat nu poate fi condamnat de judecători sănătoşi decît din greşeală. Dar eu asistasem ani de zile la înscenarea procesului meu şi aveam certitudinea că nu era vorba de eroare. Deci ce mi se întîmpla era absurd, imposibil de imaginat pentru un om cu *gesunder Menschenverstand*. Da, *gesunder Menschenverstand,* iată o expresie potrivită.

Newton ar fi găsit însă tot [atît] de absurdă ideea că nu ar putea măsura cu precizie, în acelaşi moment, şi viteza şi poziţia unei particule. Acum ştim că asta nu se poate. Ce ar fi dacă cei care m-au trimis la zarcă au făcut descoperirea că numai nevinovaţii trebuie condamnaţi ? În fond, ar fi o nouă concepţie despre societate, aşa cum principiul de incertitudine este o nouă concepţie despre materie.

Această idee o avusesem şi înainte de proces. I-o spusesem lui George Ivaşcu cînd a fost adus în celula mea

de la Malmezon. Eram convins că acolo este un studio numai pentru fabricat librete. Credeam că în fiecare din cele o sută de celule locuiesc numai actori pregătiți pentru spectacolul judecății.

Aceleași gînduri se repetau zi de zi. O monomanie istovitoare. Nu mă puteam împăca cu ideea absurdului. Abia după ce am murit din viața altora și am început să locuiesc cu alți morți în viață, am încetat să cercetez legile universului absurd.

În vremea cînd încă nu înțelegeam cum se poate muri trăind, mi-am adus aminte de trecerea mea prin închisoarea Văcărești în iarna 1931-1932. Pe un viscol cumplit, legat cot la cot cu Aradi, fusesem adus cu o sanie de la Jilava la Văcărești, vechea capitală a hoților, așezată la marginea Bucureștiului, capitala României.

După cum românii necondamnați care voiau să călătorească de la Timișoara la Iași trebuiau să treacă prin Gara de Nord, hoții treceau prin Văcărești. În România modernă, capitala atrăgea și atrage ca un magnet. Pe vremuri, mai cu intervenții, mai cu bani, chiar și cu bună dreptate, aproape orice provincial avea idealul să ajungă la București sau Văcărești. Una era viața în capitală, alta era în provincie !

La Văcărești existau iarmaroc permanent, aprovizionare liberă, informații bogate, avocați de la centru, spital, ateliere, biserică, bașca băieței care făceau trotuarul în jurul bisericii. Tot la Văcărești era locul răfuielilor pentru trecut, bancă de clearing și institut de proiectare pentru hoții viitoare.

În 1932 mi-a fost dat să constat că Văcărețtiul era și un fel de Las Vegas al hoților. Într-o zi, la secția „Trecători", un fel de han unde poposeau hoții în voiaj, brusc s-a răspîndit vestea : „Vine Costică Jidanul !" Pasagerul anunțat nu a întîrziat să-și facă apariția. Înalt, osos, cu haine de zeghe ajustate elegant pe corp, cu pantofi de lac, cu domiciliul la Doftana, părea un gentleman englez cu pălăria melon și umbrela depuse la garderobă. (Pe vremea aceea era o bagatelă pentru avocații specializați în cele hoțești să organizeze un proces fictiv pentru care un condamnat era adus la vreun penitenciar ca martor.) Cu cîteva zile mai-nainte, sub același pretext ca și Cos-

tică, sosise de la Penitenciarul Iași, unde își avea domiciliul permanent, Itic, favorita capricioasă a „trecătorilor" vreme de cîteva zile. Mărunt, grăsun, cu zeghea ajustată strîns pe corp pentru a-i scoate în evidență formele-i rotunde, cu buzele abundent rujate, dezlănțuise o furtună de pasiuni. Cu apariția lui Costică, era clar că stăpînul absent, prin simpla lui prezență, pusese ordine în castel. Cînd lorzii se întorc din voiaj, servitorii pierd titlurile de noblețe. Am asistat la „trecători" la primele efuziuni de dragoste și supunere ale femelei, la convulsiunile altor iubitori de Itic, am auzit în toiul nopții geamătul simțurilor, am asistat la libațiuni demne de „divinul Aretin",

Tot aici, la „Trecători", era și piața centrală a puștcăriilor. Se vindeau centuri cu jartiere pentru susținut fiarele de la picioare deasupra gleznelor, ca să nu roadă carnea, portțigarete și inele încrustate cu scene obscene, cărți de joc și zaruri roase și îngălbenite, tot felul de obiecte necesare unei societăți de neînchipuit pentru locuitorii celeilalte capitale, care așteptau pensionarea chiar din ziua nașterii.

O dată am asistat și la o execuție în piața publică. Citisem prin cărți cum se practicau execuțiile în mai toate țările moderne, prin spînzurătoare, decapitare, împușcare, scaun electric, gazare, garotaj și multe altele, metode moștenite din Evul mediu sau imaginate de fizicieni moderni.

Ce am văzut aici nu semăna cu nimic din ce citisem. Era o execuție unică în felul ei, cam ce este folclorul față de muzica cultă. De la 6 dimineața, cînd se suna deșteptarea, pînă la 6 seara, cînd se suna închiderea, hoții se înghesuiau în curte, în jurul a ceva care trebuie să fi fost un om, o mogîldeață strînsă între pămînt și perete, acoperită de trupurile hoților aplecate unele peste altele, cu capetele vîrîte unele printre altele, formînd semicerc în jurul unui mușuroi. Vorbeau în șoaptă, calmi, ca și cum și-ar fi dat cu părerea într-o problemă metafizică. Era vorba despre ce regim i se va aplica condamnatului cînd va ajunge la Doftana :

— O să-i scot întîi ochiul stîng, pe urmă dreptul...

— Cînd o ajunge la bucătărie, îl jupuim și-l facem sarsana.

— Îl tăiem pe încetul.

— Eu îi tai boașele, să le mănînc fripte.

Așa continua de dimineața pînă seara. Mogîldeața tăcea, cu capul între genunchi. Poate că era de mult mort, dar execuția continua zi de zi.

În Abisinia, atentatorul la viața unui membru al familiei imperiale era înfășat cu grijă pînă la gît în benzi groase de pînză îmbibate în rășină, apoi era prins de un stîlp, i se da foc și mumia albă ardea ca o lumînare. Aici, cel condamnat la moarte — un fost jandarm — ardea văzînd cu ochii, fără flacără și fără fum. Fiind în funcțiune, anchetase în chip oarecum original un hoț care refuzase să recunoască un furt : îi vîrîse capul într-un sac cu cenușă și anchetatul, iertat de Dumnezeu, n-a mai apucat să-și mărturisească păcatul. Justiția l-a condamnat pe anchetator la doi ani închisoare pentru crimă involuntară, dar hoții din Bacău l-au dat în primire celor de la „Trecători", care acum îl executau.

Penitenciarul Văcărești este un patrulater cu fața spre strada cu același nume. În centrul patrulaterului este biserica. În 1931—1932 locuiam în fundul curții, pe partea din spatele bisericii. Acolo erau un rînd de chilii la parter și altul la etaj, cu cerdacul spre curte. În cele de la parter locuiau „nobilii", unii din înalta societate, condamnați pentru niscaiva escrocherii, sau protejați ai stăpînirii.

A trecut pe acolo și un grup special de artiști : un negustor francez, cu numele de Lecoque, un bulgar Toncef și căpitanul vasului grec „Filomela", arestați sub acuzația că au vrut să răpească pe Agabekov, agentul G. P. U.-ului, undeva prin Balcani. Erau grozav de amuzanți. Au convins, probabil, pe careva că, turiști fiind, s-au cunoscut din întîmplare la Grand Hotel în București. Altfel nu-mi explic cum de au plecat pe la casele lor. Ce lume curioasă era pe vremea aceea ! Spioni adevărați reușeau să convingă judecătorii că sînt turiști inocenți. Probabil că și pe vremea afacerii Agabekov absurdul stăpînea pe undeva lumea.

După cum spuneam, la chiliile de la etaj locuiam noi, cei periculoși, în lanțuri.

[În manuscris figurează aici relatarea despre evreul mistic de la Văcărești consemnată și în primul aliniat al paragrafului intitulat „Mucegai".]

Zeci de ani după această noapte mi-a fost dat să locuiesc în alte închisori. Uneori singur, însă cu nebuni prin celule vecine. Vara, cînd geamurile erau deschise, în miez de noapte auzeam strigătul ascuțit al inginerului Sasu : „Vin rușii, vin rușii"... Alteori, într-o celulă mai îndepărtată, un zarzavagiu nebun, dar contrarevoluționar lovea ore întregi în ușa de stejar cu fiarele de la pat, urlînd pînă la epuizare. Am stat în celule mari, cu mulți condamnați, printre care și nebuni. Taciturnii, cu fețele acoperite de muște, discutau uneori cu fantomele din vremea cînd erau sănătoși. La Pitești am stat și la carceră cu un nebun. Fusese pedepsit fiindcă pretindea că, în vremea cînd el împușca evrei, fusese protectorul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej [?...].

O altă amintire. Inginerul Brătășanu murea de vreo lună de zile. În celula cea mare de la Pitești, pușcăriașii făceau pe rînd de veghe lîngă patul lui. Fiecare sacrifica cîteva ore din cele șapte ore de somn, cît ni se acorda, ca moartea să nu-l găsească singur. Într-o zi, doctorul Vasilache, un medic condamnat ca și noi, ne-a spus că este ultima din viața lui Brătășanu. De cu vreme, chimiștii au pregătit o candelă, după o tehnică necunoscută, probabil, în nici o uzină din lume.

Pe înserate, imediat după masa de seară, Brătășanu și-a dat sufletul. Medicul i-a strîns maxilarele de cap cu o batistă și a început să spună rugăciuni pentru morți : „Primește, Doamne, pe fiul tău Paul, la loc cu lumină, la loc cu verdeață"...

În același moment, de undeva din întuneric au apărut mulțime de mîini. Unii trăgeau bocceaua cu boarfe ale lui Brătășanu, altele pătura, altele bocancii, altele flaneaua peticită. Două mîini țineau castronul cu ultima mîncare și ochii înfrigurați căutau lingura. Apoi o forfotă de șoapte, în care se distingea : „Ia tu pătura", „Eu încerc bocancii" și vorba înceată a doctorului, care ruga în șoaptă pe Dumnezeu să-l ducă pe Brătășanu la loc cu lumină, la loc cu verdeață. Fălcile mortului fuseseră legate ca să nu poată striga : „Săriți, hoții !"

Îi cunosc pe toți jefuitorii. Doar unul, un distins chimist, jefuise în libertate casele evreilor din Bucovina. Ceilalți au fost bogați, dar n-au jefuit cu revolverul în mînă. Moartea lui Brătășanu n-a fost anunțată decît a doua zi, seara. Brătășanu avea regim alimentar special, cu pîine, iar hrana i-a fost adusă și a doua zi după moarte. Așa se obișnuia în toate celulele. Praznicul avea loc alături cu mortul. Din mîncarea lui.

Se întîmplă ca o simplă amigdalită cu 40° să scoată la lumină o colecție de boli ascunse, unele incipiente, altele mature. Pacientul află că-l doare și în altă parte decît în gît. Pe urmă medicul descoperă restul. Este ce s-ar putea numi cunoaștere la 40°. Uneori acest fel de cunoaștere se produce la temperaturi și mai ridicate. Apa se descompune la 700°, atomii se sparg la milioane de grade.

În celula nr. 1, ca să pot trăi de unul singur, m-am decis într-o zi să-mi enumăr tot ce știam. Atunci am descoperit, printre alte banalități, că lucrurile sînt altfel decît le gîndim. După milioane de observații și raționamente rafinate, s-a ajuns la concluzia că sistemul solar nu poate exista decît în echilibru dinamic. Nimeni n-a reușit însă să oprească din mers o planetă. Deci nu este absolut sigur că, în această eventualitate, sistemul solar ar dispărea.

Dimpotrivă, Revoluția rusă și Revoluția chineză au dovedit, cu zeci de milioane de morți, că statele în care s-au lichidat clasele, adică cele socialiste, se pot războ pentru litigii teritoriale, ceea ce este contrar concluziilor bazate pe observații istorice îndelungate și o renumită teorie. Apoi am început să-mi reamintesc cele mai simple experiențe de laborator. Printr-un procedeu sau altul se provoacă o criză în stare obișnuită a fenomenelor, se schimbă mersul lor natural, de la amestecul bazelor cu acizii, pînă la vivisecție, experiențe pe evrei sau construirea socialismului.

Întemnițarea cu regim celular este un procedeu ingenios pentru cunoașterea oamenilor la 40°. Dacă o amigdalită cu febră mare este suficientă ca cel mai echili-

brat muritor să piardă sensul timpului și spațiului, ca dragostea să devină ură, închisoarea celulară jupoaie oamenii de sufletul lor obișnuit de-acasă. Cu confiscarea gulerului, curelei, cravatei, șireturilor, ceasului și verighetei dispare starea lor civilă. Cu schimbarea costumului civil în cel vărgat, cu tunsoarea și înlocuirea numelui de familie cu cel de carceră viața rămîne în conștiință ca un fel de amintire platoniciană. Cu anii, totul se stinge, moare ideea de om și deținuții încep să trăiască după adevărata lor fire, așa cum ar fi trăit dacă ar fi fost alăptați de lupi. Există și dintre aceia care rămîn domni și după moarte. Sînt puțini, dar sînt. Pentru aceștia, marxism-leninismul n-a descoperit încă procedeul sau poate nu există procedeu împotriva spiritului.

Cine și-ar fi putut închipui că bătrînul și bogatul boier D.C. va fura mîncarea unui nebun de care promisese să aibă grijă? Bătrînul spadasin și inițiator al Jocurilor olimpice a aflat abia în temniță ce este foamea. N-a realizat că există reguli ale acestui joc nicî cînd gardienii l-au văzut înfulecînd pîinea nebunului și l-au bătut. „Doar e nebun. Nu știe dacă a mîncat sau nu, și mie îmi era foame", explica bătrînul boier.

C., fiu de profesori universitari, amator de idei, slovă scrisă și muzică, fusese condamnat, împreună cu alții, pentru spionaj, după ce răpise, din dragoste, o fată. Ajuns în celula morții împreună cu Vîlsan, fost ofițer pe vasul „Transilvania", a avut ideea să-i ceară un serviciu: „Spune-mi ce nu ai declarat la anchetă. Ție secretele nu-ți mai pot fi de folos, mie da. Tu tot ai să fii executat. Eu sînt condamnat doar la muncă silnică pe viață. Dacă le spun, mă iartă". Execuția lui Vîlsan s-a anunțat în presă, familia a purtat doliu, dar l-am cunoscut în Penitenciarul Pitești, unde mi-a povestit, printre alte fapte diverse, și discuția cu C. în celula morții. Uneori Securitatea glumea. Anunța execuții care nu avuseseră loc, alteori nu anunța execuții reale.

În închisoare, fiind la closet împreună cu deținuții din alte celule, C. povestea că, în dimineața aceea, administrația i-adusese la cunoștință că soția lui divorțase. Mărturisesc că nu era prea plăcut să auzi, în atmosfera și zgomotul hîrdaielor golite, vorbindu-se despre o femeie iubită, fie și după divorț. Ochii mari negri, cu privire de

tîlhar, ai lui C. au scînteiat. L-am auzit spunînd despre femeia furată din dragoste : „F... mama ei ! Şi ce buni ardei umpluţi făcea !“ La baie, am văzut că avea trup de diavol.

Cu Nichifor Crainic, poet de antologie, profesor de mistică a generaţii de teologi, am vorbit multe luni la perete. Suferea cumplit de foame. Ca să ajungă la un restaurant înainte de a împlini 70 de ani făcea unele poezii mult apreciate de administraţia penitenciarului şi altele de legionari. În restul timpului locuia în zarcă ba într-o celulă, ba în alta [...] Odată i-am povestit că Marx luase apărarea lui Heinrich Heine, acuzat de Börne că era în slujba Franţei, deşi era convins de vinovăţia poetului. Întrebat de ce îl apără, Marx a răspuns : „Pe ăştia dacă nu-i laşi să facă porcării, nu cîntă“. Crainic mi-a spus că nu înţelege punctul de vedere al lui Marx. A ajuns redactor-şef la „Glasul patriei“.

Edip, micul muftiu al Moscheei din Bucureşti, un băieţel cu ochi bridaţi, era tare cumsecade. Cuviincios, serviabil, tăcut, exista printre puşcăriaşi fără să fie observat. Nu supăra şi nu înveselea pe nimeni. Era însă tătar şi fusese condamnat la muncă silnică pe viaţă pentru Ajutorul Tătăresc. Atunci cînd Stalin a ordonat mutarea tătarilor din Crimeea în Siberia, unii s-au refugiat în Dobrogea. Tătarii de acolo i-au ajutat şi au fost arestaţi ca trădători ai României. Mulţi n-au mai ajuns la judecată.

Un grup, printre care şi micul muftiu, a ajuns la Piteşti. Singura mea discuţie cu dînsul a fost despre semilună. Întrebîndu-l cum de se face că mahomedanii o au ca simbol, mi-a răspuns că Mahomed a realizat minunea de a despărţi luna în două, ca apoi tot el s-o reconstituie. Cu candoare a adăugat : „Ştiu că d-voastră nu credeţi în asta, dar noi credem“.

Din copilărie mi-a rămas în suflet o mare simpatie pentru tătari. În cartea de citire era o poză care prezenta lupta lui Preda Buzescu cu Hanul tătarilor. Primul, bărbos, în zale, cu alţi bărboşi în spatele lui, celălalt, ras şi cu un smoc de păr în vîrful capului, despuiat pînă la brîu, cu alţi tătari, la fel costumaţi şi frezaţi, îndărătul lui. Mie mi-a plăcut Hanul tătarilor, şi nu Preda Buzescu. De atunci m-am simţit legat de neamul tătăresc, dovadă evi-

dentă că, încă de mic, fusesem trădător. Poate de aceea micul muftiu, cu mutrișoara de copil cuminte, îmi era deosebit de simpatic.

Dar într-o zi s-a îmbolnăvit. Urmașii lui Tamerlan s-au dovedit foarte puțin rezistenți. Majoritatea au murit de boli curioase. Într-o zi, micul muftiu a început să meargă ținîndu-se de barele paturilor. Pe urmă nu se mai mișca din pat.

Într-o zi m-am apropiat de dînsul și l-am întrebat cum îi merge. În loc de mutrișoară, am văzut o față de carnasier, cu ochii injectați de sînge : „Du-te-n p... mă-tii !"

Singură temnița n-a fost suficientă pentru a scoate la suprafață firea adîncă. Cancerul a desăvîrșit opera temniței. Micul muftiu a murit în chinuri, blestemînd și înjurînd pe toți care voiau să-l ajute.

În primăvara anului 1949 eram în celula nr. 14 din subsolul Securității, după 17 zile de greva foamei, împreună cu Obreja, student legionar, arestat pentru jaful a 14 milioane de lei de la Administrația Centrală C.F.R. După ce mi-a povestit cum organizase și executase furtul, împreună cu alți legionari, mi-a spus că va fi cu certitudine împușcat. Îi părea rău să moară. La rîndul meu, i-am spus că, spre dezolarea mea, nu știam de ce sînt acolo.

Așa cum se întîmplă cu oamenii întorși din voiaj, l-am întrebat cu cine se mai întîlnise prin celulele prin care trecuse, ce văzuse și ce auzise. Printre altele mi-a povestit de convieţuirea lui cu Cezar Popescu, director general al Societății „Distribuția" -și președintele Asociației industriașilor din petrol, arestat fiindcă undeva se găsise necesar un proces cu reprezentanții marilor trusturi petrolifere. Îl cunoșteam din 1932, cînd era director general al Industriei. Un bărbat frumos, elegant și deștept, veșnic surîzător. Cu părul cărunt din tinerețe, părea un marchiz lansat în afaceri, dublat pe undeva de Casanova. Bogat, uneori generos, oarecum de stînga, știa să spuie „nu" funcționarilor și „da" superiorilor. Făcuse o strălucită carieră de director general. Era director general născut, nu făcut.

Știința anchetei prevede în mod riguros cărui „reținut" se dă mîncare bună, foarte bună sau proastă și cum trebuie combinați „reținuții" în celule după categoriile de regimuri alimentare. În genere, cei flămînzi și cu regim prost sînt puși la un loc cu cei sătui și regim bun. Obreja era

în prima categorie, Cezar Popescu în a doua. Politicos cum era, i-a spus de la început lui Obreja : „Să mă ierți, dar nu am să-ți dau din mîncarea mea. Eu sînt bătrîn și trebuie să mă îngrijesc. Pe d-ta oricum au să te împuște". Obreja a fost, în adevăr, executat.

Pe Cezar Popescu l-am întîlnit într-o cameră mare la Penitenciarul Pitești. Tot surîzător și tot afabil. Avea vreo 70 de ani. Dimineața făcea exerciții de întinerire și înfrumusețare. Își freca fața obrazului și se lovea cu mișcări scurte ale palmelor, ca să nu facă riduri și să nu îngălbenească. Apoi, în afara cîmpului vizetei, făcea un fel de gimnastică suedeză, ca să se dezmorțească. Bătrînul marchiz nu realiza că era anchilozat. Întindea sacadat brațele și picioarele cu cîțiva centimetri, timp de cîteva minute, apoi se întindea în pat ca după o lungă baie de aburi. Era oarecum ridicol, dar se realiza ca sportiv. Pînă la arestare patronase generos meciuri de fotbal.

În toate închisorile, mai ales în cele politice, se povestesc romane și filme. Mi-a fost dat să aud cele mai variate povești, de la subiectul unui western pînă la *Cei trei mușchetari* și *Muntele vrăjit*. Nu știu ce au înțeles oamenii din romanele lui Thomas Mann povestite ca romane foileton, dar sigur este că unii au rămas de pe urma pușcăriei cu nostalgia paradisului cărților necitite, adică a tuturor cărților.

După grațierea noastră l-am întîlnit pe Cezar Popescu pe stradă. Încerca să meargă repede, cu aceiași pași mărunți ca în tinerețe. L-am întrebat cu ce are de gînd să se ocupe.

— Vreau să termin pe Thomas Mann. Am citit *Zauberberg, Buddenbrook* și *Doktor Faustus*. Nu-mi place nici Tolstoi, nici Balzac.

Bietul director general dorise, probabil, să iasă din închisoare ca să se realizeze ca intelectual. Ca dînsul mai erau și alții. Cum bătrînii uită mai ales întîmplările recente și în primul rînd numele proprii, probabil că toți au uitat și titlurile și autorii pe care aveau iluzia că i-au citit. Mult mai spectaculoși erau acei care s-au realizat în închisoare și nu mai voiau să fie liberați, ca să nu se degradeze.

Ștefan Nenițescu este fiul prefectului de Tulcea din vremea războiului de la 1877, autorul celebrei poezii

patriotice *Pui de lei*. Nu știu cum arăta tatăl, dar pe fiu l-am văzut îndelungă vreme de aproape. Înalt, încovoiat de o dublă scolioză, legat de pat prin astm și rahitism, chel, cu nasul coroiat, cu fața scofîlcită, avea ceva de babă uscată, sperietoare de copii. A debutat imediat după primul război mondial ca poet și estet. A scris o operă fundamentală, dispărută — spunea el — în arhivele Securității, a fost contracandidatul nenorocos al lui Tudor Vianu la catedra de estetică, a fost elevul lui Benedetto Croce, apoi al unui neamț tot atît de celebru, la München, și a terminat ca unul dintre oamenii de casă ai lui Titulescu, dar nu dintre aceia pe care i-a făcut ambasadori. Așa cum avea un masor și un bucătar italian, avea și un poet estetician. A devenit agent al Intelligence Service-ului cînd Anglia era aliata României — deci nu avea nimic de aflat — și a sfîrșit ca agent comercial al României la Haga, în vremea cînd relațiile noastre cu Olanda erau neînsemnate. Poliglot, circulase în toată lumea și citise enorm de multe cărți. A văzut tot ce este frumos. Războiul l-a prins în țară, însă englezii l-au scos. Nu-mi dau seama la ce le putea fi de folos cel mai încîlcit cap din România. A stat la Londra pînă după 23 August 1944, cînd a revenit la București. Nu știu ce fel de spionaj a făcut, dar a fost condamnat la muncă silnică pe viață pentru spionaj, organizație contrarevoluționară și alte crime și delicte, așa cum se obișnuia pe vremea aceea.

La pușcărie, deținuții i se adresau cu titlul „domnule profesor". Toți știau că nu fusese niciodată profesor, dar respectau convenția. Tot acolo am aflat că era președintele Partidului Național-Țărănesc. Nu-mi dau seama de ce nu i se acorda și acest titlu. În această calitate făcea proiecte de constituții și organiza primirea lui în Capitală după venirea americanilor. Este drept că unii deținuți vorbeau între ei despre „Nea Fane", dar, pe plan legal, continuau să respecte marele om de stat, conducătorul de mîine al statului, omul care dictase din umbră toată politica lui Titulescu.

Se întîmpla să se certe cu unul sau altul dintre colegii de celulă. Atunci îi provoca la duel cu spada. În ruptul capului n-ar fi acceptat o altă armă, mai ușoară. Bineînțeles, bătălia urma să aibă loc după eliberare, cînd și Tudor Vianu urma să fie scos de la catedră.

Ucenicii în ale poeziei, mai plagiatori, mai autentici, îi citeau versurile, îi cereau sfatul, dat întotdeauna cu generozitate : „Acest vers este prea clar. Modifică-l. Fă-l mai obscur". Cînd nu se mai înțelegea nimic era mulțumit și felicita pe autor.

În fiecare noapte, domnul președinte își dezlănțuia spiritul combativ împotriva colegului de pat Dinu Răşcanu. Este drept că pe un pătuc de campanie încap greu doi oameni, mai ales unul lung și încovoiat, celălalt la fel de lung, însă cu oase tari. Așa era însă în toate paturile, fiindcă pat individual nu exista. Oamenii dormeau picioare-la cap. Vrînd-nevrînd, se obișnuiau să închidă ochii în această poziție. Cu excepția domnului președinte, care își împungea toată noaptea vecinul cu ciolanele lui ascuțite. Cîteodată se trezea întreaga cameră, se arbitra vina, dar domnul președinte refuza arbitrajul. Nu înțelegea ca autoritatea lui să fie știrbită...

O dată a avut ocazia să fie erou. În primăvara anului 1957, ca printr-o înțelegere generală, în toate puşcăriile politice — și erau multe — s-a declarat, în aceeași zi, greva foamei. Nici astăzi nu înțeleg cum de s-a ajuns la această unanimitate. Nimeni nu primea vizite de afară, corespondență nu exista. Greva a avut totuși loc și, ceea ce este mai bizar, Securitatea care nu se dăduse în lături de la atîtea, de astă dată s-a alarmat. În toate închisorile s-a revărsat un fluviu de lapte amestecat cu ouă și zahăr, pentru a salva de la moarte pe trădători și contrarevoluționari. S-au concentrat toate rezervele sanitare pentru a turna pe gîtlejurile recalcitranților licoarea dătătoare de viață. Fervoarea felcerilor a fost atît de mare, că unora li s-a turnat laptele pînă și în plămîni. Aceștia n-au mai avut nevoie să înceteze greva. În vremea aceea, miniștrii adjuncți de la Ministerul Afacerilor Interne circulau din temniță în temniță să convingă pe grevişti să reia consumul arpacașului și verzei acre.

A fost adus în fața puterii executive și profesorul. La observația ministrului că trădătorii n-au dreptul la indulgență, Nea Fane a avut o replică demnă de Mircea cel Bătrîn în fața lui Baiazid : „Trădători sînteți voi, care ne-ați adus în robia Moscovei ; noi apărăm ființa neamului !" Scocîrjat, încovoiat, îmbrăcat în zeghe, profilul de

babă al lui Nea Fane avea — vorba lui Topîrceanu — măreţie de simbol.

Altfel, era un om blînd şi civilizat, adică nu jinduia la bucăţica de pîine a altuia, accepta darurile adoratorilor şi nu era interesat la cele pămînteşti. A scris în cap 600 de sonete dintr-o singură frază, păstrînd totuşi regulile sonetului. Unele erau frumoase, altele prea virile pentru o Maică a Domnului în papuci. Adesea cînta dragostea pentru o femeie de mult dispărută, într-o mănăstire din Occident. Într-un amurg de blestem, cum nu există decît în celule, ne-a spus că era vorba de domnişoara Persu, amorul vieţii lui.

Spre sfîrşitul vieţii, acest „pui de leu" s-a realizat integral în puşcărie. A ajuns tot ce a rîvnit în viaţă : preşedinte de partid, profesor universitar, eminenţa cenuşie a lui Titulescu şi a Guvernului englez, spadasin, erou, Tristanul unei Isolde călugărite.

N-am fost de faţă cînd s-a liberat. Probabil că era trist, ca un rege detronat şi [cu] regatul împrăştiat. Nu am nici o îndoială că, dacă ar fi fost întrebat, ar fi preferat să rămînă închis de unul singur, însă în sala tronului, în camera mare a temniţei de la Gherla.

L-am revăzut pe stradă, în Bucureşti. Biet rege detronat ! nu va mai avea niciodată supuşi.

Tot la Piteşti am stat în aceeaşi celulă cu vechiul ilegalist ungur Kurko Gyarfas, fost conducător al ungurilor după 1944 şi şef a 27 de deputaţi comunişti în Marea Adunare Naţională. Pe vremuri era primit în regiunea secuiască de un alai de fecioare îmbrăcate în rochii albe şi părinţi în straie de sărbătoare. Acum, pe patul de lîngă plafon, vorbea la telefon cu Stalin şi afirma că Rakosi Matyas îi sărise în ajutor cu bombe atomice cînd gardienii veniseră să-i fure sîngele din creier. Îşi scotea dinţii cu lingura şi era convins că oamenii sînt nebuni, fiindcă în stomac mîncarea se transforma în ciment, iar gazele rezultate ieşeau prin ochi şi urechi, sub formă de zgură. Altfel, nu supăra pe nimeni. Ba mai bărbierea pe alţi deţinuţi, fără să se atingă de gîtul lor.

Doar comandantul închisorii, Tache Petrache — chiar aşa îl chema ! —, era convins că este un simulant. Şi acesta trăia în ideea că, dacă Kurko ar fi fost cu adevărat nebun, ar fi fost trimis la un ospiciu. Absurdul dezlăn-

ţuit prinde în plasă şi pe cei mai devotaţi servitori ai săi. Comandantul primise ordinul de încarcerare a lui Kurko Gyarfas. De aceea nu-şi putea închipui că era nebun. Existenţa noastră nu este dată decît de actele care ne însoţesc. Restul este simulare. Cine are carnet de identitate există cu adevărat şi gîndeşte, fiindcă-l are. Pe vremuri numai unii îl aveau ; acum îl au toţi. S-ar putea ca hîrtia să fie la originea multor nenorociri. Un director este numit printr-o hîrtie scrisă la maşină. Cum îşi poate el închipui că un ordin de încarcerare, bătut tot la maşină, pe altă hîrtie, să nu corespundă unei realităţi tot atît de certe ca aceea a funcţiei pe care o împlineşte ? Mi se pare că Auguste Comte descoperise o lege a substituţiei motivelor. Oamenii se comportă la fel după ce cauza originară a fost înlocuită cu alta. Este curios că deşteptul părinte al pozitivismului nu şi-a dat seama că nebunii procedează la fel.

Mai erau şi alţii care s-au realizat în temniţă. De o pildă, episcopii greco-catolici. Toţi cu şcoală la Roma, absolvenţi la „Propaganda Fide", doctori în biblică sau filozofie, nu totdeauna prea deştepţi, dar nu furau mămăligă şi nu fumau chiştoace, ca oxfordienii şi cambridgienii. După lichidarea oficială a Bisericii greco-catolice şi arestarea episcopilor recalcitranţi, unii preoţi au fost numiţi — cum spuneau ei — episcopi în clandestinitate. Fuseseră arestaţi pentru rapoarte trimise la Vatican, aşa cum făceau de sute de ani strămoşii lor. Se simţeau martiri, ca şi creştinii primelor veacuri după Isus. Spuneau de sute de ori pe zi aceeaşi rugăciune, erau ordonaţi şi supuşi. Dădeau comandantului ce este al Cezarului. Un singur lucru l-au refuzat cu încăpăţînare : să abandoneze Biserica greco-catolică în favoarea celei ortodoxe sau a celei romano-catolice, chiar cu riscul de a fi numiţi episcopi.

Nenumăraţi emisari ai Securităţii au încercat, ani de-a rîndul, să-i clintească din loc. A fost zadarnic. Luni de zile nu-şi mîncau cele 65 de grame de pîine, cît era raţia zilnică, ca să pregătească anafură pascală pentru întreaga închisoare sau fabricarea de Isuşi ascunşi între picioare. Era pueril, dar pe linia prozelitismului creştin. În ajun de Crăciun şi de Paşte reuşeau să împace toate inimiciţiile atît de caracteristice închisorilor celulare. Este adevărat

că dușmăniile reizbucneau după sărbători, dar asta nu-i împiedica să persevereze.

Pînă aici este prelungirea în închisoare a unei profesiuni libere. Cu Sora Ionela începe visul episcopilor greco-catolici din clandestinitate. Se pare că această țărancă exista cu adevărat. Episcopii voiau însă o Sfîntă Bernadette a Blajului. Cînd i-am cunoscut, această soră nu mîncase și nu băuse de 11 ani, nu știa să scrie, dar compusese o operă teologică de valoare universală, era grav tuberculoasă, dar nu murea. Ca orice candidată catolică la sfințenie avea viziuni și făcea profeții consemnate în plicuri sigilate aflate la Roma. Am ascultat de multe ori fapte din viața Sorei Ionela. Cele mai multe aveau sursa la duhovnicul acesteia, Episcopul Todea. Încă din 1947, Sora Ionela prevăzuse prăbușirea verticală a bolșevismului. Semnele prăbușirii aveau să apară mai întîi la Blaj, unde unei surori a episcopului Todea urma să-i crească un picior lipsă și să-i apară un ochi lipsă. După aceea ar fi urmat unificarea Bisericii ortodoxe cu cea greco-catolică, sub egida Vaticanului. Prăbușirea verticală s-ar fi produs atunci cînd cerul Moscovei ar fi fost acoperit și întunecat de avioane. Sora Ionela a avut discuții și cu diavolul apărut în chilia ei sub forma unui chelner care i-a pus drept ispită sub pat o strachină cu fasole făcăluită, mîncarea preferată a sfintei. O dată a văzut cum Dardacot cel Mare însoțit de o droaie de dardacoți mai mici au dat buzna în cabinetul lui Stalin. L-au bătut crunt, fiindcă acesta ceruse iertare lui Dumnezeu și promisese să nu mai prigonească pe creștini.

Cei aproape patru sute de intelectuali care alcătuiau Înalta Trădare, cu rare excepții, ascultau înmărmuriți și fericiți cît de bine se potriveau viziunile Sorei Ionela cu propriile lor dorințe. Asta era normal la oameni închiși. Dar episcopii trăiau cu adevărat visul noului Lourdes instalat la Blaj, cu această Sfîntă Bernadette descendentă a dacilor. Ceea ce nu se putea dincolo de zidurile temniței, era posibil aici.

Astfel, în Penitenciarul Pitești, episcopii greco-catolici au realizat visul secular al seminariștilor de la Blaj. Pe unii i-am întîlnit după eliberare. Simpli funcționari sau lucrători, poate mai cred în visul lor. Singurii lor enoriași cu adevărat credincioși în destinul Blajului fu-

seseră trădătorii de la Piteşti. Acolo, în temniţă, episcopii greco-catolici au trăit, pentru prima şi ultima oară, victoria spiritului creştin. Astăzi sînt şi ei regi detronaţi, ca prozatorii, poeţii şi compozitorii care şi-au descoperit vocaţia între zidurile temniţei, ca spionii englezi care împărţeau portofolii ministeriale în numele Marii Britanii, ca inventatorii de *perpetuum mobile*. Nenorocirea lor, a celor realizaţi în puşcărie, a fost punerea în libertate. Unii n-au suportat-o şi au murit poate de bătrîneţe, poate de boli misterioase. Îmi închipui că n-au suportat prăbuşirea în neant, după cum alţii s-au prăpădit în închisoare fiindcă n-au suportat strînsoarea temniţei. Majoritatea deţinuţilor s-au conservat în închisoare. Unii, imobilizaţi în pat vreme de ani, după cîteva săptămîni de la eliberare i-am văzut mergînd pe stradă cu paşi de adolescent. Parcă în vremea puşcăriei viaţa se pitise undeva, în fundul trupului, în aşteptarea soarelui care s-o facă să pîlpîie, ca celulele mamuţilor din gheţurile Siberiei înviate la căldură şi lumină după zeci de [mii]de ani. Posesorii celulelor înviate sînt cei care n-au pierdut şi n-au cîştigat nimic. Au pătimit degeaba.

Am mai stat închis şi cu altfel de oameni, comunişti care se realizaseră după 23 August. Harry Brauner [...] înainte de război înregistrase cîntece populare şi însoţise cîteva echipe de căluşari trimise pentru reprezentaţii în străinătate. După 23 August i s-a creat un Institut de folclor [...].

Întîmplarea a făcut ca Brauner să facă parte din anturajul lui Pătrăşcanu. A fost condamnat la 12 ani închisoare. Regele detronat a devenit în temniţă marele folclorist şi compozitor. Liedurile lui pe versuri de Nichifor Crainic se cîntau în toată puşcăria. Erau frumoase şi din toate epocile, unele în stil gregorian, altele în ritm săltăreţ de muzică populară, altele amestec de melodii turceşti. În temniţa din Piteşti era Béla Bártok. Jura că toată viaţa nu fusese decît artist. [...] După ce a fost eliberat, n-a mai căutat niciodată transcripţiile melodiilor populare rememorate în temniţă şi iar a însoţit echipele de căluşari. Este iar membru de partid. Acum s-a realizat ca martir. [...] S-a realizat în şi prin închisoare.

Cu George Ivaşcu am stat puţin timp înainte de proces [...]

[*Memorialistul reia notații consemnate într-un paragraf anterior.*]

Ivașcu este un editor născut, nu făcut. Se ameteşte la mirosul cernelei de tipar, dintr-o mie de cuvinte tipărite vede o literă lipsă dintr-un cuvînt, dintr-o privire vede o greşeală de paginație [...] A ajuns şeful Catedrei de istoria literaturii române la Universitatea din Bucureşti şi directorul revistei „Contemporanul", delegat la tot felul de comisii, simpozioane şi congrese internaționale care se ocupă de literatură. S-a realizat prin închisoare. În regim capitalist ar fi ajuns un mare proprietar de editură, un fel de Georgescu-Delafras. Din nefericire, a fost comunist şi a fost închis nevinovat vreme de cinci [ani] de comuniști. În temniță s-a dovedit cuminte şi partidul l-a răsplătit.

Închisoarea n-a făcut şi nu face oameni politici, poeți, inventatori, compozitori, oameni de ştiință. Cei care au fost continuă să fie. Unii se pierd. Toți au însă dreptul la vis şi toți uzează de acest drept. Cei mai mulți trăiesc într-o libertate de care se simt frustrați. Alții devin eroi într-un fel de comedie a puterii, a poeziei, a muzicii, a literaturii. Sînt genurile cele mai uşor de practicat. Foarte puțini se lansează în cercetarea ştiințifică. Dacă o fac, devin victimele lui *perpetuum mobile*, tentația seculară a omului. Astfel, Andrei Crisoghelos, negustor de fum în libertate şi inventator în închisoare. Astfel, bătrînul Costică Mugur, spion în libertate, a scris în cap 19 romane. Altul, nu mai puțin de patru volume de versuri. Închisoarea politică dezlănțuie patimi sterile, care țin oamenii în viață.

Realizarea prin închisoare este mult mai generală decît s-ar putea crede. Acolo s-a plămădit „conducerea de partid" prin lectura broşurilor şi tezelor. Fiecare ştia că „puterea este esențialul" şi o visa întrupată în persoana lui. N-au cucerit-o însă ei, ci Armata Roşie. De atunci o trăiesc ca pe vremea cînd o visau în luni sau ani de temniță. Nu sînt informați prin perete sau bilețele, ci prin rapoarte. Tot aşa cum aflau altădată despre revoluții, războaie şi greve fără să le fi trăit în adevăr, acum află despre societatea pe care o construiesc din rapoarte şi rezoluții. Singurii oameni cu care se întîlneau altădată erau cei din celulele de închisoare sau de partid. Acum se întîlnesc

numai cu cei din Secretariat și Biroul Politic ; restul oamenilor [sînt] văzuți din automobilul de lux. Discută între dînșii, petrec între dînșii, se căsătoresc între dînșii, mai ales sînt atenți și prudenți. Cu ceilalți au relații oficiale. Formează o comunitate endogamă închisă, strict ierarhizată. Este o închisoare de tip nou, în care pușcăriașii se realizează pe planul puterii. Oameni iertători și blînzi devin animale de pradă, trăiesc cu adevărat un ideal realizat într-o temniță. Este tot cunoaștere la 40°. Puterea le-a deschis porțile tuturor racilelor ascunse, ca și amigdalita la 40°. Cînd întîmplarea face să fie „liberați" din postul de conducere, sînt și ei regi detronați. Unii nu rezistă multă vreme. Mor de boli misterioase, îmbătrînesc repede, uneori devin oameni suferinzi de amnezie.

Și o ultimă amintire despre o specie deosebită de pușcăriași. Într-o seară — era în 1948 —, în celula nr. 36 din Calea Rahovei și-a făcut intrarea un om între două vîrste. Ca de obicei, ușa s-a deschis ca și cum ar fi fost automată și tot așa s-a închis. Prin crăpătura lăsată de gardianul invizibil îndărătul ușii și-a făcut apariția noul colocatar. Înainte de a se recomanda, cu brațele ridicate spre cer exclama fericit : „Uf, am reușit ! Am ajuns în fine aici !"

Noul venit împreună cu alții, aflați, probabil, prin alte celule, așteptau pe americani pentru lunile următoare. Îngrijorați că ar putea fi surprinși de eliberatori ca simpli spectatori, împreună cu rudele și prietenii lor au format o „organizație contrarevoluționară". La prima ședință, au telefonat Securității, anunțînd strada și casa unde se proiecta răsturnarea prin violență a regimului. În aceeași seară, au fost toți surprinși în flagrant delict de contrarevoluție și arestați. Tot în aceeași seară, contrarevoluționarii și-au făcut intrarea în arestul din Rahova.

Mucegai

În 1932, locuiam într-una din chiliile din spatele Mănăstirii Văcărești. Prin februarie, viscolul înzăpezise atît capitala țării, cît și cea a hoților. Un urlet de om în miez de noapte, apoi strigăte, urmate de voci amestecate m-au trezit din somn. Prin fereastră [...] abia distingeam formele unei stafii albe, fugind în salturi mari prin zăpadă, apoi umbre negre care goneau din toate părțile spre stafie. Undeva dincolo de biserică reușiseră probabil să prindă strigoiul fugar. După ce am deschis fereastra, mi-am dat seama că-l împingeau spre poarta spitalului și urletele lui au dispărut duse de viscol. A doua zi am aflat că nebunul era un evreu mistic, condamnat de un tribunal militar din Craiova la trei ani închisoare fiindcă refuzase să depună jurămîntul de credință, și fusese adus la Văcărești spre tratament și vindecare. Aici refuzase însă mîncarea, fiindcă nu era „coșer". În noaptea aceea fugise din spital urlînd în idiș : „Dați-mi cartofi, dați-mi cartofi" *[Ghițmăr barabules]*...

Cînd am dat să închid fereastra, de la fereastra celulei alăturate o voce răgușită de bătrîn, tabagic mi se adresă cu rugămintea de a-i da o țigară. I-am întins în vîrful sîrmei una gata aprinsă. Mi-a mulțumit și am auzit cum a tras cu aviditate fumul în piept. Nefumătorii, obișnuiți numai cu senzațiile urmate de tristețe, nu cunosc voluptatea primului fum, nici calmul care-i urmează.

Am încercat să aflu de la vecinul meu de ce este în lanțuri.

— Cică am junghiat un jandar...

— Şi e adevărat ?

— Aş, de unde ! A ieşit iarna în pelerină, a răcit şi l-a luat Domnul.

Mi-a urat noapte bună şi a închis fereastra.

A doua zi l-am văzut la preumblare. Încheia cercul celor care se învîrteau în jurul gardianului. Îmbrăcat în cojocul lui ciobănesc, părea imens. Capul era o piatră uriaşă aşezată pe un vîrf de munte. Purta opinci şi păşea încet, cu paşi mari, ca un ţăran la drum lung şi anevoios. Aşa îmi închipuisem că trebuie să fi fost acel „Rege Lear al stepei", prietenul mamei lui Turgheniev.

Cînd a revenit de la preumblare, în trecere prin cerdacul din dreptul ferestrei mele a acoperit-o în întregime. Eram copleşit de măreţia acestui monument al naturii. Nu i-am văzut niciodată faţa de aproape, dar l-aş recunoaşte dintr-o pădure de oameni.

La întrebarea mea cum îl cheamă, îmi răspunse : „Mucegai". Obişnuit cu poreclele de închisoare, l-am întrebat dacă acesta este numele lui adevărat. Răspunsul lui fu răspicat : „Da' cum poate să mă cheme altfel ?" Destinul pune probabil uneori pecetea pe oameni, chiar de la botez. Ce puteau fi Cezar şi Hanibal altceva decît mari comandanţi de oşti ?

În aceeaşi seară, mirat că nu auzisem lanţurile vecinului meu, am deschis fereastra. Mucegai aştepta la fereastra lui să mă audă mişcînd. Ţigara întinsă în vîrful sîrmei a stricat din nou tăcerea. De astă dată fu mai binevoitor.

— De cîţi ani eşti închis ?

— De vreo opt, da' am mai fost şi liber...

— Da' ce ai făcut ?

— L-am junghiat pe Prea sfinţitul...

De aici încolo, mai cu întrebări, mai cu o ţigară, am reuşit să-l fac pe Mucegai să-mi povestească în jargonul lui de proces-verbal, învăţat în anii trecuţi prin anchete, judecătorii şi ocne, cum a ajuns să-mi fie vecin. Cred că repet aidoma cele auzite de la acest om curios. Le povestesc ca şi cum ar fi fost spuse la rînd, fără întrebări şi

fără întreruperi, deşi discuţia a durat pînă aproape de dimineaţă. Avea vorba calmă, cum îi era şi mersul :

Munceam la Sfînta Mănăstire, pentru udătură, mămăligă şi loc de odihnă. Prea sfinţii m-au învăţat să scriu, să citesc şi să mă rog Domnului. La Sfînta Mănăstire era belşug, veneau daruri din toată lumea. Cunoşteam trebuinţele grădinii. Asta mi-i crucea de am făcut nelegiuire, de am pizmuit şi nici de ocară n-am fost. Acu opt ani, după Sfînta Maria Mare, Prea sfinţitul a constatat lipsa de odoare din Sfînta Mănăstire. M-a acuzat pe subsemnatul, ca unul ce cunoşteam toate cele din Sfînta Mănăstire. I-am spus : „Prea sfinţite, vorbeşti cu păcat, eu n-am furat. Este acuză nedreaptă". Prea sfinţitul nu m-a crezut. A depus plîngere la jandarmerie şi jandarmii m-au arestat. Nu era adevărat şi n-am recunoscut nici în faţa dumnealor. Aşa şi azi, şi mîine, şi poimîine. Ca duminică spre luni, am spart chipenguł de la beci, am ieşit afară şi m-am deplasat la Sfînta Mănăstire. Am escaladat zidul de afară, m-am furişat pînă la bucătărie, am luat cuţitul ăl mare, am pătruns prin efracţie pînă la chilia Prea sfîntului, am împins uşa şi am ajuns în faţa acuzatului ; după ce i-am stabilit identitatea, l-am anchetat, l-am trimis în judecată, l-am judecat, l-am condamnat, şi-a ispăşit fapta : l-am tăiat. Mi-am făcut sfînta cruce şi m-am rugat Domnului să mă ferească de cel rău, că eu nelegiuire n-am făcut. Prea sfinţii călugări erau prin chilii ori la rugăciune şi n-au băgat de seamă. De la Sfînta Mănăstire am gonit de-a curmezişul cîmpului.

În toamnă am ajuns la o stînă de oi, tocmai în munţii Buzăului. De la ciobani am şi acu cojocul şi căciula. După constatarea crimei, jandarmii au dat de mine. Le-am spus că-i adevărat că l-am junghiat pe Prea sfinţitul, da' fapta nedreaptă nu are iertare. Au încheiat cuvenitul proces-verbal, am semnat şi m-au trimis cu dosarul spre anchetare la Buzău. Domnul judecător de instrucţie Ionescu Alexandru — poate aţi auzit de dumnealui — mi-a stabilit identitatea, mi-a luat interogatoriul, i-am povestit din firu-n păr de ce şi cum am comis faptele şi l-am rugat să nu mă trimită în judecată fiindcă Prea sfinţitul m-a acuzat pe nedrept. A procedat la reconstituirea crimei şi, după ce a încheiat cuvenitele acte, a încheiat şi dosarul şi m-a trimis în judecată la

Tribunalul Buzău. La Buzău, dosarul meu a fost repartizat la Secția I domnului procuror Firescu Mihail — poate ați auzit de dumnealui. După ce mi-a stabilit identitatea, m-a întrebat și dumnealui dacă recunosc faptele. Le-am recunoscut și l-am rugat să nu mă acuze, fiindcă fapta nedreaptă nu are iertare. Am stat ce am stat în prevenție, pînă la sesiunea juraților, am primit cuvenita notificare și m-am dus la judecată. După ce mi s-a stabilit identitatea, domnul președinte mi-a luat interogatoriul legal și am confirmat faptele incriminate. Un jurat m-a întrebat dacă nu-mi pare rău. I-am spus că nu, fiindcă acuza Prea sfințitului era nedreaptă. „Asta mi-i crucea de am făcut cuiva rău !" În rechizitoriu, domnul procuror Firescu Mihail a spus că nu merit circumstanțe atenuante. Îi părea rău că, pentru elementele antisociale, Codul Penal nu prevede pedeapsa cu moartea, mai ales cînd victima este un slujitor al sfintei noastre biserici. Nu știam ce sînt alea elemente antisociale, da' drept nu era.

Domnii jurați au răspuns „da" la toate întrebările și domnul grefier mi-a dat citire la sentința prin care eram condamnat la muncă silnică pe viață.

Pînă să mă transporte la Ocnele Mari, am stat în închisoarea din Buzău. Era șubredă, că o puteai dărîma dintr-o opinteală. N-a fost nevoie s-o vatăm. Într-o zi m-au scos la muncă, la marginea orașului. Am lăsat gardianul adormit sub o căpiță de fîn și am luat calea spre oraș. Cînd a înnoptat, m-am deplasat la locuința domnului judecător de instrucție Ionescu Alexandru, am escaladat gardul prin spatele locuinței, am intrat prin efracție într-o încăpere, pe urmă am nimerit în odaia unde dormea dumnealui. L-am trezit și l-am rugat să aprindă lumina. După ce m-a văzut la față, l-am rugat să nu se sperie, că avem de vorbit. I-am stabilit identitatea, i-am luat interogatoriul, l-am anchetat, l-am trimis în judecată, l-am judecat, l-am condamnat și și-a ispășit fapta. L-am tăiat. (L-a înjunghiat.) Ce să-i fac, i-am spus doar că sînt nevinovat și că acuza era nedreaptă !

De la locuința domnului judecător de instrucție Ionescu Alexandru m-am deplasat la locuința domnului procuror Firescu Mihail. Am escaladat gardul, am pă-

truns prin efracţie în bucătărie, am intrat în altă încăpere, am forţat uşa şi am ajuns în încăperea unde domnul procuror tocmai scria la masă. L-am rugat să nu se sperie şi să nu se scoale de la masă. Domnule dragă, trebuie să vă spun că era tare galben şi tremura. I-am aplicat procedura de urgenţă. I-am stabilit de îndată identitatea, l-am anchetat, l-am judecat, l-am condamnat şi şi-a ispăşit fapta. L-am tăiat. (L-a înjunghiat.) Ce să-i fac, domnule ! Doar i-am spus cu binişorul că nu sînt vinovat, că Prea sfinţitul mi-a adus acuză nedreaptă !

Cînd am ieşit în stradă mi-am făcut sfînta cruce şi m-am rugat Domnului să mă ferească de cel rău. Au dat din nou de mine. De atunci nu-mi mai scot lanţurile de la picioare. Iar mi-au stabilit identitatea, iar am fost anchetat şi iar am fost condamnat la muncă silnică pe viaţă. Le-am spus şi dumnealor că rău fac ce fac, că sînt nevinovat, că Prea sfinţitul mi-a adus acuză nedreaptă. Cică toate condamnările pe viaţă se contopesc şi fac împreună doisprezece ani. O fi adevărat ? Aşa spun hoţii la Ocnele Mari. D-voastră aţi auzit de asta ?

— N-am auzit. Da ' de ce te interesează ?

— Mai am vreo patru de făcut, apoi văd eu...

Cînd a terminat mi-a mai cerut o ţigară, mi-a urat noapte bună şi a închis fereastra. A doua zi am văzut cînd a venit gardianul. Au plecat împreună, Mucegai cu traista în spinare. Probabil spre Ocnele Mari. Îmi închipui că s-a stins de inimă rea.

Un prieten căruia îi povestisem cele auzite de la Mucegai a remarcat că, pe vremea lui Mucegai, nedreptatea era prost păzită.

Actul gratuit

Am locuit vreme îndelungată într-un castel al tăcerii. Cuvintele se şopteau, oamenii mergeau în cipici pe preşuri groase ; de restul lumii, dacă mai exista, mă despărţeau ziduri şi culoare. Opaiţul electric, veşnic aprins, oprea intrarea zgomotelor prin ochi, nu mai exista diferenţă între zi şi noapte, nimic nu trezea tăcerea. Dacă, din întîmplare, prin sistem se strecura un zgomot, îl auzeam de zeci, de sute, de mii de ori.

Într-o zi m-am trezit în faţa mea cu un venerabil bătrîn, înalt, puţin încovoiat, cu părul alb, îmbrăcat cu o jumătate de palton peticit, cu o bocceluţă în mînă. Nu am văzut şi nu am auzit cînd a intrat, dar chipul nu-mi lăsa nici o îndoială : era Iuda în bejanie pe sub pămînt. După culoarea feţei şi gesturi, mi-am dat imediat seama că Costescu era un vechi locuitor al castelului. O secundă mi-a trecut prin minte ideea că sîntem cobrele albe puse de Kipling să păzim comoara. Ideea era evident o prejudecată literară, ceea ce m-a făcut s-o abandonez.

După ce ne-am şoptit unul altuia numele de familie, amîndoi am rîs îndelung, fără nici un motiv. Voiam să scap de nesfîrşitele discuţii cu mine însumi, să aud vorbind un om adevărat, diferit de mine. Costescu mi se părea omul potrivit. De altfel oricine în locul lui ar fi fost tot atît de potrivit. În regimul tăcerii adunasem un munte de cuvinte despre viaţa mea şi a altora, despre idei şi sisteme de idei. Credeam că-mi va fi necesară o altă viaţă pentru a le debita. Am aflat mai tîrziu că şi alţii trecuseră prin experienţa castelului ; era suficientă

o săptămînă pentru a goli memoria şi sacul cu idei, fie acestea şi subtile.

Cu Costescu am epuizat tot ce aveam să ne spunem în cîteva ceasuri. Nu-l interesa aproape nimic în afară de pensia şi căţeluşa lui. Mi-a povestit cu ample detalii cum a ajuns văduv. Nu părea să ştie exact de ce ajunsese castelan ca şi mine ; poate nici nu exista vreun motiv special : un act gratuit printre mii altele, imaginat sau nu de André Gide ! Apoi am aflat viaţa plină de haz a lui Ţuţi (căţeluşa), cît de mult se iubeau şi cît de trist era fiind despărţit de dînsa. (Nu-şi putea închipui ca Ţuţi să nu-şi fi găsit un stăpîn care s-o adore.) Pe urmă a adormit epuizat de noutatea şi mărimea efortului. Deşi doar şoptite, cuvintele lui Costescu m-au încîntat. Scăpasem de portretul lui Dorian Gray. Voiam să aud la nesfîrşit un om vorbind. De dimineaţă, cum s-a trezit, am început să-l chestionez. Între altele, l-am rugat să-mi povestească cum petrecea afară o zi din viaţa lui de pensionar.

Mi-a răspuns : „Mă culc devreme şi nu pot dormi mult. Mă scol cînd se face de zi. Mă spăl, mă îmbrac, spun *Tatăl nostru* şi mă închin. După ce deretic prin odaie, iau căţeluşa şi plec să cumpăr de-ale mîncării pentru amîndoi. Lapte, o pîine, ceapă, roşii, dacă sînt, cîteodată carne, dacă găsesc (ştiţi, nu prea e sănătoasă pentru bătrîni !), oase şi bojoci pentru Ţuţi. După ce mă întorc, aprind focul în sobiţă şi gătesc mîncare pentru două zile vara, pentru trei iarna, mănînc cîte ceva şi ies în stradă. Mă uit bine la oameni, ochesc unul şi mă iau după dînsul. Dacă intră în vreo casă, notez în carneţel strada şi numărul, ora la care a intrat şi ora la care a ieşit. Dacă stă de vorbă cu cineva, mă uit bine să văd cum arată persoana şi notez ora şi semnalmentele persoanei. Îl aştept în stradă cînd intră într-un magazin. Dacă se urcă în tramvai, mă urc după dînsul şi cobor cînd coboară. Aşa toată ziua pînă se înnoptează. Uneori mă încumet să nu-l scap din ochi şi după aceea, însă vederea mi-a slăbit şi-l pierd". Surprins oarecum de activitatea diurnă a colocatarului meu, îl întrebai dacă procedează la fel cînd plouă sau este viscol. Foarte demn, îmi răspunse : „Datoria-i datorie ! Am o scurtă îmblănită şi o

manta de pe vremea cînd eram în serviciu. Le îmbrac și nu-mi pasă cum e timpul".

Atunci îmi dădui seama că fusesem atît de lacom să aud cuvinte, încît uitasem să-l întreb ce activitate avusese înainte de-a fi pensionat. În fiecare epocă există cuvinte de rușine. Nu știu cum se face, dar pînă în vremurile noastre se declară greu o mamă evreică sau un trecut kantian, deși sînt păcate de mult uitate...

L-am întrerupt așadar pe Costescu, întrebîndu-l ce serviciu avusese înainte de a fi pensionat. Surprins că nu știam locul lui în istoria României moderne, îmi răspunse cu o nuanță de indignare : „Nu știți că am fost detectiv în Siguranța Generală ?" Mi-am cerut scuze pentru neștiința mea și el continuă să-mi povestească activitatea lui zilnică : „Seara mă întorc acasă, fac focul, pun lucrurile la uscat, încălzesc mîncarea, fac patul și aduc cățelușa în casă. După ce termin de mîncat, spăl vasele, mă așez la masă și scriu nota informativă". Pe măsură ce se apropia sfîrșitul povestirii, curiozitatea mea nu mai avea limită.

— Și cu nota informativă ce faci ?

Ca fiind ceva de la sine înțeles îmi răspunse :

— Ce să fac ? O pun în sertar.

— Dar cînd se umple sertarul cum procedezi ?

— Vărs sertarul la arhivă. Nu se știe niciodată cînd este nevoie pentru identificarea unui criminal.

— De ce n-ai încercat să faci ceva mai bănos ; de pildă, să cerșești ?

— Nu, asta nu-i demn. Cînd eram în serviciu, cîteodată șeful mă punea pe o pistă bună, alteori pe una greșită. Acum persoana o aleg eu și nu greșesc niciodată. Totdeauna filez un criminal ! Eu decid cine este și cine nu.

Mărturisesc că am fost impresionat. I se vedea pe față plăcerea. Chiar dacă acțiunea gratuită a lui Costescu era prelungirea automatismului profesional, este evident că, odată urmărirea necunoscutului pornită, ziua lui se umplea cu senzațiile puternice ale viciului ascuns. Bucățica de viață rămasă în trupul bătrînului agent căpăta sens, trăia voluptățile tinereții victorioase. Nu mai era

un mic pensionar. Putea privi în intimitatea altora, făcea parte din clasa stăpînitoare. Era un om liber.

Doctorul Biberi mi-a povestit că, fiind mobilizat și trimis la Kotelnikovo, nu putea dormi fiindcă un ofițer neamț trăgea din cînd în cînd la țintă în cîte un prizonier rus ales la întîmplare. Ceea ce dovedește că André Gide avea dreptate : asasinatul poate fi un act gratuit, independent de rasă, de neam sau de ideologia dominantă.

De cînd am fost liberat, nu mi s-a întîmplat să trec pe străzile principale ale Bucureștiului fără să întîlnesc vreunul dintre foștii anchetatori sau gardieni, probabil toți pensionari. Pe vremuri „făceau vizeta" la arestul Malmezon sau Uranus. Priveau tăcuți prin gaură și notau toate gesturile celui din celulă. Dacă înăuntru erau doi, ascultau la ușă ce vorbesc. Acum acești „curioși" fac trotuarul și trag cu urechea.

Într-o zi am fost acostat de unul dintre aceștia, un fost maior. La început nu l-am recunoscut. Îmbătrînise. În 1956 fusesem pus în lanțuri și adus de la Aiud în subsolul arestului Uranus. A doua zi, ajutorul acestuia mi-a oferit țigări americane, mi-a schimbat celula și m-a asigurat că voi primi vești bune și lucruri de la familie. Buimac și iar optimist, am avut impresia că se pregătește punerea mea în libertate. M-am înșelat din nou, cum m-am înșelat de atîtea ori în viață. Fusesem adus pentru o declarație cerută de Comisia Centrală [a Controlului] de Partid, prin care reveneam asupra unor declarații cerute de Secretariatul partidului atunci cînd se înscena procesul Pătrășcanu. Maiorul anchetator primise toate declarațiile false, își dăduse desigur seama de ce se întîmplase, știa că sînt definitiv condamnat și avusese o tresărire de omenie. Credea că tratamentul meu depindea de dînsul. Mila, ca și viața se ascund undeva în fundul sufletului și pîlpîie la lumina soarelui. Omenia lui n-a durat mult. A întrebat, probabil, ce regim să-mi aplice și s-a conformat. După ce i-am dat declarația cerută, m-a pus în lanțuri și m-a expediat la Aiud.

Acum i-am mulțumit pentru intenția lui omenească din 1956 și l-am întrebat cum îl cheamă. Drept răspuns am auzit : „Tot bandit ai rămas !“ A întors spatele și a plecat. Am urmărit cu privirea mersul lui chaplinesc, pînă l-am pierdut din vedere.

Așa o urmăream pe vremuri pe Frida, [una] tot cu picioarele în O, neobosita curvă de pe Calea Victoriei în dogoarea soarelui, pe ploaie, noaptea pe viscol. Cînd am aflat că murise în 1940 sub dărîmăturile de la Carlton am avut un moment de tristețe. Cei care își vînd sufletul, cum își vindea Frida trupul, rămîn pînă la moarte solidari cu trecutul lor.

Universul dosarelor

În noaptea de 10 spre 11 decembrie 1930 am simţit pentru prima dată cumplita putere a dosarelor. Fusesem arestat la prînz. După ce mi s-a făcut obişnuita toaletă (luarea cravatei, curelei, şireturilor de la pantofi), am căpătat cătuşe la mîini şi am fost aruncat cu oarecare delicateţă pe podeaua unei celule. Anxietatea şi setea, totdeauna semne prevestitoare pentru răul care mă aşteaptă, mă stăpîneau de cîteva săptămîni.

Nu ştiu cînd s-a făcut noapte, nici cît a trecut pînă să fiu trezit pentru anchetă, nici cînd am intrat în odaia luminată doar de o lampă de masă. Înainte de a vedea cine este la birou şi cine erau persoanele aşezate în penumbră pe scaune, am văzut dosare. Unele deschise, altele închise, aşezate în ordine. Erau multe.

Apoi vocea omului de la birou a spus : „Ştiu că ai să negi. Îţi voi citi din Biblie, ca să vezi că te cunoaştem bine !"A citit dintr-un loc, apoi din altul, apoi a luat alt dosar şi încă un dosar, şi iar a citit. Uneori mă recunoşteam, alteori nu. Ce auzeam nu mă îngrozea atîta cît ce-mi închipuiam că nu mi se citea. O altă conştiinţă înregistra întreruperile venite din umbră :

— Dacă nu vrea să recunoască, îl vom lega cu picioarele de tavan şi capul în jos...

— Bătaia la tălpi are să-i dezlege limba !

— Trădătorule, ți-ai vîndut patria !

La această ultimă apostrofă, omul de la birou răspunse rîzînd : „El n-a luat bani. Nu și-a vîndut patria, a dăruit-o". Asta m-a amuzat.

Pe alt plan aveam impresia că sînt în mîna unei bande de răufăcători. Strigam să vină poliția, dar nu-mi auzeam vocea. Toate erau periferice.

Mai presus de toate eram hipnotizat de mulțimea dosarelor. Ce am făcut ca să aibă nevoie de atîtea dosare ? Ce au vorbit alții ? Ce imprudență am făcut ?

Întrebările obsedante au continuat în celulă, apoi în închisoare, apoi toată viața.

De cînd mă știu mi-a fost frică de autorități pămîntene și subpămîntene, mai cu seamă de poliție, de armată și de partid. Poate fiindcă totdeauna am gîndit, am spus și uneori am făcut ceva nelegiuit, poate ancestrala *moiră* judaică, spaima de răzbunătorul Jahve — dar orice om în uniformă sau pe post de uniformă mi se pare Jahve.

Mai presus de toate m-au înspăimîntat deținătorii de dosare : ei au fost groaza vieții mele de adult. Aveam certitudinea că acești zei aveau în mînă o existență a mea de care nu eram conștient, un fel de dublu extraordinar, monstruos și malefic, o apariție telurică a unei idei platoniciene. Trăim, muncim, iubim și urîm ca umbrele din grota filozofului. Acolo într-un birou se adună foaie după foaie, se transcrie pe hîrtie viața noastră adevărată, cea falsă și destinul nostru. Dosarul se cheamă „informativ". Cînd devine „operativ", începe sfîrșitul existenței printre cei care n-au avut ocazia să intre într-o viață cu forme asemănătoare morții.

Știam aproape exact ce este sistemul. Știam și mai exact ce sînt conducătorii. Deci nimic grav nu mi se putea întîmpla. Cînd treceam prin dreptul clădirii Comitetului Central, ceva îmi spunea că acolo se fabrică nu știu ce rău pentru mine. Cîteodată îmi făceam un examen de conștiință, dar nu găseam nimic deosebit. Alteori nu voiam atît de intens răul, că uitam imediat pe unde trecusem. Sentimentul că ghilotina s-a înălțat în piața publică l-am avut abia cînd am citit în „Scînteia" că fusesem exclus din partid „pentru vina de a fi întreținut legături cu elemente dușmănoase clasei muncitoare".

Vagul acuzației mă îngrozea. Care comunist nu dăduse mîna cu un dușman al clasei muncitoare ? Patronul, negustorul din colț, funcționarul de la percepție, colegul de serviciu, care nu fusese element dușmănos ? În afară de puținii comuniști care existaseră și puținii pe care îi cunoscusem, cine nu fusese anticomunist, deci dușman al clasei muncitoare ?

Marele mister a început să se contureze cînd Pătrășcanu mi-a povestit că, întrebîndu-l pe Rangheț, șeful Cadrelor, de ce fusesem exclus, acesta i-a răspuns că dosarul meu „se citea a doua oară". Cuvîntul „dosar" mi s-a înfipt în creier ca un cui. Îl citeam pagină cu pagină, îl visam cum visam mai tîrziu în celulă că mîncam frumoase cireșe roșii fără gust. Foi albe după foi albe se adăugau unele lîngă altele, dar eu nu puteam citi ce scrie acolo. Atît mi-a rămas și atît mi-a otrăvit zilele : cuvîntul „dosar".

Abia mai tîrziu, după arestare, am început să-mi dau seama că nu eu, ci cel din dosare exista cu adevărat.

Unul dintre anchetatorii mei, îl chema Mișu, era un om sensibil, „d'une exquise sensibilité", cum spunea Octave Mirbeau despre unul din eroii săi care, copil fiind, în așteptarea cerșetorilor desculți, presăra sticlă pisată în fața porții și înfigea cuie în gard, de dragul copiilor care voiau să fure poame din grădină. Cercetătorul gîndurilor mele nu mă bătea personal decît cu un creion foarte lung și numai pe ascuțișul oaselor.

[Memorialistul notează aici amănunte deja consemnate în alte paragrafe.]

[...] Cînd începea ancheta mă obliga să mă urc pe un scaun foarte înalt. Capul îmi ajungea lîngă plafon. De acolo trebuia să răspund la întrebările lui. Uneori, în cursul ședințelor non-stop de 22 de ore, mă cobora jos ca să mă scuipe. Și asta îl amuza grozav. A avut față de mine momente de caldă sinceritate. Mi-a mărturisit că are o boală la vezica biliară, că-i vegetarian, că nu se va însura niciodată, ceea ce amărăște pe maică-sa, și se păzește de colegii săi.

Ba mi-a confiat și planul de perspectivă al securiștilor. Mai întîi, stîrpirea contrarevoluționarilor, spionilor și trădătorilor, apoi formarea unui dosar complet

pentru fiece locuitor. După ce această operă ar fi fost încheiată, urma educaţia politico-ideologică a întregii populaţii.

Ascultam halucinat visul unui securist. Uitasem prăpastia care mă ameninţa dacă pierdeam echilibrul şi că visătorul de la birou scria „doă" în loc de „două". Vedeam oraşul dosarelor, cu blocuri înalte străjuite de oameni înarmaţi, cu nesfîrşite săli [şi] rafturi pline cu dosare pe vîrste, profesiuni, naţiuni, totul ordonat după sistemul zecimal, şi imensa catedrală din mijlocul oraşului, cu Mişu la amvon, predicînd transfigurat mulţimii nesfîrşite de credincioşi cu dosare, instalaţi pe scaune foarte înalte.

În noaptea aceea am avut revelaţia unui mare adevăr demult bănuit : există numai ce este în dosare. Eram pe drumul Damascului, cu Isus aşezat la birou. Abia cînd am fost judecat şi condamnat pe baza a 50 000 de pagini îndosariate am înţeles totul : întreaga existenţă purcede din dosare, iar stăpînii dosarelor sînt stăpînii noştri. O idee platoniciană reflectată pe pămînt. Există tot ce există pe hîrtie, într-un dosar. Cine are doar un act de naştere există puţin, cei cu act de identitate, acte de studii şi de militărie există mai mult, cei care au şi acte de căsătorie ori de deces există şi mai mult ; cei cu dosare multe şi groase există foarte mult. Aici începe certitudinea. Dacă acolo scrie că un blond pleşuv şi spîn este brun şi cu cioc, acesta, şi nu altul există. Isus şi Shakespeare nu aveau acte de naştere : poate au existat, poate nu. Apariţia dosarului a tranşat definitiv milenara dispută între filozofi despre micul verb „a fi".

Probabil că s-a născut odată cu monarhiile absolute, cu armata şi administraţia centrală. Funcţionarii şi ofiţerii trebuie să fi avut foi matricole şi calificative, cu starea lor civilă şi aprecierea şefilor, atît cît era necesar pentru avansare. Nu-mi închipui ca pînă tîrziu, în secolul al XIX-lea, să fi conţinut altceva şi să fi avut alte urmări. În orice caz, subţirele dosare nu aveau decît un număr relativ mic de oameni. Dosare mai bogate despre unii oameni au existat la poliţie, poate la unele instanţe judecătoreşti şi birouri avocaţiale. Abia în 1925, poliţia americană a pus bazele cazierului general al populaţiei.

Voluntar pentru bancheri, mai mult sau mai puțin voluntar pentru restul americanilor.

Adevăratele dosare au apărut abia după Marea Revoluție din Octombrie, în Uniunea Sovietică. Acestea se deosebesc fundamental de imensa majoritate a celor din statele capitaliste, cu excepția celor de șantaj. În afara datelor de stare civilă și activitate profesională, conțin informații cu privire la păcatele și intimitățile celor îndosariați. Partidul trebuind să fie sigur pe membrii săi, cere de la fiecare comunist sinceritate absolută. Desigur, ideile ascunse au oarecare importanță. Mult mai importante pentru dovada sincerității sînt păcatele necunoscute, însă verificabile, și intimitățile. Crime, furturi, escrocherii, sperjur, minciuni, viață sexuală, cu toate detaliile, pînă la vicii mărunte, constituie adevărata bază a unui dosar serios al membrilor de partid, al foștilor membri de partid, al celor care n-au fost acceptați, al celor care ar putea deveni membri de partid. Imensul aparat al cadrelor și poliției este pus în mișcare pentru a aduce sau verifica datele necesare identificării unui om. Actualii, foștii și viitorii delincvenți politici au și ei asemenea dosare făcute de organele de poliție. În fine, restul locuitorilor, fiindcă niciodată nu se poate ști ce le poate trece prin cap, au dosare preventive. Acestea, pe plan politic. Planul economic central, pe de altă parte, implică decizii centrale care nu pot fi luate fără nesfîrșite dosare despre lucruri și oameni.

Astfel, de la ideea unei evidențe a stării civile și profesionale reflectată în carnetul de identitate s-a ajuns la crearea unor fantome, parte prin schematizarea vieții, parte prin accentuarea păcatelor reale, mai cu seamă a celor imaginate. Un dosar se compune, în general, dintr-o autobiografie, fotocopii după acte, declarații scrise de mînă ale informatorilor, fotografii. Acestea sînt „informative". Adevăratele dosare, cele operative, sînt cele bătute la mașina de scris. Primele sînt pentru uz intern. Conțin adevărul mai mult sau mai puțin fragmentar, mai mult sau mai puțin schematic, dar adevărul. Celelalte sînt extrase din primele, în vederea scopului urmărit, cu adăugirile necesare. Dosarele „informative" nu le văd decît cei care le confecționează. Un neprofesionist n-ar ști să le citească și nici nu i-ar inspira încredere. Un

manuscris bătut la mașină organizează altfel materialul, are ceva din autoritatea slovei tipărite, atenuează spiritul critic.

Din Rusia, sistemul a fost exportat în toate statele socialiste. Chiar de la început. Prima mare industrie socialistă a fost aceea a producției de dosare. Un fel de *perpetuum mobile* de ordinul doi. Funcționează cu o singură sursă : a celor care le alcătuiesc. Nu numai cei vii, dar nici cei morți nu sînt abandonați. Aici nu există deșeuri. Cîți dintre cei executați în Rusia n-au ucis pe alții prin dosarele lor !

Noua industrie are o armată de lucrători, informatorii. Apoi un utilaj electronic ultramodern (microfoane, magnetofoane etc.), plus o armată de dactilografe cu mașini de scris. Fără toate acestea, socialismul n-ar fi putut supraviețui.

Pasiunea privirii intimităților aparține, cred, numai omului. Este sursa principală care alimentează dosarele. Unii se nasc informatori, cum alții se nasc poeți sau pictori. Le place să se uite prin gaura cheii, să asculte la ușă ori să citească corespondența altora. Alții devin informatori în lipsa unei profesiuni, iar mulți, din convingerea că partidul trebuie ajutat. Este felul idealist de a justifica patima de a privi prin gaura cheii și, de foarte multe ori, plăcerea de a face cuiva rău, o voluptate mult mai răspîndită decît se crede. Indiferent de motivarea inițială, cu vremea delațiunea devine viciu.

[*În manuscris figurează aici unele amănunte consemnate în paragraful intitulat „Actul gratuit"*.]

Este foarte greu de dezvățat copiii să denunțe alți copii ori să privească prin gaura cheii. Cînd ajung adulți, delațiunea se cheamă indiscreție, o pasiune limitată de nevoile conviețuirii între oameni. Dacă întîmplarea face ca cineva să devină profesionist, sub orice regim, delațiunea devine viciu. Urmașii acelor „curioși" ai Bizanțului, care ascultau ascunși îndărătul coloanelor de marmură, odată intrați în profesiune nu o mai abandonează. Într-un sistem care cultivă delațiunea pe rațiuni ideologice, gregara pasiune devine viție de masă, iar ideologii citesc notele informative cu aceeași pasiune vițioasă și le pretind imperativ altora. Delațiunea devenită viție alimentează viția delațiunii.

După ce am fost condamnat și trimis să locuiesc în zarca Penitenciarului Aiud, am avut momente de reală fericire. Fiind bătrîn și condamnat pe viață mă simțeam liber, în afara ochilor poliției, armatei sau partidului. Orice aș fi gîndit, nu aveam cui spune, fiindcă eram izolat. Cu atît mai puțin puteam face ceva, iar a doua condamnare pe viață nu ar fi adăugat nimic la cea veche.

M-am înșelat din nou. Existența mea nu era nici în ființa mea materială, nici în conștiința mea, ci în dosare, care, după cum am arătat, sînt perene, iar pasiunea delațiunii, înnăscută în oameni, a ajuns vițiu, mai cu seamă în închisori. Gardienii se uită prin vizetă, vecinii te învață un alfabet oarecare și toți raportează. Un nou dosar apare în birourile penitenciarului, care, la rîndul lui, îngrașă dosarele de la centru.

După zilele de beatitudine a venit prima carceră, apoi alte zile în care trăiam iar groaza de altădată în așteptarea hotărîrilor stăpînilor adevăratului meu Eu, acela din dosare. Mă simțeam din nou fericit cînd reveneam de la carceră. Pe urmă ciclul reîncepea. Așa a fost din 1954 pînă în 1964.

Cei care conduc statele socialiste mînuiesc cele grăitoare și negrăitoare ca proprietari de drept. Ca în orice întreprindere uriașă, managerii iau hotărîri pe baza referatelor făcute de subalterni, iar aceștia le alcătuiesc pe bază de dosare. Regimul nefiind garantat prin consensul deschis sau trăit al majorității, oamenii trebuie cunoscuți în toate ascunzișurile gîndurilor și sentimentelor lor, fiindcă, într-un sistem în echilibru instabil, orice poate aprinde focul. De unde necesitatea dosarului personal complet și a unui aparat care să-l facă și să-l completeze zi de zi și să-l utilizeze. Cine este stăpînul unui astfel de instrument stăpînește oamenii, nu pentru că știe cînd s-au născut, ci pentru că le cunoaște păcatele omenești, ca și altele, nesfîrșit de multe, aparent benigne, dar toate încadrabile în articolele Codului Penal sau în bunul plac al conducerii, care, avînd drept metodă de gîndire dialectica, hotărăște în fiece moment ce este bine și ce este rău, ce este subiectiv inocent, dar obiectiv nociv.

În zona socialistă, oamenii și lucrurile există numai prin dosare. Cine este proprietarul dosarelor este proprietarul întregii existențe, iar cine le alcătuiește — crea-

torul acesteia. Oamenii reali sînt reflexul dosarelor. Raportul de la supus la stăpînitor se naşte din conştiinţa locuitorilor că orice vorbă, orice gest poate deveni păcat, deci delict. Puterea celor care le cunosc secretele îi hipnotizează. La rîndul lor, micii şi marii poliţişti care alcătuiesc dosarele simt în fiecare zi, cu fiecare notă informativă adăugată, că de ce fac ei acolo depinde viaţa celui înregistrat, se simt membri ai clasei stăpînitoare.

Din punct de vedere al conţinutului, dosarele se împart în aproximativ adevărate, complet false şi aproximativ false. Din punct de vedere al scopului se împart iar în categorii : cele destinate răfuielilor între conducători, cele pentru care anchetatorii încasează prime, cele pregătite pentru orice eventualitate, cele care aşteaptă să intre într-una din aceste categorii.

Am fost în proces cu un om voluntar, Lucreţiu Pătrăşcanu. Nu avea nici unul din viciile minore omeneşti. Nu-i plăceau ţigara, cafeaua, vinul, jocurile de noroc. Îi plăceau însă, fără alegere, toate femeile. Mai întîi Cadrele, apoi Securitatea au reuşit să combine un dosar cu declaraţii şi fotografii care n-ar bucura pe nimeni să ştie că există. Am citit declaraţiile unora dintre femeile în cauză şi nu le-am crezut. La prima confruntare cu Pătrăşcanu, colonelul Şoltuţ, şeful anchetei, l-a frînt de la început : „Povesteşte ce făceai în cabinet cu actriţa X !" Şi Pătrăşcanu a povestit cu vocea stinsă pînă la mici detalii ce şi cum făcuse. Altădată a refuzat să recunoască. Şoltuţ avea fotografia gata pregătită, şi Pătrăşcanu a recunoscut din nou.

Păcatul spovedit a fost totdeauna o armă teribilă în mîinile duhovnicului. Acum este incomparabil mai grav. Declaraţia scrisă [sau] înregistrată pe bandă de magnetofon, apoi bătută la maşină şi îndosariată alături cu fotografia, face din duhovnic stăpînul absolut al spoveditului. Nu este aici vorba de concepţii declarate greşite sau gesturi publice. Şi acestea se pretind autocriticatului, dar nu contează. Sinceritatea, deci mîntuirea, se măsoară după numărul asasinatelor, furturilor, falsurilor, minciunilor declarate şi verificate. Partidele comuniste nu cunosc nici un păcat, dacă este mărturisit la momentul oportun, însă la alt moment oportun pedepsesc toate păcatele trecute, cauze obiective ale greşelilor subiective

de astăzi. Cine s-ar fi gîndit vreodată că două cuvinte : „obiectiv" şi „subiectiv", vor duce oamenii la glonţ ?

Atunci apare puterea cumplită a dosarelor. Sfînta Congregaţie ardea tălpile picioarelor şi sfărîma oasele, însă preda pe osîndit spre execuţie organelor profane, recomandînd mila în executarea sentinţelor. Nici această ipocrizie nu mai este necesară.

Cine va studia peste o sută de ani Mont Blanc-ul de dosare lăsat de socialism va fi îngrozit de monştrii creaţi pe hîrtie în prima jumătate a secolului al XX-lea. Şi va exclama : „Ce bine au făcut că i-au executat ! Altfel nu s-ar fi putut construi Socialismul !"

Prin dosarul unuia se stăpînesc însă şi cei care au lucrat la alcătuirea lui. Fiind totdeauna uşor de minţit pe socoteala altuia, mai ales cînd minciuna este cerută de o autoritate cu ideologie, dosarele sînt pline de fantezii. Cel care le furnizează poate fi oricînd judecat pentru calomnie, ca şi cel care le-a utilizat.

După excluderea mea din partid am făcut apel la Comisia Centrală de Control, instanţa supremă în materie de excluderi, arătînd că sînt nevinovat. Contrar obiceiului, am fost imediat chemat să răspund de crimele mele în faţa acestui for. Era evident că Secretariatul apăsase pe accelerator.

Membrii acestui for suprem au fost tare miraţi că mă apăram în loc să mă acuz. Atunci am descoperit cît de substanţială era existenţa mea : aveam două dosare groase şi unul mai subţire. Nu ştiu nici astăzi ce conţineau.

Mi-a fost dat însă să aud cîte ceva din ce declaraseră cunoscuţi şi prieteni. Fiecare a căutat la iuţeală cîte o piatră din grădina lui şi a aruncat-o, ca nu cumva să fie bănuit de solidaritate cu un exclus. Pietre mai mari de la cunoscuţi, mai mici de la prieteni. Unul descoperise că am fost trotkist, altul buharinist, unul că fusesem agent provocator. Astfel, G. [...] a povestit cu ample detalii cum, înainte de război, în prezenţa [unui actual academician], pe vremea aceea agent al Serviciului Secret de Informaţii — asta am aflat-o în instanţă —, îl întrebasem în chip ostentativ dacă primise ultimul număr ilegal al ziarului „Scînteia" [...] Pîrvulescu, preşedintele Comisiei Centrale de Control, deşi obişnuit cu adevărul de partid, după ce-mi citi declaraţia lui G. mă întrebă surîzînd : „Dar ce are G. cu tine ?"

O altă declarație a fost a unei comuniste pe care o adăpostisem multă vreme în timpul războiului, fiind urmărită de Siguranța Generală, deși eu eram mai periclitat decît dînsa. Povestea cu indignare că o aruncasem pe stradă fiindcă îmi refuzase nopți de voluptate. L-am întrebat pe Pîrvulescu dacă, închis într-o celulă pe o insulă pustie cu dînsa, ar fi căzut în păcat. Mi-a răspuns apăsat : „Nu !" Din cîte știu, în toate țările și mai ales în România, comunistele erau, în general, urîte, în nici un caz frumoase. Această tovarășă, cu care am dormit săptămîni de zile în aceeași cameră, depășea orice normă.

Mai erau în dosarul meu și alte declarații, de la prieteni intimi pînă la oameni pe care nu-i văzusem niciodată. Toți știau că eram mai mult sau mai puțin criminal.

Probabil că domesticirea omului a început cînd a încetat să afabuleze. Trebuie să fi fost un proces lung și greu pînă a ajuns să povestească oarecum corect și în ordine cele văzute și auzite. Nici astăzi acest proces nu este încheiat. Între timp s-au descoperit mașini care înregistrează perfect imaginile și sunetele, așa încît memoria nu mai este atît de necesară. Altfel, reproducerea corectă a faptelor cere un mare efort din partea noastră. Cea mai mică neatenție, oboseală, puțină febră, interese conștiente sau inconștiente sînt suficiente pentru a vedea cavaleri în zale în locul morilor de vînt. Frica de verificare și sancțiune a obligat omul nu numai să înregistreze, dar să și povestească corect. Educația a contat și contează, dar într-o măsură mai mică.

De îndată ce constrîngerea încetează, afabularea copleșește. Cu atît mai mult atunci cînd este stimulată prin ideologie sau droguri. Evadarea în rai prin credință sau într-o societate viitoare perfectă, visurile opiomanilor sînt răzbunarea omului împotriva constrîngerii sociale.

Și mai este minciuna. Spre deosebire de afabulare, este conștientă și presupune memorie. Trebuie să conțină toate relațiile unui adevăr, să existe posibilitatea de a fi repetată la nesfîrșit în același fel și să se lege cu toate minciunile viitoare. Cine reușește această performanță, și rari sînt aceia, creează în interesul lor o lume tot atît de fantastică ca și a afabulării. Efortul este încă și mai mare decît acela necesar reproducerii exacte a faptelor,

însă este răsplătit. Prin minciună, omul poate deveni un adevărat dumnezeu, creator al unei lumi proprii. Dacă nu reuşeşte, sancţiunea societăţii nu întîrzie.

În afară de un caz : acela în care minciuna este organizată de un stat care dispune de totalitatea mijloacelor de informare şi înregistrare. Atunci minte un aparat anonim. Furtul efectuat de un asemenea aparat poate să devină justă expropriere, războiul pace şi minciuna adevăr. Nu mai are importanţă cum replică cei minţiţi. Dacă nu admit, sînt sancţionaţi pentru necredinţă. Aşa a procedat Biserica catolică, aşa procedează conducerile comuniste. Preoţii catolici cu care am stat închis erau corecţi atîta vreme cît în joc nu era credinţa. Altfel, minţeau ca activiştii.

Nu ştiu cine a descoperit adevărul catolic, însă sînt sigur că cel de partid l-a descoperit Lenin. De atunci face lege : minciuna a devenit simplu adevăr. Nimeni nu mai are remuşcări, nimeni nu roşeşte, nimeni nu mai este sancţionat, orice propoziţie adevărată poate deveni calomnie.

[Lui G.] i s-a explicat că trebuie să mintă, fiindcă crimele mele sînt dovedite prin trei dosare [...] În ziua cînd a predat declaraţia împotriva mea a adormit, probabil, cu conştiinţa împăcată că şi-a făcut datoria [...] Este interesant de observat că şi astăzi, după ce am fost reabilitat, continuă să afirme că ce a scris în 1947 corespundea adevărului, după cum Alexandru Drăghici, regizorul imediat al înscenării procesului Pătrăşcanu, afirmă că declaraţiile obţinute de la mine reprezentau adevărul. Probabil la fel gîndesc şi anchetatorii, poate şi unii dintre cei care m-au reabilitat.

Pe un fapt mărunt se verifică încă o dată forţa extraordinară a solidarităţii la crimă. Cei care au asasinat împreună, în ură, dar împreună, trăiesc şi împreună mor. Din crimă nu se evadează decît în moarte. Dragostea poate lega pentru un timp, dacă nu pe viaţă, oameni care se cunosc. Rari sînt soţii care urmează pilda lebedelor din legendă şi se sinucid cînd unul se prăpădeşte. Cei mai mulţi se recăsătoresc, fiindcă nu suportă să doarmă singuri. Sinuciderile în doi se întîmplă tinerilor care n-au avut răbdare să aştepte bătrîneţea. Legătura prin crimă este pe viaţă, indiferent în ce chip au participat la asa-

sinat. Unitățile de S.S. s-au bătut pînă la ultimul om, în 1956 singurele formații maghiare care au rezistat valului au fost cele ale poliției de securitate (AVO), în Cehoslovacia la fel.

Într-un regim ca cel imaginat de Lenin și realizat de Stalin, crima și minciuna hotărîte de vîrfuri se transmit, din aproape în aproape, pînă la executanți. O dată într-o regiune, altă dată în alta, de multe ori în toată țara. Astfel se face prima sudură. Urmează inițiativa organelor locale și reacțiunea în lanț a crimei continuă, pînă acoperă întreaga suprafață a societății. Anii 1936—1937 în Rusia, 1949—1950 în Ungaria și Cehoslovacia sînt exemplificatori.

În România, lucrurile s-au întîmplat românește. S-a împușcat relativ puțină lume, însă s-au înscenat mii de procese. Un fapt caracteristic pentru absurditatea hotărîrilor și în același timp pentru modul cum se creează solidaritatea la crimă este executarea multor deținuți de drept comun în 1956. În fiecare oraș, în fiecare orășel au fost scoși din închisori delincvenți de drept comun și împușcați în dreptul vreunui magazin, apoi cadavrele păzite de ostași cîte două-trei zile. Majoritatea erau hoți de meserie, unii din întîmplare condamnați pentru fapte mărunte. Mulți au lăsat copii orfani.

Toți executanții rămîn solidari între ei și cu cei de la care au primit ordinele, chiar dacă nu s-au văzut niciodată. Odată s-a întîmplat ca personalul lagărului de la Salcia (jud. Brăila) să fie arestat fiindcă omora deportații sub tot felul de pretexte și prin tot felul de metode. De pildă, iarna îi legau de un stîlp în curte, turnau apă peste dînșii și dimineața îngropau statuile de gheață. Închisoarea lor n-a durat mult. Toți au fost liberați și repuși în funcție.

După cum se știe, în Rusia nici măcar Hrușciov n-a îndrăznit să pedepsească vreun asasin din cadrele poliției. Au fost licențiați, au căpătat alte slujbe, unii au fost pensionați. Singura țară unde se începuse judecarea criminalilor a fost Cehoslovacia în vremea lui Dubcek. Asta n-au permis staliniștii din Rusia, Polonia, Bulgaria, Ungaria și Germania lui Ulbricht. Au invadat-o, au oprit și reabilitările și urmărirea asasinilor. Cei fără viziune istorică au apucat să se sinucidă. Cei care au avut nervii

mai tari s-au refugiat în țările surori ori s-au ascuns, și astăzi decid iar soarta unui popor. Sînt convins că unul din motivele invadării a fost salvarea asasinilor, la adăpostul internaționalismului proletar. Iar Dubcek a început să plătească.

Cred că marea stabilitate a conducerilor în statele socialiste se explică în parte prin crimele și hotărîrile absurde ale tuturor. Fiecare se simte vinovat în conștiința lui și-i este teamă să vorbească, fiindcă toți au spus „da". Cine iese din convenția secretului riscă răzbunarea celorlalți. Aparatul nu i-a iertat și nu va ierta niciodată lui Hrușciov că a denunțat crimele lui Stalin.

În România, Nicolae Ceaușescu a acuzat în public pe Gheorghiu-Dej, Chișinevschi, Alexandru Drăghici de a fi inițiat procesul Pătrășcanu, dar n-a mers mai departe. Încetul cu încetul, s-au dat uitării cele spuse la Plenara C.C. al P.C.R. din 24 aprilie 1968 și la adunarea activiștilor din București în 26 aprilie 1968, numele lui Pătrășcanu este pomenit cu discreție, iar al lui Kofler, al doilea asasinat, nu este amintit niciodată. Între calea lui Hrușciov și cea a lui Dubcek, s-a ales drumul național : „Să mă ierți și să mă iubești, căci toți sîntem români... da, români, mai mult sau mai puțin oneşti". Prin gura lui Cațavencu ne-a vorbit I.L. Caragiale, ctitorul României moderne.

Ca și animalele, citate de Borges dintr-o oarecare enciclopedie chinezească, din punct de vedere formal dosarele se împart în : 1) cele care aparțin Secretariatului ; 2) închise în safeuri ; 3) depuse în arhive prin deces ; 4) dosare dinainte de 23 August ; 5) fabulos de groase ; 6) uitate ; 7) incluse în prezenta clasificare ; 8) cu bară albastră ; 9) cu bară roșie ; 10) cu bară neagră ; 11) informative ; 12) operative ; 13) de condamnat ; 14) neincluse în prezenta clasificare ; 15) de proces.

Cînd am fost exclus din partid aveam două dosare groase dinainte de 23 August și unul gros de după 23 August, al cadrelor. La acestea s-au mai adăugat unul subțire dinainte de 23 și unul gros al Securității. În 1951 a mai apărut unul gros, realizat la Malmezon, iar în 1952, cel puțin unul foarte gros de anchetă specială în vederea procesului, și tot atîtea în copie la Secretariat. La care s-au adăugat cel puțin unul la „informativ", unul pentru proces și unul de condamnat. După eliberare, undeva,

într-un birou, a apărut unul nou, poate mai multe, fiindcă telefonul a fost interceptat, iar „curioșii" au făcut note. Apoi un nou dosar a fost necesar pentru a se dovedi că procesul fusese o înscenare. La care s-a adăugat un dosar de urmărire, fiindcă n-am vrut să regret că n-am dat lui Gheorghiu-Dej pretextul de a mă împușca. În fine, un ultim dosar, conținînd un exemplar al manuscrisului meu despre *Monarhia de drept dialectic*, plus cei 9 000 de lei furați cu această ocazie, scrisorile de familie și actele luate, toate acestea sînt dovada definitivă a existenței mele. În situația mea trebuie să fie milioane de oameni.

Un dosar, oricît de corect ar fi făcut, reduce omul la cîteva însușiri moștenite sau căpătate prin educație. Oricît de gros ar fi, nu poate reda un om în toată complexitatea lui. Fatal, îl reduce la o schemă mai mult sau mai puțin săracă. Dacă aceasta poate fi uneori utilă din punct de vedere al unor profesiuni, reducerea la o singură dimensiune deformează omul viu pînă la nivelul mașinii specializate. În realitate, chiar și schema este, de cele mai multe ori, denaturată prin adaosuri mai mult sau mai puțin conștiente, mai mult sau mai puțin rău intenționate.

Manuscrisul nu inspiră prea mare încredere lectorului obișnuit, chiar dacă poartă o semnătură ilustră. Este un fel de intimitate facilă. Același manuscris, bătut la mașină, capătă claritate și autoritate. Cuvintele se ordonează parcă altfel și structurează întregul. Atunci apar incongruențele de stil și organizare a materialului. Singura formă care dă însă operei ordinea eternității este cea a textului tipărit. Abia aceasta lasă impresia puternică a unui tot indestructibil.

De aceea critica unui manuscris este ușor de făcut, în timp ce pentru a critica o carte tipărită trebuie un mare efort, oarecare obișnuință sau o mare rea-credință. Slova tipărită rezistă analizei critice, cea scrisă nu.

Dosarele conțin aproape numai foi bătute la mașină. De aici începe autoritatea.

S-a vorbit de Galaxia Gutenberg. Tiparul a rupt poate omul în două, a despărțit inima de rest și a uscat-o, dar nu a devenit o armă de stăpînire a omului de către om. Abia mașina de scris a creat această posibilitate. Cu Remington s-a deschis calea : el a creat instrumentul care

a permis perenizarea sistemului imaginat de Lenin și realizat de Stalin.

Scrisul a fost desigur un instrument fără de care nu ar fi existat organizații statale. Legile, ordinele, pentru a fi eficiente pe suprafețe mai mari, implicau slova scrisă, cu semnătura și sigiliul împăratului. Altfel, nu numai că totul s-ar fi denaturat, dar nici nu ar fi existat. Afabularea ar fi rămas atotstăpînitoare. Cu apariția tiparului, formele statale au căpătat consistență. O lege sau un ordin puteau fi reproduse și răspîndite în toate colțurile imperiului. Nu este o întîmplare că Reforma a apărut și s-a întins după ce invenția lui Gutenberg s-a răspîndit în Occident. Nici națiunile moderne, avînd ca dată de naștere Pacea westfalică, nu ar fi putut lua ființă fără renumita invenție. Nu numai pentru că oamenii au putut citi legile și Biblia în limba lor, dar autoritatea stăpînului a căpătat formă imuabilă în hîrtia tipărită. Desigur că întîi a fost jandarmul și apoi puterea lui tipărită. Aceasta însă a absolutizat pe prima. La rîndul ei, slova tipărită a devenit adevăr și ordin. Nu în piața publică, ci în căminul fiecăruia. De aceea, probabil și astăzi, cărțile, chiar și ziarele opun o mare rezistență spiritului critic. Prin invenția lui Remington, litera de tipar a ajuns la îndemîna oricui, la domiciliu. Totul, de la facturi pînă la scrisori de dragoste, se scrie direct la mașină. Textele bătute la mașină nu opun aceeași rezistență criticii ca și cartea, dar este mult mai greu de atacat o pagină bătută la mașină decît una scrisă de mînă. Are ceva din prestigiul și indestructibilitatea tiparului. Cînd recitesc ceva scris de mine, însă bătut la mașină, nu mă recunosc. În bine sau în rău, [textul] aparține altei conștiințe.

Puțini oameni au germenul îndoielii. Mai întîi, fiindcă puțini au obiceiul gîndirii. Apoi, fiindcă fără certitudini viața ar fi aproape imposibilă. Descartes făcuse din îndoială criteriul gîndirii, deci al existenței. În Galaxia Remington, existența este în foi scrise la mașină și îndosariate. Deci gîndirea este inutilă și îndoiala eliminată.

Dosarul unui om, cu actele și fotografiile alăturate, reprezintă tot atît de perfect realitatea ca și dosarul unei mașini, cu calculele și desenele anexate. După cum inginerul care a proiectat o mașină este singurul care știe

să citească perfect cele concepute de dînsul, la fel dosarul unui om, doar cel care l-a alcătuit îl cunoaşte perfect. Un neprofesionist este pironit locului de autoritatea textului bătut la maşină, aşa cum este paralizată o armată înfricoşată de succesele anterioare ale duşmanului. A citi critic un dosar sau o carte presupune, ca pe frontul de luptă, în primul rînd a nu avea frică de slova tipărită, apoi de autorul acesteia sau de mitul care-l înconjoară. Careva liberat de spaimă poate ridica în slava cerului pe Eminescu, după cum îl poate reduce la nivelul unui poet oarecare. Aşa a făcut pe vremuri Eugen Ionescu cu Tudor Arghezi. Cînd termini de citit eseul lui nu rămîne din poet decît numele. Tolstoi găsea în 1850 că Eugène Sue, cu *Misterele Parisului,* era un mai mare romancier faţă de „unul Honoré de Balzac" ! Pe primul îl citise mai demult, şi vechea hîrtie tipărită a obnubilat simţul critic al unui om ca Tolstoi. Oricît ar părea de bizar, cred că i-a fost frică de tipăritură.

Procesul care a adus la consolidarea formaţiilor statale prin apariţia tiparului s-a repetat la definitivarea statului stalinist prin apariţia maşinii de scris. Numai graţie invenţiei lui Remington s-a putut ajunge la principiul : omul şi dosarul avînd autoritatea statului. Nu este întîmplător că, pînă nu demult, în Rusia doar birourile de stat aveau maşini de scris.

Desigur, faptul că o maşină de scris poate scoate multe copii este motivarea principală a acestei măsuri. Nu mai puţin importantă este frica de autoritatea unui text scris la maşină. O discuţie contrarevoluţionară este una ; aceleaşi idei scrise pe hîrtie de o maşină sînt convingătoare.

Trăim şi vom trăi vreme îndelungată în universul dosarelor. Dacă legile şi ordinele continuă să fie tipărite, la baza lor sînt dosarele.

O ultimă amintire despre dosare. La Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Român din aprilie 1968, secretarul general Nicolae Ceauşescu a vorbit cu indignare şi revoltă despre crimele predecesorului său la Secretariat, Gheorghe Gheorghiu-Dej. A vorbit din suflet, cu căldură, aşa cum vorbesc oamenii care cred ce spun.

Pe urmă, Tribunalul Suprem a rejudecat procesul. Nu știu ce s-a spus acolo, dar am citit motivarea sentinței. Nici o vorbă despre înscenare, despre cei care au ordonat înscenarea, despre cei care au falsificat și au distrus viețile atîtor oameni. Cu grijă s-au reluat toate capetele de acuzare pentru care făcusem 17 ani de temniță (crime, spionaj, comploturi, organizație antistatală) și în dreptul fiecăruia [au apărut] cuvintele : „nu s-a putut dovedi că...", „din probele administrate nu rezultă că...". Filipica vehementă din Sala Palatului a devenit „eroare judiciară" în sentința scrisă la mașină a Tribunalului Suprem. De atunci a intrat într-un dosar care achită pe vecie toată lumea. Și victimele, și asasinii. Care istoric se va mai îndoi de aici încolo că a fost altceva ? Toți și toate au devenit dosare.

Care despot a fost vreodată mai stăpîn pe supușii săi decît proprietarul de dosare ? Acela a putut aduce în sclavie, ucide, chinui ; acesta creează monștri, popoare întregi de monștri, toți care au dosare, adică toți.

Pentru prima dată de la facerea lumii au apărut pe pămînt demiurgi. Stăpînii tuturor dosarelor sînt stăpînii noștri, tăcuții fabricanți de dosare — creatorii noștri. „Nos vrais ennemis sont silencieux" (Paul Valéry). La Elba începe și la Canton se termină rasa celor cu dosare.

Episcopul Berkeley este o apariție a vremurilor cînd tiparul își făcea abia drum pe pămînt. La fel, mai toți filozofii solipsiști sau agnostici. În Galaxia Remington, asemenea apariții nu sînt posibile.

Singurul care a văzut a fost Platon. Dar nu și-a imaginat că „universalele" lui sînt în dosare.

Cum spuneam, este sigur că, chiar din momentul reabilitării mele, un nou dosar s-a născut undeva, într-un birou. Existența mea trecută, stabilită pe sute de pagini cu note informative, fotografii, amprente digitale și tot felul de referate, constituia un fundament pînă în fundul pămîntului, aproape o tradiție istorică. Dacă pentru trecut se dovedise că nu făcusem nici o crimă, viitorul era însă plin cu crimele mele. Nu fusesem eu acela care refuzasem să regret că la procesul din 1954 n-am retractat declarațiile de la anchetă, cerînd pe deasupra și despăgubiri pentru cei 17 [ani] de temniță ? Un astfel de om nu putea să nu facă ceva grav.

Noul meu dosar a făcut desigur pui, ca orice dosar, fenomen care ar fi putut continua la nesfîrşit, susţinut de viţiul agenţilor, frica de superiori şi mirajul avansării.

Fiecare om are cîndva ocazia să fie confruntat cu dosarul său, cu existenţa lui adevărată. Panica a fost doar ocazia : indiferent de ce s-ar mai fi întîmplat, trebuia să vie un moment cînd cazul meu trebuia rezolvat. Nu este o glumă, [ci] rezultă din esenţa sistemului. Organele de partid şi de stat fiind obligate să rezolve toate problemele, nu pot lăsa să se adune la nesfîrşit probleme nerezolvate. Este drept că fiind multe, rîndul lor vine rar, dar vine întotdeauna. Panica decide ordinea urgenţei.

Presimţirea este, probabil, un atribut al materiei vii. Nu este vorba de prevederea mişcării astrelor, înălţarea uscatului din apele mărilor sau înlănţuirea moleculelor, ci de viaţă sau moarte, de bine sau rău. Putem prevedea aproximativ cîţi oameni se vor naşte şi cîţi vor muri în cursul unui an, dar nu cine se va naşte şi cine va muri, cine va fi fericit şi cine nu. Acestea pot fi presimţite, nu prevăzute. Aparatele noastre rafinate nu ştiu să anunţe dinainte cutremurele. Multe negrăitoare află din vreme ce se va întîmpla, şi fug, în vreme ce seismologii mor sub dărîmături. La fel, multe patrupede află că vremea se va schimba, atunci cînd meteorologii glumesc. Cicloanele, marile inundaţii, scapă de sub puterea lor de previziune, dar nu a păsărilor. Şobolanii fug de pe vapoare încă înainte ca să fi părăsit porturile, elefanţii ştiu că au să moară şi îşi aleg locul unde să-şi dea sufletul.

Probabil că şi omul a fost cîndva dotat cu darul presimţirii, dar l-a pierdut, cum a pierdut simţul orientării în pădurile virgine. Busola, seismograful şi tot felul de instrumente, care mai de care mai sensibile şi mai subtile, l-au castrat de această facultate. Unora le-a rămas sub o formă rudimentară, alţii se nasc lipsiţi de acest dar.

Într-un autoportret din 1934, pictorul Victor Brauner şi-a pictat figura în forme perfect conturate şi culoarea grea, cu un detaliu în plus faţă de realitate : din gaura ochiului drept curgea sînge. În 1938, într-o crîşmă din

Paris, un beţiv, vrînd să arunce o sticlă în alt beţiv, l-a lovit pe Brauner în ochiul drept. De atunci portretul marelui pictor a încetat să fie suprarealist.

Scriitorul Odön von Horvath, în romanul său *Jeunesse sans Dieu*, apărut în 1934, şi-a descris cu minuţiozitate de ceasornicar năprasnica lui moarte, în 1939, pe Champs Élysées, sfărîmat de un copac smuls din rădăcini de un uragan care bîntuie la Paris o dată la o sută de ani. La fel, cu mult înainte de a emigra, Stefan Zweig şi-a anunţat sinuciderea în Columbia (?), unde nu visase să locuiască vreodată.

În celula nr. 1 a zarcăi din Aiud, în cursul iernilor, mi-a fost dat să asist la spectacole uluitoare. De undeva din văzduh, între fereastră şi oblonul de scînduri, prin fîşia de cer lăsată privirii locatarului, se năpustea un stol de vrăbii. Nu înţeleg nici astăzi cum se puteau lipi, cu gheruţele lor, chiar de geamul ferestrei, parc-ar fi fost pneumatice. Altele deveneau minuscule, se înghesuiau unele peste altele în jgheabul din fundul oblonului, deveneau muşuroi de pămînt gri, nu mai existau.

Apoi sosea în zbor planat eretele. Se aşeza pe marginea de sus a oblonului, privea la micuţe, se uita în dreapta, în stînga, spre curte, se mişca dintr-un capăt în altul al oblonului, fixîndu-le. Brusc, ochii injectaţi de sînge începeau să strălucească fioros, se încorda, într-o clipită sărea între geam şi oblon, îşi înfigea ghearele şi ciocul în muşuroi, sîngele amestecat cu pene ţîşnea. Nici astăzi nu înţeleg prin care mecanisme, în aceeaşi clipită, se ridica în văzduh cu prada în gheare. Mi se părea că nu întindea aripile. De ce încercau vrăbiile să scape de erete pitindu-se şi nu zburînd ? Ar fi fost mult mai uşor să evite carnajul fugind, decît stînd grămadă.

Mi se pare că pricep de ce oamenii procedează la fel. Toţi ştiu că vor muri. Asta, cum ar spune prietenul meu Ionel Gherea, pe un plan de conştiinţă. Pe alt plan, undeva în fund, există convingerea, neenunţată, că asta se va întîmpla altora, nu lor. Cînd se aprind grajdurile, patrupedele docile nu mai vor să iasă din flăcări. Paznicul joacă aici rolul medicului care în zadar spune pacientului ce să facă şi ce să nu facă ca să supravieţuiască, fiindcă optimistul din fund nu este alarmat.

N-avem încredere în instrumentele create de noi, iar cele pe care le-am avut au fost înlocuite cu surogatul miracolului. Medicul este un instrument creat de noi.

Milioane de oameni ar fi putut scăpa de gloanțele hitleriste și de cele stăliniste, dacă n-ar fi crezut în miracolul salvator. Și eu sînt la fel ca ceilalți. Presimt cînd undeva s-a hotărît ceva rău pentru mine, știu cînd s-a apăsat pe butonul ghilotinei, văd tăișul lamei și aștept să-mi cadă pe grumaz, însă nu fug. Hipnotizat de ochii nenorocirii, nu mai pot face altceva decît să aștept. Ca vrăbiuțele, ca patrupedele.

Așa am procedat în 1930, așa mai tîrziu, așa întotdeauna. În 1930 eram la Paris, în interes de serviciu. Încă înainte de a pleca din București, inima îmi spunea că nu e bine. Mai tîrziu am aflat că Siguranța Generală voise să mă aresteze la frontieră. *[Memorialistul reia notații consemnate într-un paragraf anterior] [...]*

Din nou inconștientul optimist din fund a covîrșit rațiunea, instrumentul omului modern. Cineva în mine spunea că altora li se poate întîmpla să fie arestați și condamnați, dar nu mie. Pustiit de anxietate și sete m-am urcat în vagon [...] A doua zi după sosire am fost arestat. În aceeași noapte am avut acea vedere halucinantă a dosarelor în care eram eu.

Fiecare om se naște cu posibilități multiple. Viața din noi își întinde pseudopozii existenței în toate direcțiile. Așa cum s-a întîmplat, probabil, în decursul veacurilor cu speciile de animale, unele posibilități dispar, altele rămîn și încearcă să se realizeze.

Într-o zi, destinul pune pecetea pe noi. Un gest, o întîlnire cu nu necunoscut, o atitudine irațională. După aceea nu mai este nimic de făcut. Parcurgem pînă la moarte un drum fără întoarcere, tot atît de precis determinat ca mersul astrelor pe cer. Nu țin minte dacă, în *Le Grand écart* sau *Potomak*, Cocteau reproduce acea poveste persană în care grădinarul unui prinț întîlnește moartea în grădină. Speriat de gestul amenințător al acesteia, s-a dus la prinț și l-a rugat să-i dea repede o caleașcă cu cai, ca să ajungă înainte de înnoptat la Ispahan. După ce i-a satisfăcut cererea, prințul a ieșit în grădină,

a găsit moartea și a întrebat-ő de ce i-a speriat grădinarul. La care aceasta i-a răspuns : „Nu l-am amenințat. Am făcut doar un gest de uimire. Îl așteptam deseară la Ispahan".

O întîlnire cu cineva, o slăbiciune, orice poate pune pecetea destinului pe noi. Dacă ușuratecul meu dublu, cel din fundul inimii, nu mi-ar fi spus că tuturor, în afară de mine, li se poate întîmpla o nenorocire, n-aș fi bravat și, probabil, viața mea ar fi fost alta. Poate mai fericită, poate mai nefericită, în orice caz alta.

Nu-mi plac bătrînii. Întîi, fiindcă nu sînt frumoşi. Apoi, fiindcă mă uit în oglindă. Poate dacă aş fi singurul bătrîn, lucrul ar mai merge. Păcatele noastre sînt pardonabile, [însă devin] de neiertat dacă le vedem [la] alţii.

Cînd eram copil nu vedeam nici o diferenţă între părinţi şi bunici. Toţi erau mari. Cînd aveam 18 ani, toţi erau bătrîni. Şi ei, şi lumea lor. Tineri erau cei de o vîrstă cu mine, Marea Revoluţie din Octombrie şi socialismul. Alte lucruri îi bucurau pe dînşii, altele pe mine. Eu mă jucam, ei nu. Nu mă interesa ce gîndesc ; eram mai curînd înclinat să cred că nu gîndesc deloc. Altfel ştiam despre dînşii că se cocîrjesc, că au zbîrcituri şi boli menite bătrîneţii. Mai ştiam, din manualul de psihologie al lui Găvănescu, că uită repede ce au făcut recent şi ţin minte trecutul îndepărtat. În 1932—1933, cînd a izbucnit problema generaţiilor, revolta tinerilor fără slujbe împotriva bătrînilor cu slujbe, m-am supărat, fiindcă pe vremea aceea nu-mi închipuiam că există altă luptă decît între clase.

Abia cînd am început să experimentez pe cont propriu viaţa de bătrîn, încetul cu încetul s-a decantat în mintea mea diferenţa între tineri şi bătrîni. Desigur că nu este nevoie ca un medic să fi fost tuberculos pentru a fi specialist de boli de piept, nici să fi fost conştient la vîrsta de un an pentru a fi medic pediatru. Cine n-a fost însă îndrăgostit sau credincios nu poate realiza ce este dragostea sau credinţa. Acestea trebuie trăite.

Bătrîneţea mai are un cusur : dacă observaţia începe prea tîrziu, conştiinţa n-o mai înregistrează sau nu mai are ce înregistra. Astfel am ajuns să constat că numărul de cuvinte utilizate sporeşte din copilărie pînă la maturitate, apoi scade, cînd apare bătrîneţea. Pînă la urmă se ajunge la un fel de „*basic* bătrînesc", un număr restrîns de cuvinte necesare cotidianului. Se uită mai întîi numele proprii, apoi substantivele, adjectivele şi, la urmă, verbele. Numele prietenilor apropiaţi, ale autorilor preferaţi, ale oraşelor şi străzilor bine cunoscute, pe urmă substantivele cu frecvenţă mică, cele speciale, adjectivele de nuanţă şi, în final, verbele care exprimă mişcările. Nu ştiu dacă s-au numărat cuvintele utilizate de majoritatea bătrînilor de peste 70 de ani, dar nu cred că depăşesc în total 700—800 de cuvinte necesare unui străin ca să se descurce în limba engleză. Probabil că restrîngerea ori încetarea activităţii profesionale, izolarea atît de caracteristică vîrstelor înaintate micşorează pînă la uitare multimea cuvintelor adăugate la fondul primit din familie, din şcoală, din lecturi sau viaţa socială.

Numele lui Hegel nu este necesar supravieţuirii cum este verbul *a mînca* sau *a dormi*. Banana poate fi un fruct apreciat, dar nu este atît de necesară ca pîinea. Cuvintele *Hegel* şi *banană* vor fi uitate, dar nu expresia *mi-e foame*.

De altfel, şi oamenii tineri nu utilizează cotidian decît un număr restrîns de cuvinte, dar pe celelalte nu le uită. Cînd e nevoie, apar singure. Cu rare excepţii, chiar şi marii scriitori, la bătrîneţe încep să ducă lipsă de cuvinte. Din acest punct de vedere ar trebui comparat vocabularul la diferite epoci al scriitorilor care au trăit mult şi au scris pînă înainte de moarte (Tolstoi, Thomas Mann, Sadoveanu, Arghezi).

Ce mi se pare mai caracteristic pentru bătrîni este că se usucă. Dacă unii se îngraşă şi alţii slăbesc, toţi pierd capacitatea de a crea, de a se emoţiona, de a se entuziasma. Nu mai dau nici flori, nici roade. Rămîne de multe ori un fel de sensibilitate pentru ceea ce îi emoţiona sau entuziasma în tinereţe. De aceea plîng uşor pentru dureri trecute aparent prezente, pentru melodrame. Uneori, numai fiindcă glandele lacrimogene nu rezistă la variaţiile de temperatură.

Parcă antenele care-i legau de viaţă s-au scurtat ; nu mai percep realitatea. Cei care le-au avut trăiesc în amintirea sentimentelor şi emoţiilor trecute. Nu mai au nici viaţă interioară, nici gîndire.

Rari sînt bătrînii care se mai îndrăgostesc sau rodesc în artă ori ştiinţă, ca şi cei care mai pot citi romane. Se citează cazul lui Darwin, al lui Marx şi al lui Bismarck, dar ei nu figurează pe lista bătrînilor obişnuiţi. Lipsa de interes pentru lumea exterioară devine izolare. Moartea se instalează în suflet înainte de a ocupa trupul. Poate că atrofierea simţurilor şi pigmentarea celulelor nervoase să fie cauza izolării, dar asta poate fi şi o prejudecată materialistă, ca atîtea altele.

Rentieri ai memoriei, bătrînii nu pot ieşi din tabieturile lor intelectuale, nici din scara de valori a vremurilor trecute. Bătrînul Dubois, omul iubitului meu Anatole France, găsea că după Homer n-a mai existat poezie, fiindcă a apărut rima. Academia Franceză şi marea critică plastică s-au războit cu impresioniştii, bătrînii admiratori ai lui Mozart şi Beethoven l-au condamnat pe Wagner admirat de tineret. Eu nu înţeleg pictura abstractă, nici muzica lui Stockhausen. Aud cu plăcere Beethoven şi mă emoţionează Brueghel. Toţi matematicienii bătrîni duc şi astăzi campanie împotriva matematicilor moderne axiomatizate şi algebrizate, pentru că, spre deosebire de „la géométrie à papa", nu pot fi utilizate la croşetat pe hîrtie, ca acelea din vremea lui Euler şi Gauss. Poate de aceea, în orice domeniu, doar geniile pînă la 25 de ani pot da ceva nou. Bătrînii nu pot gîndi şi trăi decît în scheme acceptate deliberat sau prin obişnuinţă, în tinereţe.

Există oameni obsedaţi de ideea morţii la orice vîrstă. De la Blaise Pascal pînă la Eugen Ionescu, mulţi au fost aceia pentru care moartea era principala preocupare. Pentru marea majoritate a celor tineri, această problemă nu se pune. Este ceva care se întîmplă doar altora.

Bătrînilor le este frică de moarte. Ei au imaginat pe doctorul Faust, iadul şi raiul. Ei blestemă. Se ţin de viaţă prin indiferenţă, dacă nu [prin] ură faţă de tot ce-i înconjoară. Profeţiile apocaliptice sînt ale bătrînilor. Dacă nu se pot bucura de bucuriile vieţii, nici supravieţuitorii să nu se bucure ! Sînt invidioşi pe orice mugure,

pe orice floare, pe ziua de mîine. N-au puterea să se sinucidă, nu fiindcă le lipseşte forţa : sînt înspăimîntaţi de moarte. Îşi îngrijesc bolile cu atenţie şi acuză restul celor vii. Văd pretutindeni microbi şi duşmani. Ca în statele socialiste, ar spune un contrarevoluţionar.

[Acestea] parcă s-ar fi născut bătrîne. Toţi locuitorii cîştigă puţin şi muncesc puţin. Se nasc oarecum pensionari şi trăiesc ca atare. Copiii nu trebuie să muncească nu fiindcă sînt copii ; dar şcoala este gratuită, iar profesorii îi promovează. Statul şi familia au grijă să evite copiilor grijile vieţii. Nu este ca în Statele Unite, unde doctorul Watson, părintele behaviorismului, putea defini inteligenţa ca acea facultate care face un tînăr de 25 de ani să cîştige cel puţin 5 000 de dolari anual. Aici există dreptul la muncă, adică dreptul pentru cel mai bun şi mai prost inginer să cîştige sigur 1 200 de lei lunar la vîrsta de 23 de ani. Este o pensie în bani ceva mai mare decît cea avută în şcoală. Apoi pensia se măreşte cu anii de serviciu, pînă ajunge pensie legală.

Locuitorii statelor socialiste se nasc bursieri, trăiesc ca funcţionari şi mor pensionari ; o butadă a conservatorului Petre Carp a devenit fel de viaţă pe o cincime din glob. Dreptul la muncă este dreptul la pensie.

Asta vine de demult şi de departe. Poate de la Platon, dar mai sigur de la Marx.

Abia după ce mi s-a dat drumul din închisoare am început să mă gîndesc dacă sistemul economic socialist poate funcționa. Dacă standardul de viață era scăzut, îmi explicam faptul prin rata mare a acumulării în țările înapoiate, prin lipsa de pregătire a cadrelor, prin lipsa unei mase mari de lucrători calificați. În același fel îmi explicam productivitatea scăzută a muncii, calitatea inferioară a mărfurilor, distribuția haotică a produselor, investițiile greșite, deficitul cronic al balanței de plăți. În fond, raționamentul era aproximativ următorul : sistemul este bun, însă a fost introdus în țări înapoiate ; în Anglia sau Germania ar fi fost perfect [...]

Într-un tîrziu am înțeles că socialismul așa cum l-au imaginat Marx și Lenin nu este posibil decît așa cum l-a aplicat Stalin și că marxismul este un viciu, o boală a secolului, de care nimeni nu se vindecă. Și am mai înțeles că socialismul este cu totul altceva decît au crezut Marx și, după dînsul, milioane de oameni.

Stalin a organizat întreaga viață economică a Rusiei așa cum ar fi trebuit să fie la apogeul său un regim capitalist imaginat de Marx după binecunoscutul model newtonian al bilei perfect sferice pornite cu viteză inițială pe un plan infinit perfect poleit. Societatea capitalistă închipuită de Marx, compusă numai din capitaliști și muncitori, inevitabil trebuia să ajungă la concentrarea capitalurilor în cîteva mîini, la pauperizarea absolută a

proletariatului și la exproprierea expropriatorilor, după cum sfera lui Newton, în absența unei [alte] forțe, ar fi gonit la nesfîrșit cu aceeași viteză și în aceeași direcție. Stalin a proletarizat prin decrete întreaga Rusie, a dotat-o cu trusturi, concerne, bănci centrale și întreprinderi agricole uriașe, a monopolizat comerțul interior, după ce Lenin monopolizase pe cel exterior, a monopolizat transporturile, informațiile și viața culturală. Totul se întîmpla ca și cum capitalismul ar fi ajuns în Rusia la ultimul său stadiu de dezvoltare, unde cîțiva capitaliști au fost înlocuiți cu Biroul Politic condus de Stalin.

Acestea se desăvîrșeau în 1930. Apoi a început producția pentru producție, exact ca în cel mai desăvîrșit regim capitalist. Cu o deosebire totuși : capitaliștii produceau, cu riscul falimentului, pentru piață, în timp ce bolșevicii produceau, fără nici un risc, pentru a îndeplini planul !

Modelul stalinist a fost preluat aidoma de statele socialiste formate după 1945. De atunci și pînă în zilele noastre, după glosarul oficial, se perfecționează mereu conducerea economiei, se organizează și se reorganizează totul, însă nimeni nu îndrăznește să se atingă de modelul inițial : etatizarea întregii economii și funcționarea pe bază de plan central. În Iugoslavia, unde s-au făcut încercări serioase în acest sens, rezultatele nu au fost deloc încurajatoare și revenirea la Stalin progresează încet, dar sigur.

Sub suprafața armonioasă a planului colcăie o anarhie pe care regimul capitalist o poate invidia.

[...] La originea acestei aberații, a unei economii planificate care acoperă o anarhie permanentă și generalizată, stau două idei fundamentale : 1) producția poate crește exponențial ; 2) producția determină consumul. Din prima rezultă posibilitatea unui sistem de repartiție pe baza formulei „fiecăruia după nevoi" (comunismul), iar din a doua independența producției [față] de piață. Experiența le-a infirmat pe amîndouă [...]

În societățile socialiste, așa cum s-au realizat pînă astăzi, populația, calculată după vîrsta medie, este mai

tînără decît în statele capitaliste. Mentalitatea și obișnuințele sînt însă ale bătrînilor. Cu puține excepții, toți cetățenii au venituri mici, așa cum au, în genere, salariații pensionari. Copiii devin pensionarii creșelor de îndată ce se nasc, apoi trec ca pensionari la grădinițe, apoi în școlile elementare și licee. În școliile superioare se începe cu o pensie foarte mică, bursa. Cînd termină de învățat obțin un salariu cît o pensie întreagă, așteaptă cu nerăbdare să ajungă la pensie și termină viața ca pensionari. Idealul tuturor tinerilor este să obțină un mic apartament de la stat și, eventual, o mașină și să devină pensionari.

În școală și după ce intră în viață se feresc unii de alții, dubla sau multipla conștiință începe să funcționeze și repede ajung să trăiască singuri. Cumplita singurătate a bătrînilor !

Vocabularul acestei populații de funcționari este extrem de redus. Filozofia și politica se exprimă cu cîteva sute de cuvinte, la care se adaugă alte cîteva sute de cuvinte specifice profesiunilor.

Bătrînii cu obișnuința scrisului și cititului sînt preocupați de istoria veche sau medievală, le place literatura secolului al XIX-lea, pictura lui Courbet sau Repin ; regimul socialist învață copiii că numai acestea trebuie să le placă. Tot ce mai primesc în teatru, cinematograf, literatură este selecționat cu grijă, ca nu cumva oamenii să prindă gustul noului.

Pînă la moartea lui Stalin, același regim era aplicat și științelor exacte. Newton și Darwin erau începutul și sfîrșitul acestor științe. Nici o mare descoperire a secolului și nici o mișcare ideologică nu aparține zonei socialiste, fiindcă acolo locuiesc oameni cu mentalitate bătrînească, indiferenți la tot și la toate, care se mulțumesc cu puțin, cu busola veșnic orientată spre polul guvernului.

Desigur, și în statele capitaliste încep să apară unele dintre aceste caracteristici. Alienarea, singurătatea, incomunicabilitatea sînt boli și ale lumii capitaliste. Indiferentismul își lărgește și acolo suprafața. Puterea executivă are din ce în ce prioritate față de cea legislativă ori

judecătorească, dar tradiția și obișnuința o limitează ș.a.m.d. Este deci o populație cu mentalitate mai tînără, însă pe cale de îmbătrînire [...]

Este clar că Uniunea Sovietică a ocupat Ungaria în 1956 și Cehoslovacia în 1968 din convingerea că democratizarea oricărui regim socialist, inevitabil duce la lichidarea sistemului mai întîi într-o țară, apoi, prin contagiune, în altele și, pînă la urmă, în toate. Trebuie să recunoaștem că cei care au ordonat invazia Ungariei și Cehoslovaciei au avut dreptate. Socialismul, adică socializarea întregii economii naționale și conducerea după un plan central, cu scopul de a da pînă la urmă fiecăruia după nevoile lui, este incompatibil cu dreptul fiecăruia de a vorbi, de a scrie și de a circula liber pe pămînt, cu dreptul de a fi condus de reprezentanți aleși, de a se asocia, cu libertatea presei și a informațiilor.

Exemplul cel mai vechi și cel mai caracteristic îl constituie chiar Uniunea Sovietică. Revoluția a acordat, în principiu, tuturor națiunilor dreptul la autodeterminare. De acest drept au apucat să se bucure Finlanda, Estonia, Letonia și Lituania. Cînd a încercat însă să-l aplice Ucraina, pe vremea aceea nu numai grînarul, dar singura sursă de cărbuni și fier a Rusiei, Armata Roșie a intervenit, deoarece interesele revoluției primau. La fel s-a întîmplat cu Georgia, pe vremea aceea singura sursă de petrol a Rusiei. Principiul evident democratic al autodeterminării națiunilor este primul la care a renunțat statul socialist. Altfel, Rusia s-ar fi descompus, încă de la începuturile regimului sovietic, într-o puzderie de state independente, poate tot atîtea cîte abecedare a creat regimul.

Reprimarea mișcărilor de independență națională și războiul civil au adus ca o consecință interzicerea partidelor necomuniste și limitarea dreptului de a vorbi, de a scrie, de a se asocia numai la cei care acceptau să trăiască sub noul regim. Sovietele, expresie democratică a voinței populare, au început să-și piardă această funcție încă din 1919. Totuși în cadrul organizațiilor de masă, al presei și mai cu seamă în cadrul partidului, libertatea discuțiilor era totală.

(Doctorița Ecaterina Arbore, o veche comunistă română, plecată în 1921 în Uniunea Sovietică, îmi spunea în 1925 că, după părerea ei, Moscova era „cel mai mare și mai viu centru cultural al lumii". În 1937, a fost împușcată, împreună cu aproape totalitatea comuniștilor români aflați în U.R.S.S.)

Prima rîndunică a vremurilor [noi] a fost interzicerea de către Lenin a fracțiunilor. Abia după 1927, mai ales după 1930, au dispărut ultimele aspecte ale libertăților democratice în literatură, în artă, în partid. Acest an coincide cu „anul marii cotituri", al colectivizării și planificării.

Atunci s-a realizat pentru prima oară un stat socialist așa cum ar fi trebuit să fie dacă societatea capitalistă hiperindustrializată ar fi ajuns în mîinile unui număr restrîns de capitaliști, expropriați de clasa muncitoare. Marile întreprinderi industriale și bancare, puține cîte existau în Rusia țaristă, și comerțul exterior au fost naționalizate încă de la începutul revoluției. Sub imperiul necesității, după moartea lui Lenin, Stalin a lichidat toate rămășițele capitaliste în comerț, industrie, transporturi, agricultură. Colhozurile au fost create fiindcă satele înfometau orașele, mica industrie [a fost lichidată] fiindcă nu putea fi planificată ș.a.m.d. Astfel s-a realizat pe cale administrativă ceea ce teoretic ar fi trebuit să găsească bolșevicii veniți la putere, dacă capitalismul s-ar fi dezvoltat după schema lui Marx.

În nici o știință exactă, și cu atît mai puțin în societate, nu s-a întîmplat ca o schemă pură, dedusă teoretic, să fie aplicată *tale quale* în practică. Mecanica rațională, știința caracteristică a secolului al XIX-lea, în aplicarea ei a devenit o știință cu nenumărate formule empirice și coeficienți de siguranță. Ce a făcut Stalin este unic în istorie : a creat o economie și o societate după modelul din *Das Kapital* (pe care se pare că nici nu-l citise). Ceea ce nu i-a reușit lui Fourier, nici măcar în mic, i-a reușit lui Stalin pe o cincime de glob. Indiferent dacă a făcut-o din lipsă de imaginație, din spirit de contradicție față de

adversari ori sub imperiul necesității imediate, a creat o societate nouă, după un model care n-a existat niciodată. A dovedit prin fapte ceea ce știa de la Lenin, că, spre deosebire de societatea capitalistă, ale cărei elemente s-au dezvoltat în sînul societății feudale, societatea socialistă se creează, nu se naște. Nici un moment nu i-a trecut prin minte că s-ar fi putut întîmpla și altfel.

Acest fenomenal concern numit U.R.S.S., condus de Biroul Politic, nu s-a putut crea fără o tot atît de fenomenală constrîngere a populației și nu a putut funcționa decît sub imperiul unei fenomenale constrîngeri. În principiu, planul era legea după care ar fi funcționat această uriașă întreprindere, așa după cum un motor funcționează în conformitate cu planul prestabilit. Nu avea importanță dacă se acumula 40% din venitul național, dacă nu existau cádre, dacă ploua sau era secetă ! De vreme ce întreaga populație era proletarizată și alienată de un regim capitalist care nu existase și în care continuase să lucreze în pofida pauperizării absolute — așa scriseseră Marx și Lenin —, cu atît mai mult ar fi trebuit să lucreze în societatea lor personală !

[...] Vreme îndelungată s-a afirmat că regimul socialist nu este stăpînit de legea valorii ; acumularea de stocuri nevandabile, deteriorarea și distrugerea unor cantități uriașe de mărfuri perisabile, supracapacități de producție, șomaj mascat de faptul că toți șomerii erau în cîmpul muncii la o productivitate minusculă, lipsa de brațe de muncă în agricultură cu milioane de țărani care stăteau cu brațele încrucișate, distribuția anarhică a puținelor bunuri de consum, inflația declarată secret de stat, toate arătau că legile regimului capitalist continuau să acționeze, însă sub forme monstruoase. Cui i-ar fi putut trece prin minte că, în perioada 1930-1938, adevăratele prețuri nu erau cele din lista oficială de prețuri, ci acelea stabilite din tranzacțiile ilicite între întreprinderile de stat sau acelea rezultate din vînzarea mărfurilor furate de țăranii din colhozuri, de salariații din întreprinderile industriale și comerciale ? Totuși așa se petreceau lucrurile în vremea aceea !

Fără constrîngerea pornită dintr-un singur centru, un asemenea sistem s-ar fi destrămat economic şi naţional. Întreprinderile ar fi început să lucreze pentru piaţa locală, apoi naţională, colhozurile s-ar fi dizolvat. Aceasta în ipoteza că totul s-ar fi petrecut fără zguduiri locale. Mai probabil ar fi fost haosul. De unde necesitatea permanentizării constrîngerii. Monopolizarea informaţiilor, a vieţii culturale, legarea muncitorilor de întreprinderi şi a ţăranilor de sat, atomizarea societăţii sînt urmările inevitabile ale realizării unei societăţi conform schemei ideale a lui Marx, schemă care urmăreşte să dea fiecăruia după nevoile lui. Primatul mijloacelor de producţie, consumul determinat exclusiv de producţie, planul, realismul socialist, toate sînt de la Marx, aşa cum le-a preluat Lenin şi cum le-a înţeles Stalin de la Lenin.

Măsurile luate de Stalin după război dovedesc cît de labil şi totuşi cît de stabil este regimul socialist sovietic. Popoare întregi (tătarii, chirghizii, calmucii, germanii) au fost deportate, iar la altele (ucrainieni, estoni, letoni, lituanieni, moldoveni etc.) deportările au făcut goluri mari. S-au luat măsuri severe pentru apărarea proprietăţii colhoznice, care începuse să sufere eroziuni ; reînvierea teroarei, în special împotriva scriitorilor şi oamenilor de ştiinţă, toate demonstrează cît de labil era sistemul creat de Stalin şi cît de stabil era sistemul, prin aparatul lui executiv. Uriaşul concern unic producător de mărfuri trăia numai graţie uzinelor de produs frică.

[...] Nimic din ce s-ar putea numi asuprire naţională nu apare în politica sovietică. Totuşi sistemul multinaţional nu este acceptat. Toate naţiunile aşteaptă momentul propice ca să se despartă de Rusia.

Aceeaşi labilitate în aşezarea geografică a populaţiei. De zeci de ani se încearcă colonizarea Siberiei prin tot felul de metode, de la cele mai paşnice — convingerea, salarii mari, avantaje materiale, industrializarea — pînă la deportări în masă. Este adevărat că populaţia Siberiei a crescut, dar nici pe departe aşa cum se plănuise. Toţi cei deplasaţi spre răsărit profită de prima ocazie şi revin în Rusia europeană. În Statele Unite, oamenii au migrat

de la răsărit spre apus fără nici o constrîngere și n-au mai revenit pe coasta Atlanticului. Emigranții plecați spre Australia, Africa de Sud sau Canada au rămas definitiv acolo.

Indiferentismul politic este astăzi caracteristica fundamentală a maselor în toate statele socialiste. Se aprobă toate hotărîrile, se votează candidații partidului în alegerile generale sau locale, iar în organizațiile de partid, cei care se bucură de încrederea conducerii.

([La noi,] de întoarcerea la capitalism nu mai poate fi vorba. Nimeni nu mai așteaptă trupele americane, nimeni nu mai crede că acest regim are zilele sau lunile numărate, organizațiile contrarevoluționare compuse din bunici, părinți, mătuși și copii au dispărut, elevii de liceu de la Piatra Olt nu mai vor să construiască un submarin care să urce pe Dîmbovița și să bombardeze Capitala, închisorile nu au deținuți politici, multe aresturi ale Securității au fost desființate, multe celule din cele rămase sînt goale și fiecare muritor are cel puțin cîte un dosar la Securitate ori la Cadre, adică tot la Securitate.)

Ungaria și Polonia în 1956, Cehoslovacia în 1968, Polonia în 1970 sînt însă dovada că nu este vorba decît de o resemnare aparentă: La prima slăbire a aparatului executiv, mișcările de masă se dezlănțuie vulcanic, partidul unic se subțiază, apar tot felul [de] organizații și tot felul de idei. Dubla sau multipla conștiință, atît de specifică acestor regiuni este, în realitate, expresia ipocriziei maselor, replică la ipocrizia conducătorilor.

Există desigur un număr considerabil de timorați, de fricoși fericiți să fie conduși de cei pe care nu i-au ales să-i conducă. Nu este [o] categorie socială, ci una de caracter. Din această categorie a conformiștilor fac parte muncitori calificați și necalificați, țărani săraci, mijlocași și chiaburi, foști negustori, funcționari, foști bancheri și industriași, foști sau actuali miniștri, intelectuali rafinați, semidocți, agramați, capete bisericești, deștepți și proști, oameni din tot felul de neamuri. Chiar dacă sînt nemulțumiți, mulțumesc Domnului [că pot] să plătească impozite ca alții să poată decide. Aceștia formează baza perma-

nentă de masă a oricărui guvern, democrat, fascist sau comunist.

Nu la aceştia mă refer, ci la cei care, actual sau potenţial, deschis sau în conştiinţă, sînt pentru ori contra. Uneori am impresia că, la alegeri libere, s-ar întîmpla ca şi în filmul acela cu vrăjitori, cînd pînă şi candidatul oficial la preşedinţia republicii vota împotriva sa. Nu este o butadă : nimeni sau aproape nimeni nu crede în ce face. De aceea, spre deosebire de indiferentismul politic din statele capitaliste, în zona socialistă regimul este labil. Aparatul executiv şi cei care îi ordonă nu au încredere în mase, fiindcă şi ei gîndesc la fel. De aici spaima, groaza că oricine este periculos, orice fapt este demn de suspiciune, şi orice om, suspect. În discuţia din Iugoslavia dacă să se accepte sau nu un sistem multipartinic, Tito a făcut o observaţie plină de umor : „Dacă se formează un al doilea partid, tot unul va fi, fiindcă toţi membrii noştri vor trece dincolo !" Staliniştii au înţeles perfect pericolul atunci cînd au trimis fără ezitare tancurile să ocupe Ungaria şi Cehoslovacia.

Din punct de vedere ideologic sau al artelor, viziunea prăvalei este la îndemîna oricui. Astfel, în România, de cînd cu dreptul de a susţine orice punct de vedere cu condiţia de a scrie la urmă că „în chipul acesta se dovedeşte încă o dată valoarea materialismului dialectic", nu există studiu filozofic în care gîndirea apuseană să nu-şi facă apariţia. În materie de muzică, mulţi compozitori români scriu opere faţă de care Schönberg pare un Mozart al zilelor noastre. Cine vizitează expoziţiile de pictură şi sculptură pleacă cu impresia că, în afară de pictura abstractă, Brâncuşi şi Henry Moore, nu există nimic pentru noua generaţie de artişti plastici. Pentru cei care-şi amintesc rigorile realismului socialist, cînd Stalin l-a prins pe Şostacovici cu disonanţa, cînd Jdanov ordona filozofilor şi artiştilor „foc !" împotriva filozofiei şi artei decadente, pare de neînţeles ce se întîmplă în statele socialiste, cînd se dă cale liberă pentru artă şi filozofie. Dacă cenzura n-ar pune frîu descompunerii, în cîteva luni de libertate a gîndirii un citat din Marx ori Lenin ar fi lucru de ruşine —

așa cum se întîmplă, de pildă, la Akademgorod, orașul oamenilor de știință sovietici.

Dar în prădăciunea a cărei victimă am fost nu este numai panica aparatului, reflex permanent al labilității sistemului. În cei 17 ani ai mei de peregrinări prin toate beciurile Securității și tot felul de temnițe, mi-a fost dat să cunosc diferite generații de anchetatori, de la primii, cei ieșiți din haosul inițial, care scriau „doă" în loc de „două" [și] „omu" în loc de „omul", cu origine socială sănătoasă și ideea că orice contrarevoluționar, deci fiecare „reținut", poate fi convins să-și mărturisească crimele prin bătaie la tălpi, pînă la ultimii, cu ortografia corectă, trecuți prin școli și chiar universități, paznici ai legalității socialiste, care-și văd rostul în educarea oamenilor în spirit socialist prin convorbiri amicale, chiar și cu citate din clasici. Mi se pare că această generație nu mai bate, nu arestează fără probe scrise și nu trimite în judecată nevinovați. După ce află tot ce vorbesc și nu vorbesc oamenii, îi invită la o discuție, le explică de ce greșesc, recalcitranților li se semnalează și articolele Codului Penal în care ar putea fi încadrați. Păcătoșii își dau seama că au greșit și se îndreaptă.

Și prima și ultima generație au un cucernic respect față de „marxism-leninism", cu adaosul că cea dintîi avea același cucernic respect față de Stalin și Uniunea Sovietică. Cînd îi auzeam vorbind, îmi aminteam de Tănăsică, de meserie bătăuș din Obor, care fusese angajat, în 1933, să apere un simpozion despre Paul Valéry împotriva legionarilor. Solid, îmbrăcat cu clasica scurtă, se preumbla cu mișcări sigure în holul Fundației „Carol". Nimeni nu putea bănui că ciomagul pe care se sprijinea din cînd în cînd nu era bastonul unui admirator al *Cimitirului marin.* Am avut curiozitatea să aflu dacă și el știa care era rostul lui acolo. Mărturisesc că nu m-a deziluzionat. Mi-a răspuns cu promptitudine : „Am venit să-l apăr pe Conu Valerie" [...]

[Mișu,] unul dintre anchetatorii mei din prima generație, [...] mi-a confiat și planul de perspectivă al securiș-

tilor. Mai întîi să stîrpească pe contrarevoluționari și spioni, apoi să formeze cîte un dosar complet pentru fiecare locuitor, ca după aceea să facă educație civică și morală [...] Probabil că și el este astăzi portar pe undeva, la vreun minister sau ambasadă, ca mai toți din generația lui, ascultă pe la uși și face note informative destinate urmașilor săi din ultima generație. Idealul meu este mai departe, ca oricînd, de realizare, însă tot ce a visat Mișu este incontestabil realitate [...]

ANEXE

I

Raport pentru numirea unui profesor titular la Catedra de „Economie politică şi socială" de la Universitatea din Bucureşti

Pentru ocuparea catedrei de „Economie politică şi socială" vacantă la Facultatea de litere şi filozofie din Bucureşti, Comisiunea instituită în baza art. 64 bis din legea relativă la organizarea învăţămîntului superior, avem onoare a recomanda ca titular pe d-l dr. Herbert Zilber, candidat la menţionata catedră.

Comisiunea îşi întemeiază recomandarea sa pe activitatea ştiinţifică deosebit de remarcabilă, atît în domeniul teoretic, cît şi în cel practic, a d-lui dr. H. Zilber, aşa după cum se arată în cele ce urmează :

I. Titluri. D-l dr. H. Zilber este licenţiat în ştiinţe (matematici) al Universităţii din Grenoble (1922). D-sa posedă de asemenea titlul de inginer de la Institutul electrotehnic din Grenoble (1923). Este licenţiat în filozofie al Universităţii din Bucureşti (1945). Este doctor în filozofie şi litere al Universităţii din Bucureşti, cu menţiunea „magna cum laude", cu elogiile comisiei.

II. Activitate ştiinţifică. Candidatul posedă numeroase lucrări teoretice şi practice în specialitatea catedrei, dintre care prezintă lucrările publicate. Toate aceste lucrări au drept caracteristică o metodă ştiinţifică riguroasă.

Examinăm mai jos pe cele mai însemnate.

1. *Venitul național și fiscalitatea,* studiu publicat în revista „Independența economică", nr.1 din 1938. Cuprinde pregnante rezultate ale unor cercetări pe care candidatul le-a făcut asupra venitului național al României în perioada 1926—1936. Acest studiu a fost citat în lucrarea Ligii Națiunilor asupra venitului național, precum și în „Special Memorandum" nr. 48, publicat de „London and Cambridge Economic Service, in collaboration with the Royal Institute of International Affairs" (Oxford University Press, 1939.)

2. *Tendințe fundamentale în economia românească* (revista „Era nouă", anul I). Este un studiu în care autorul, cu un spirit de analiză deosebit de pătrunzător, pune în lumină elementele crizei structurale, precum și forțele economice determinante în procesul de expansiune a fascismului în România.

3. *Definiția economiei politice* este o conferință ținută la Institutul de cercetări economice „Prof. Virgil Madgearu", care a apărut în revista „Independența economică", nr. 3—4 din 1945. Autorul analizează noul punct de vedere al economiștilor sovietici cu privire la determinarea obiectului economiei politice. De reținut este ușurința și în același timp rigurozitatea cu care autorul tratează o gingașă problemă de metodologie.

4. În cadrul activității „Centrului de studii și documentări economice", d-l dr. H. Zilber a publicat, în anii 1938—1939, 44 de consistente rapoarte asupra conjuncturii economiei românești și mondiale. Aceste rapoarte au apărut în ziarul „Universul" și, deși în aparență destinate marelui public, ele sînt studii de înaltă ținută, uneori adevărate documente de precizie științifică, în ordine de cercetare practică a vieții economice. Sînt, în afară de aceasta, model de sinteză a datelor statistice conjuncturale și, deși toate merită în mod egal să fie menționate, ne vom mărgini să cităm o parte din ele, și anume pe acelea care au o legătură mai directă cu teoria economică.

Astfel :

a) Elemente de tehnică a planurilor economice ;

b) Venitul național, fiscalitate, buget ;

c) Economia mondială la începutul anului 1938 ;

d) Posibilităţile industriei româneşti ;

e) Poziţia economică a Germaniei şi raporturile ei cu statele Europei Centrale ;

f) Plan economic în Rusia şi Germania ;

g) Salariile şi costul vieţii ;

h) Perspective monetare internaţionale ;

i) Cum a reacţionat economia mondială în aşteptarea războiului ;

j) Experienţa Roosevelt ;

k) Problemele economice ale războiului ;

l) Cursul valutelor şi schimbul mărfurilor ;

m) Economia ţărilor neutre ;

n) Potenţialul economic al României ;

o) Război şi preţuri.

5. *Japonia la răspîntie*, publicat în revista „Era nouă", anul I, nr. 2, este un studiu în care se analizează evoluţia caracteristică a capitalismului japonez în perioada 1925—1935.

6. *Despre delicte în general şi d-l Mihail Manoilescu în particular* („Era nouă", anul I, nr. 2). Deşi în formă polemică, studiul merită să fie menţionat pentru criticismul lui metodic şi pentru cunoaşterea sistematică a socialismului ştiinţific. Tema de fond a studiului este comparaţia concepţiei marxiste asupra schimbului internaţional cu teoria d-lui M. Manoilescu.

7. În afară de luerările specificate mai sus, candidatul mai prezintă şi o serie de alte studii, toate publicate în anii din preajma ultimului război mondial în paginile revistei „Viaţa românească". Citărn pe cele mai importante :

Imperialismul ţărilor mici (V.R., anul XXIX, 1937, nr. 6).

Explicaţii economice la o nouă politică externă (V.R., anul XXX, 1938, nr. 3, p. 99—101).

Bugetul 1938—1939. Un plan de cinci ani pentru România (V.R., anul XXX, 1938, nr. 5, p. 91—95).

Comerțul exterior al axei Berlin-Roma cu țările din Sud-Est. Capacitatea de export a României (V.R., anul XXX, 1938, nr. 6, p. 90—100).

Perspectivele crizei mondiale. România în fața crizei (V.R., anul XXX, 1938, aug., p. 103—109).

Consecințele economice ale Acordului de la München. Cum se va crea Grossraum-Wirtschaft-ul german (V.R., 1939, nr. 11, p. 86—92).

Planul Reynaud (V.R., 1939, nr. 12, p. 115—119).

Viața și împrumuturile d-rului Hjalmar Schacht (V.R., 1939, nr. 3, p. 95—96).

Probleme economice ale războiului modern (V.R., 1939, nr. 3, p. 96—98).

Economia de război în timp de pace (V.R., 1939, nr. 6, p. 85—91).

Început de război mondial (V.R., 1939, nr. 9—10, p. 130—133).

Blocadă și contrablocadă (V.R., 1939, nr. 11, p. 108—113).

8. De asemenea, d-l dr. H. Zilber a publicat, în perioada 1935—1938, 580 de studii și articole documentare în paginile ziarului economic „Prezentul".

9. Pe lîngă studiile și articolele publicate, d-l dr. H. Zilber a desfășurat o vastă activitate științifică practică, din ale cărei aspecte trebuie să relevăm pe unele din acelea care au o legătură firească cu specialitatea catedrei.

În această ordine de idei este de menționat faptul că d-sa a stabilit, pentru prima oară în România, ansamblul indicilor relevanți pentru conjunctura economiei românești. A redactat parțial sau integral buletinele Institutului românesc pentru studiul conjuncturii economice.

A calculat venitul național al României pentru perioada 1938—1945 (supliment la Bulet. nr. 1 al Institutului românesc pentru studiul conjuncturii economice, 1946). Cifrele din acest studiu au fost utilizate apoi în memoriile delegației române la recenta Conferință a Păcii, precum și în lucrările interne ale Departamentului Finanțelor. În această ordine de idei trebuie remarcat că d-l dr. H. Zilber se găsește într-o perfectă continuitate de preocu-

părți științifice ; menționăm astfel că la Congresul Internațional al Institutelor de Conjunctură, ținut la Contigny, în 1938, d-sa prezentase un studiu despre *Calculul indicilor producției industriale,* în care a arătat de ce ponderea seriilor trebuie făcută cu valoarea netă a producției în anii de bază. Tot așa, în cadrul lucrărilor făcute pentru recenta Conferință a Păcii, d-sa a stabilit *Capacitatea probabilă de plată și transfer a României în perioada 1946—1952.*

Toate aceste ultime elaborate, deși nu sînt lucrări publicate sau sînt toate publicate fără semnătura autorului lor, reprezintă documente care dovedesc însușirile de expert economic ale candidatului.

10. Comisia găsește necesar să semnaleze și teza de doctorat în filozofie a d-lui dr. H. Zilber, care tratează despre *Imperialismul unor țări înapoiate,* lucrare în manuscris, cu totul remarcabilă atît prin spiritul ei de metodă, cît și prin concluziile interesante la care ajunge.

D-l dr. H. Zilber are și alte lucrări de filozofie, pe care nu le specificăm, nefiind în legătură cu specialitatea catedrei.

Totalitatea studiilor și lucrărilor cu caracter teoretic și practic ale d-lui dr. H. Zilber dovedesc nu numai o continuă activitate și preocupări constante în domeniul specialității catedrei vacante, ci și o maturitate științifică izvorîtă dintr-o reală vocație teoretică, completată de o frumoasă cultură economică și dintr-o îndelungată și metodică experiență practică.

III. În anul 1945, d-l dr. H. Zilber a ținut la Universitatea liberă din București un curs de economie politică.

O adevărată metodă pedagogică a practicat d-sa și în cadrul lucrărilor pe care, vreme îndelungată, le-a condus în Institutul românesc pentru studiul conjuncturii economice, cu referenții acestui institut.

IV. Activitatea de organizator. Sub supravegherea prof. V. Madgearu și prof. Victor Bădulescu, a organizat Institutul românesc pentru studiul conjuncturii economice. Metodele de lucru specifice studiilor conjuncturale

au fost adaptate problemelor românești, s-au format cadre de referenți, s-a sistematizat materialul statistic existent și s-a construit ansamblul indicilor necesari.

Institutul și-a întrerupt activitatea în 1940. În 1944 a colaborat intens la reorganizarea și adaptarea lucrărilor Institutului la noua structură economică a României.

Atît în perioada 1932—1940, cît și în perioada 1944—1946 a organizat legăturile Institutului cu instituțiile similare străine (Franța, Anglia, Rusia, Statele Unite, Bulgaria, Belgia etc.).

În concluzie, Comisiunea ținînd seama de titlurile, de pregătirea teoretică și practică în specialitatea catedrei vacante, dovedite printr-o remarcabilă și continuă activitate științifică, precum și printr-o activitate didactică și de organizator, recomandă pentru numirea ca profesor titular la catedra de economie politică și socială de la Facultatea de litere și filozofie din București pe d-l dr. Herbert Zilber.

Președinte, (ss) Andrei Oțetea

Membri : (ss) Gr. Mladenatz, Eugen Demetrescu, Gh. Mihoc, Constant Georgescu.

(„Monitorul oficial", partea I B, nr. 12 din 15 ianuarie 1947, p. 356—358)

II

De la Tribunalul Suprem al R.P.R.

— Comunicat —

Între 6-14 aprilie 1954, Colegiul Militar al Tribunalului Suprem al Republicii Populare Române, compus din colonel Ilie Moisescu, președinte, colonel Demeter Alexandru și colonel Ciulei Ion, asesori populari, procurori fiind colonel Aurel Ardeleanu, colonel Rudolf Rosman, colonel Grigore Rîpeanu și maior Ion Pohonțu, a judecat procesul grupului de spioni și complotiști în frunte cu L. Pătrășcanu.

În conformitate cu actul de acuzare au fost trimiși în judecată : *L. Pătrășcanu,* acuzat de crimele prevăzute în art. 2 lit. c din legea Nr. 291/947 cu modificările ei ulterioare, art. 184 combinat cu art. 229 din Codul Penal și art. 190, pct. 1 și 2 din Codul Penal ; *R. Kofler,* acuzat de crimele prevăzute de art. 2, lit. c din legea Nr. 291/947 și de art. 191 din Codul Penal ; *Ion Mocsony Stîrcea,* acuzat de crimele prevăzute de art. 184 combinat cu art. 229 din Codul Penal ; *H. Zilber* și *Al. Ștefănescu,* acuzați de crimele prevăzute de art. 2, lit. c din legea Nr. 291/947 și de art. 184 combinat cu art. 229 și 191 din Codul Penal ; *Victoria Sîrbu,* acuzată de crimele prevăzute de art. 2, lit. c din legea Nr. 291/947 ; *J. Berman* și *E. Calmanovici,* acuzați de crimele prevăzute de art. 2, lit. c din legea Nr. 291/947 și art. 191 din Codul Penal ; *Lena Constante* și *H. Brauner,* acuzați de crimele prevăzute de art. 191 și 184 combinat cu art. 230 din Codul Penal ; *H. Torosian,* acuzat de crimele prevăzute de art. 190, art. 184 combinat cu art. 230 din Codul Penal.

Ancheta judecătorească a confirmat în întregime materialele anchetei prealabile și acuzațiile cuprinse în actul de acuzare.

Tribunalul a stabilit că în perioada dictaturii fasciste, în preajma și în timpul războiului antisovietic, acuzații L. Pătrășcanu, Kofler și complicii lor împreună cu spionul Al. Ștefănescu și cu agenții provocatori și spionii Șt. Foriș, H. Zilber, E. Calmanovici și J. Berman au constituit un grup trădător, care a desfășurat acțiuni criminale în vederea slăbirii și paralizării luptei forțelor democratice și patriotice împotriva fascismului și a criminalului război antisovietic.

Cercetările au dovedit că încă în anul 1940 Pătrășcanu a întreținut legătura cu directorul general al siguranței legionare Al. Ghica. El a devenit unul din cei mai mîrșavi agenți ai siguranței și ulterior unul din principalii agenți ai serviciilor de spionaj ale unor puteri imperialiste.

În timpul războiului criminal antisovietic acești provocatori și spioni au dat pe mîna siguranței un mare nu-

măr de luptători patrioți antifasciști, dintre care mulți au fost executați de autoritățile fasciste.

În anul 1943, L. Pătrășcanu și-a aranjat cu ajutorul subsecretarului de stat la interne în guvernul fascist, generalul Pichi Vasiliu, o internare de cîteva luni în lagărul de la Tg. Jiu pentru a-și acoperi astfel legăturile cu siguranța fascistă și pentru a desfășura acolo acțiuni provocatoare împotriva internaților antifasciști.

Acționînd ca dușman înrăit al poporului român, L. Pătrășcanu s-a întîlnit în iulie 1944 cu Ion Antonescu și a căutat prin felurite mijloace să întîrzie răsturnarea clicii fasciste de către forțele patriotice.

După eliberarea țării noastre de către forțele armate ale Uniunii Sovietice, cînd forțele patriotice au reușit să doboare dictatura fascistă și să aresteze căpeteniile antonesciene, L. Pătrășcanu primește din partea serviciilor de spionaj ale unor puteri imperialiste directiva de a păstra cu orice preț funcția înaltă în care se strecurase, în vederea intensificării activității criminale împotriva statului și poporului român. El are în acest scop o serie de întrevederi secrete cu agenți ai serviciilor de spionaj ale S.U.A.

Folosind situația sa în guvern, Pătrășcanu organizează un grup complotist antistatal, avînd agenți atît în aparatul exterior al Ministerului de Externe, cît și în Ministerul Justiției, Institutul de statistică și în alte instituții de stat.

În preajma lui 24 februarie 1945, Pătrășcanu transmite lui Rădescu, prin intermediul spionului american L. Madison, asentimentul său pentru organizarea unei lovituri militaro-fasciste.

Prin spionii americani Thomas Hall și William Hamilton, Pătrășcanu și grupul său intră în legătură cu grupul complotist al lui Maniu, V. Rădulescu-Pogoneanu, Gr. Niculescu-Buzești, C. Vișoianu, baronul I. Mocsony-Stîrcea, fost mareșal al palatului, și alți complotiști, în vederea unificării tuturor grupurilor teroriste ce erau

dirijate de serviciul de spionaj american și serviciile de spionaj ale altor puteri imperialiste, și a organizării unei lovituri de stat pentru răsturnarea puterii populare, restaurarea regimului burghezo-moșieresc, răpirea independenței naționale a României și readucerea dominației imperialiste asupra României.

În vederea acestei acțiuni criminale, complotiștii s-au înțeles să coordoneze acțiunea grupurilor teroriste și înzestrarea lor cu armament.

Acuzatul H. Zilber, agent provocator al siguranței încă din 1932, devenit apoi agent al spionajului american, făcea legătura între cele două grupuri complotiste antistatale, grupul de spioni în frunte cu Pătrășcanu și grupul manist de spioni în frunte cu Vișoianu, Niculescu-Buzești și Rădulescu-Pogoneanu.

Conducerea acestui complot criminal a fost încredințată trădătorului Pătrășcanu, care a avut în acest scop întrevederi secrete cu Thomas Hall, iar în februarie 1947 a plecat în străinătate, unde cu ajutorul acuzatului Torosian, a luat contact cu complotiștii C. Vișoianu și Gr. Niculescu-Buzești, fugiți din țară.

Acțiunea criminală a eșuat, o parte din conducătorii complotului fiind descoperiți și arestați de către organele de stat.

După cum s-a stabilit, în caz de nereușită a complotului, acuzatul Pătrășcanu urma să fie scos din țară de către Hall și Hamilton. Cei doi spioni americani fiind nevoiți să părăsească țara pe neașteptate, Pătrășcanu a încercat în mai multe rînduri să fugă din țară.

Tribunalul a stabilit de asemenea o serie de fapte care arată totala descompunere morală a lui Pătrășcanu și a complicilor săi.

În cursul dezbaterilor procesului a fost dovedită pe deplin vinovăția acuzaților prin documente originale descoperite de organele de cercetări, prin corespondența personală a acuzaților, precum și prin depozițiile a unui număr de 89 martori.

În fața probelor incontestabile, acuzații au confirmat în instanță declarațiile făcute la cercetări, recunoscîndu-și vina pentru crimele săvîrșite.

Tribunalul Suprem al R.P.R. a stabilit că acuzatul L. Pătrășcanu se face vinovat de trădare de patrie, de acțiunea de paralizare a luptei forțelor patriotice împotriva fascismului, de organizarea unui grup complotist contrarevoluționar și antistatal, în scopul acaparării puterii și restabilirii regimului burghezo-moșieresc și a dominației imperialiste asupra României.

Tribunalul a stabilit că acuzații R. Kofler, H. Zilber, Al. Ștefănescu, E. Calmanovici, J. Berman s-au făcut vinovați de crimă de trădare de patrie și de acte de provocare împotriva patrioților antifasciști ; acuzata V. Sîrbu s-a făcut vinovată de acte de provocare împotriva patrioților antifasciști ; acuzații I. Mocsony-Stîrcea, L. Constante, H. Torosian și H. Brauner s-au făcut vinovați de crimă de trădare de patrie.

Tribunalul Suprem al R.P.R. hotărăște :

Condamnă pe L. Pătrășcanu și R. Kofler la pedeapsa cu moartea ;

H. Zilber, Al. Ștefănescu, E. Calmanovici la muncă silnică pe viață ;

I. Mocsony-Stîrcea și H. Torosian la cîte 15 ani muncă silnică ;

H. Brauner și L. Constante la cîte 12 ani muncă silnică ;

J. Berman la 10 ani muncă silnică ;

V. Sîrbu la 8 ani muncă silnică.

Sentința este definitivă.

*

Sentința Tribunalului Suprem al R.P.R. de condamnare la moarte a lui L. Pătrășcanu și R. Kofler a fost executată.

(„Scînteia", nr. 2950 din 18 aprilie 1954, p. 3)

III

Bilet de liberare

Republica Populară Română
Ministerul Afacerilor Interne
Penitenciarul —
Formațiunea 0622 Aiud

Anul 1964 luna... ziua...
Domiciliul avut la arestare :
Buc. str. Dionisie Lupu 2

Bilet de liberare Nr. 5948/1964

Numitul Zilber C. Herbert, născut în anul 1901, luna 10, ziua 14, în comuna Tg. Frumos, raionul..., regiunea Iași, profesia profesor, fiul lui Carol și Roza.

A fost depus ca condamnat de la 06.02.948 pînă la 29.01. 973 de către T. Suprem Col. M., cu mandatul nr. 49/955, emis de T. Suprem Col. Mil., sentința nr. 49/954, pentru faptul de crimă de înaltă trădare.

A fost pus în libertate fiind grațiat de către Cons. de Stat conform D. 411/964. Numitul se stabilește cu domiciliul în comuna București, str. Dionisie Lupu nr. 2, raionul 1 Mai, regiunea București.

A mai executat mandatele : —

Semnalmentele posesorului : talia 1,56 m, corpolență —, fruntea potriv., nasul mijl., gura mică, bărbia —, culoarea feței smeadă, culoarea părului cast., sprîncenele cast., semne particulare nu.

Drept care i s-a eliberat prezentul bilet.

p. Comandant
(ss) indescifrabil

Șeful biroului evidență,
(ss) indescifrabil

[sigiliu]

IV

Memoriu către N. Ceaușescu, secretarul general al C.C. al P.C.R.

Stimate Tovarășe Secretar General,

Mă adresez D-voastră și nu altui for de partid din convingerea că Partidul nu cunoaște întreg adevărul cu privire la procesul Pătrășcanu, în care am fost condamnat la muncă silnică pe viață.

Fiind exclus din partid în mai 1947 sub bănuiala de a fi fost agent de siguranță și spion anglo-american, am fost arestat din ordinul C.C. la 6 februarie 1948. O lungă și minuțioasă anchetă dusă de organele M.A.I. (februarie 1984—decembrie 1951) din inițiativa și sub controlul Partidului a dovedit în chip neîndoielnic totala mea nevinovăție penală. Această concluzie mi-a fost comunicată oficial atît în timpul anchetei, cît și după terminarea cercetărilor. Urma să fiu pus în libertate, iar Partidul să hotărască pe baza greșelilor mele de partid. Totuși, în septembrie 1952, ancheta a reînceput cu un nou colectiv de anchetatori, dintre care nu cunosc decît numele tovarășilor ministru Alexandru Drăghici, col. Șoltuț, cpt. Moraru și cpt. David. În seara zilei de 17/18 sept. 1952 am fost bătut o primă dată, iar în noaptea de 24/25 sept. 1952 am fost bătut de trei ori la tălpi. Tov. col. Șoltuț mi-a spus (reproduc textual) : „Apărătorii d-voastră nu mai sînt. Partidul este acum în mîini tari. Trebuie să declari toate crimele făcute cu Pătrășcanu și alții". Cum nu știam nici care crime comisesem și nici cine sînt acei „alții", am întrebat în aceeași noapte pe tînărul ofițer politic care supraveghea bătaia în beciul de la Malmezon, smulgîndu-mi părul din cap. Acesta m-a lămurit (reproduc textual) : „Să declari toate crimele pe care le-ai făcut cu Lucrețiu Pătrășcanu, Ana Pauker, Vasile Luca, Teohari Georgescu, Ion Gheorghe Maurer, Ștefan Voitec, Aurel Vijoli, Petre Năvodarú, Mihnea Gheorghiu, Ilie Zaharia, Carol Neuman și alții. Este ordinul Secretariatului. Îți vom aresta familia și te vom bate pînă declari. Înțelegi că este ordinul Secretariatului ? !"

Ulterior, la această listă tov. col. Șoltuț a adăugat pe Emil Calmanovici, Jack Berman, Remus Kofler, Alexandru Ștefănescu, Luiza Năvodaru, Vera Călin, Petea Petrescu (Gancev) și alții.

Am înțeles că se organiza un proces după modelul celor de la Moscova, Sofia, Budapesta, Praga și Varșovia, în care eu trebuia să joc rolul spionului criminal. Cu picioarele umflate, am reflectat asupra alternativei care mi se punea în față și am ajuns la concluzia că orice rezistență este inutilă : trebuia să declar toate crimele

„uzuale" în asemenea anchete, așa cum le cunoșteam din lectura dărilor de seamă ale proceselor de la Moscova, Sofia, Budapesta și Praga ! Altfel urma arestarea familiei, bătaia pînă la moarte sau glonțul administrativ. Mi-am adus aminte ce au declarat Kamenev și Buharin, Zinoviev și Racovski, Traicio Kostov, Rajk și Slansky, apoi am scris un roman foileton similar — o sinteză a celor citite —, dar cu nume românești. Am declarat că am fost agent de siguranță, spion anglo-american, complotist, asasin și trădător. N-am pregetat să declar că am vrut să răspîndesc ciuma în cartierele muncitorești, că am organizat inflația și am sabotat stabilizarea, că am cedat Banatul Iugoslaviei printr-un acord cu Moșa Pjade ș.a.m.d. Toate, bineînțeles, în complicitate cu Lucrețiu Pătrășcanu, Aurel Vijoli, Ion Gheorghe Maurer, Ștefan Voitec și toți complicii sugerați de anchetatori. Ultimul complot l-am declarat la cererea imperativă din 5 mai 1953 a tovarășului ministru Alexandru Drăghici, cerere pe care mi-a făcut-o chiar în cabinetul D-sale, în prezența tov. colonel Șoltuț. Este vorba de un „complot" imaginat de Radu Buzești (condamnat în procesul Maniu), personagiu de care nici nu auzisem vreodată și pe care l-am văzut pentru prima oară în viața mea la o așa-zisă confruntare, în iulie 1953. Bineînțeles că acest Radu Buzești a declarat nu numai că mă cunoaște, dar a debitat și întreaga mea biografie, așa cum o scriseșem eu ! Menționez în mod special acest „complot" fiindcă pe baza acestui roman criminal Pătrășcanu a fost condamnat la moarte și executat, iar eu și alții (G. Ionescu Bălăceanu, Stîrcea, Octavian Neamțu, Torosian etc.) am făcut mulți ani de grea temniță.

Din fanteziile actorilor aleși pentru a figura în procesul Pătrășcanu și cu concursul a zeci de martori falși (spioni, criminali, agenți de siguranță scoși din fundul pușcăriilor) s-a construit dosarul pe baza căruia am fost judecat și condamnat la muncă silnică pe viață de Tribunalul Suprem al Forțelor Armate. Pentru a evita glonțul, am învățat în prealabil pe de rost toate elucubrațiile pe care eu, ceilalți inculpați și martorii falși am fost obligați să le scriem în cursul așa-zisei anchete din

1952-1954. Apoi le-am debitat timp de cinci ore în fața Tribunalului Suprem al Forțelor Armate, instanța supremă a Justiției populare. Imediat după proces am fost pus în cătușe și transportat la Aiud, unde am fost supus la regim de strictă izolare, somn pe dușumea și pedeapsă pentru cea mai mică abatere de la un regulament care nu mi s-a citit niciodată. În fine — culmea batjocurii ! —, pentru a demonstra probabil posterității corectitudinea anchetei din 1952-53, s-a organizat la Aiud încă un supliment de anchetă, ca și cum organele judecătorești ar fi bănuit că n-am declarat toate „crimele" !

Din cei aproape 17 ani de temniță, nouă am stat singur în celulă. Ani de zile n-am văzut lumina soarelui și niciodată n-am avut dreptul la legături cu familia mea sau dreptul la muncă. Doar de două ori am fost scos din celulă pentru a fi pus în lanțuri și trimis la București, unde același anchetator (tov. cpt. Moraru) mi-a cerut să retractez declarația pe care tot el mi-o ceruse s-o dau în 1953 (punea oamenii de serviciu să mă fugărească pe culoarul arestului, avînd picioarele umflate de bătaia la tălpi) și prin care afirmam că recrutasem pe Petre și Luiza Năvodaru în serviciul de spionaj american !

În fine, în iunie 1963 am fost pus din nou în lanțuri și trimis la București, unde mai mulți anchetatori mi-au cerut să confirm declarațiile de la proces, în schimbul grațierii imediate. Era evident că acești tovarăși erau de perfectă bună-credință, fiindcă nu cunoșteau decît dosarele de la proces și nici unuia nu-i putea trece prin cap că nu conțineau un singur fapt adevărat. Le-am explicat cum s-a organizat procesul și am refuzat să confirm declarațiile de la proces, pentru a sublinia prin protestul meu că asemenea procese nu trebuie să mai aibă niciodată loc într-o Românie socialistă. Mai mult, am rugat pe anchetatori să ceară darea mea în judecată pentru calomnie, urmînd ca în fața justiției civile să fac dovada absolută că absolut toate declarațiile mele de la proces sînt în întregime inventate. Nu mi s-a acordat această favoare, însă am fost pus din nou în lanțuri și retrimis la Aiud, unde am fost supus la regim zilnic de 65 de grame pîine, 350 g mămăligă, apă caldă dimineața, apă caldă la

prînz, apă caldă seara, zeci de zile de izolator, practic fără căldură și fără asistență medicală.

Am scăpat cu viață prin grațierea din iulie 1964. Singur pe lume — întreaga mea familie a pierit în cei 17 ani de temniță —, de atunci îmi duc viața de la o zi la alta și aștept să mi se facă dreptate, așa cum s-a făcut lui Dreyfus în Franța burgheză, lui Beilis în Rusia țaristă și atîtor mii de tovarăși executați și condamnați nevinovați în statele socialiste. Speranța mi se părea cu atît mai îndrituită cu cît, în ultimul an, de cînd sînteți în fruntea Partidului, mulți tovarăși năpăstuiți au fost repuși în drepturile lor.

Nu-mi închipui că și astăzi constituie o culpă faptul că, în 1950, am declarat în cursul anchetei serioase inițiate de Partid că nu doream în România socialistă climatul politic și spiritual creat de Stalin în Uniunea Sovietică, că nu eram de acord cu modul cum s-a executat Armistițiul, că alianța cu Uniunea Sovietică nu trebuia să împiedice relații bune cu statele capitaliste și că prezența Anei Pauker, a lui Vasile Luca și Chișinevschi în fruntea Partidului constituia o greșeală. Dacă acum 15 ani asemenea păreri puteau constitui pentru unii o crimă demnă de glonț, astăzi sînt banalități unanim acceptate.

De aceea mintea mea refuză să creadă că Partidul nu mi-a făcut încă dreptate pentru alt motiv decît acela că forurile competente nu cunosc adevărul. Altfel era imposibil ca conducerea actuală a Partidului să nu se sesizeze de o asemenea crimă împotriva moralei și justiției comuniste.

Deși din 1918 pînă la arestarea mea am militat în Partid sau în afară de Partid ca comunist, deși în perioada 1930-1932 am fost închis ca comunist, deși dovezile totalei mele nevinovății sînt consemnate în dosarele anchetei din 1948-1951 („dosarele de casă"), deși am fost condamnat într-un proces în care am fost silit să joc rolul criminalului, deși am executat aproape 17 ani de foarte grea temniță, astăzi nu mă bucur decît de dreptul de a trăi din ajutorul de 300 lei lunar acordați de Prevederile

Socială. Mai mult, de cîte ori, în ultimii doi ani, a existat bunăvoința de a fi angajat ca salariat, un zăvor misterios mi-a închis poarta la o slujbă conformă cu pregătirea și experiența mea.

Aș fi și astăzi gata să-mi duc fără murmur crucea nenorocirii mele, dar nu înțeleg ce foloase au tras Partidul și clasa muncitoare din procesul Pătrășcanu și condamnarea mea și a celorlalți coinculpați total nevinovați (Ionescu Bălăceanu, etc.). Nu-l apăr pe Pătrășcanu, fiindcă acum cunosc adevărata lui vină (a vrut să fugă), însă nu pot trăi cu gîndul că procesul a fost opera unor nebuni sau unor sadici.

Aș putea să mă prevalez de faptul că sînt evreu și să cer dreptul de a emigra pentru a obține o pensie (am 65 de ani) într-o țară pentru care n-am luptat și nu mi-am riscat viața, fiindcă România socialistă pentru care am luptat și mi-am riscat viața refuză să-mi facă dreptate, după ce m-a întemnițat 17 ani, deși se știa că sînt total nevinovat. Nu vreau să mă prevalez de acest drept fiindcă, în pofida cumplitei mele soarte, am rămas comunist și nu pot renunța la gîndul că și a face dreptate unui comunist într-o țară socialistă înseamnă a construi socialismul. Nu pot admite că zeci de milioane de oameni au murit pentru o societate în care un comunist nu-și poate găsi dreptatea. Nu mă pot duce într-o țară străină să spun că 45 de ani am crezut în dreptatea socialistă și am plecat fiindcă nu există. Mai bine mor de foame în România socialistă decît să-mi fie rușine de cea mai nobilă idee pentru care a luptat omenirea, în care cred și pentru care am suferit.

Condamnarea mea nu este o eroare judiciară și nici opera unor mici funcționari. Conducătorul anchetei din 1952-53 a fost tovarășul ministru Alexandru Drăghici, membru al Secretariatului partidului, iar „anchetatorii" mi-au repetat de mai multe ori că tot ce fac este din ordin de sus. De aceea nu are rost să mă adresez nici justiției, care a judecat pe baza unor dosare alcătuite numai din declarațiile mincinoase ale inculpaților și zecilor de martori falși, și nici altor foruri decît Comitetului Central.

Desigur, ca membru de partid am făcut greşeli grave pe care le-am recunoscut şi s-ar putea ca forurile respective să găsească de cuviinţă că nu mai pot avea onoarea de a fi membru al Partidului Comunist Român, deşi am fost şi am rămas comunist chiar şi după ce mi s-au luat 17 ani din viaţă, deşi eram total nevinovat. Nu este însă mai puţin adevărat că mi s-a luat [din] viaţă din raţiuni pe care nu le cunosc, şi acum cer dreptate, dreptate pe care numai Partidul mi-o poate face.

De aceea fac apel la D-voastră, tovarăşe Secretar General, să cereţi dreptate pentru comunistul Zilber, a cărui nevinovăţie a fost pe deplin dovedită, care a fost condamnat pe baza unor dosare în care nu există un cuvînt adevărat şi care a stat închis 17 ani în România socialistă, deşi se ştia că este nevinovat.

Primiţi vă rog, tovarăşe Secretar General, asigurarea deosebitei mele consideraţiuni,

Zilber Herbert
Bd. Republicii 242
raionul 23 August

6 septembrie 1966

V

Hotărîrea Comitetului Central al Partidului Comunist Român cu privire la reabilitarea unor activişti de partid

[Extras]

În cadrul preocupărilor sale generale pentru perfecţionarea activităţii în toate domeniile construcţiei socialiste, Partidul Comunist Român a luat de-a lungul anilor o serie de măsuri menite să ducă la întărirea legalităţii, înlăturarea elementelor de subiectivism şi arbitrar, a oricăror abuzuri şi denaturări în viaţa politică şi social-economică a ţării, să asigure dezvoltarea continuă a democraţiei socialiste.

O deosebită importanță au avut în această privință măsurile luate pentru îmbunătățirea activității organelor de securitate, miliție, procuratură și justiție. Ca urmare, s-au întărit controlul și îndrumarea de către partid a organelor de securitate, la toate nivelele, asigurîndu-se astfel o condiție esențială pentru înfăptuirea și apărarea legalității socialiste. S-au adoptat măsuri pentru garantarea deplină a drepturilor și libertăților cetățenești, astfel ca nici un cetățean să nu poată fi arestat dacă nu există un motiv întemeiat și dovedit. S-au luat măsuri pentru înlăturarea nedreptăților, pentru repunerea în drepturi a celor care au avut de suferit de pe urma lor, precum și pentru sancționarea, conform legii, a acelora care le-au săvîrșit.

Cu o deosebită fermitate a trasat Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român sarcina întăririi legalității socialiste, a respectării normelor de conviețuire socială stabilite în statul nostru — premisă de seamă pentru lărgirea continuă a democrației socialiste.

Pe baza hotărîrilor congresului s-au luat în ultimii ani noi și importante măsuri pentru întărirea rolului conducător al partidului în toate domeniile vieții sociale, pentru perfecționarea metodelor de conducere și îndrumare a întregii activități economice, politice, sociale, de stat și obștești, începînd de la Comitetul Central și pînă la organizațiile de bază ale partidului, pentru îmbunătățirea muncii tuturor organelor de stat, inclusiv a acelora chemate să vegheze nemijlocit la apărarea legalității socialiste.

Plenara din iunie 1967 a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, analizînd activitatea Ministerului Afacerilor Intrene, a apreciat pozitiv contribuția organelor de securitate și a celorlalte unități din cadrul ministerului la lupta întregului popor sub conducerea partidului pentru apărarea cuceririlor revoluționare și dezvoltarea marilor înfăptuiri obținute în construcția socialistă. Totodată, plenara a dezvăluit și criticat o serie de neajunsuri și greșeli care s-au manifestat în trecut în munca acestor organe și a stabilit măsuri menite să ridice activitatea lor la nivelul cerințelor dezvoltării societății socialiste.

Pornind de la necesitatea de a se clarifica situaţia politică a unor activişti ai partidului care, cu mulţi ani în urmă, au fost arestaţi sau condamnaţi, Comitetul Executiv al Comitetului Central a hotărît să se analizeze cazurile acestora, iar concluziile să fie supuse dezbaterii Comitetului Central al Partidului Comunist Român. În acest scop a fost constituită o comisie de partid alcătuită din tovarăşii Gheorghe Stoica, membru supleant al Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R., Vasile Patilineţ, secretar al C.C. al P.C.R., Nicolae Guină şi Ion Popescu-Puţuri, membri ai C.C. al P.C.R.

1. Ca urmare a acestei hotărîri, comisia a cercetat, începînd din luna noiembrie 1965, învinuirile pe baza cărora a fost condamnat şi executat Lucreţiu Pătrăşcanu. Raportul întocmit de această comisie a fost examinat în Prezidiul Permanent, în Comitetul Executiv şi în actuala plenară a Comitetului Central al Partidului Comunist Român.

Comisia a analizat toate materialele care au stat la baza procesului, a purtat discuţii cu principalii anchetatori şi procurori, cu membrii completului de judecată, cu persoanele implicate în proces, ca inculpaţi sau martori, aflaţi în ţară, precum şi cu unele persoane care aveau funcţii de răspundere în acea vreme la Ministerul Afacerilor Interne şi în aparatul de securitate al statului.

După cum se ştie, Lucreţiu Pătrăşcanu a fost unul dintre vechii militanţi ai mişcării noastre revoluţionare, intrat în mişcarea muncitorească în anul 1919 şi devenit membru al P.C.R. la constituirea sa în 1921. El a participat la majoritatea congreselor partidului, a fost în mai multe rînduri membru al Comitetului Central, îndeplinind funcţii de răspundere. Pătrăşcanu a participat efectiv la pregătirea insurecţiei armate din august 1944 şi a îndeplinit, în calitate de reprezentant al P.C.R., funcţia de ministru fără portofoliu în guvernul instaurat la 23 august 1944, iar după remanierea guvernului, în noiembrie 1944, funcţia de ministru al justiţiei. Conferinţa Naţională a P.C.R. din octombrie 1945 l-a ales membru al Comitetului Central, iar în 1946 a fost pentru scurt timp membru în

Biroul Politic al C.C. al P.C.R. La Congresul de unificare din februarie 1948 nu a mai fost ales în Comitetul Central, iar în martie același an a fost destituit din funcția de ministru al justiției.

Lucrețiu Pătrășcanu s-a bucurat de stimă în cercuri largi ale poporului nostru, fiind apreciat ca unul dintre activiștii de seamă ai partidului comunist. El a comis și unele greșeli în activitatea sa ; comisia de partid nu a avut însă sarcina să analizeze întreaga sa activitate politică, meritele și limitele activității sale, ci numai temeinicia învinuirilor grave ce i-au fost aduse cu prilejul procesului în care a fost judecat.

Comisia a constatat că Lucrețiu Pătrășcanu a fost acuzat de a fi comis următoarele fapte penale :

a) Crimă contra păcii ; acuzat că ar fi fost agent al siguranței burghezo-moșierești și fasciste, ca și al serviciului de spionaj englez, ar fi desfășurat o activitate de destrămare din interior a partidului, de paralizare a acțiunilor Partidului Comunist Român în lupta contra fascismului și războiului imperialist, precum și de sprijinire a lui Antonescu și a războiului antisovietic ;

b) Crimă de înaltă trădare ; după 23 august 1944, având calitatea de ministru al justiției, ar fi organizat un grup complotist antistatal care, cu ajutorul imperialiștilor americano-englezi, prin serviciile lor de spionaj, ar fi desfășurat o acțiune de răsturnare prin violență a regimului democratic instaurat la 6 martie 1945 ;

c) Crimă de înaltă trădare ; ar fi transmis serviciilor de spionaj american și englez, după 23 august 1944, informații cu caracter secret privind securitatea statului.

Analizînd temeinic și verificînd multilateral probele aduse în instanță, depozițiile martorilor și ale celorlalte persoane implicate în proces, comisia de partid a constatat că toate acuzațiile aduse lui Lucrețiu Pătrășcanu nu au fost întemeiate, ci au reprezentat plăsmuiri grosolane, ticluite în cursul anchetelor. Declarațiile care au stat la baza învinuirilor conțin neadevăruri, nu se coroborează între ele, au fost obținute după mulți ani de anchetă prin constrîngeri fizice și presiuni morale, prin înșce-

nări și samavolnicii, falsuri și ilegalități, unele dintre aceste declarații fiind ulterior retractate de persoanele anchetate. Comisia a ajuns la concluzia că sînt lipsite de orice temei învinuirile că Pătrășcanu ar fi fost agent al Siguranței, că ar fi activat în slujba serviciilor de spionaj străine în vederea destrămării din interior a partidului comunist, că ar fi organizat un grup complotist antistatal și că ar fi dus o acțiune de răsturnare prin violență a regimului democratic, că ar fi uneltit împotriva independenței țării, precum și celelalte învinuiri din actul de acuzare.

Plenara Comitetului Central, apreciind justețea și temeinicia concluziilor comisiei de partid, consideră că procesul intentat lui Lucrețiu Pătrășcanu a fost înscenare, acesta fiind osîndit prin încălcarea celor mai elementare norme de legalitate și dreptate.

Lucrețiu Pătrășcanu a fost arestat în mod abuziv în ziua de 28 aprilie 1948 și cercetat inițial de o comisie din care făceau parte tov. Teohari Georgescu, Iosif Rangheț și tov. Alexandru Drăghici. Deși aceste cercetări au durat 17 luni, ele nu au scos la iveală fapte care să dovedească vinovăția lui L. Pătrășcanu. Cu toate acestea, el a fost predat organelor de stat și anchetat în continuare sub stare de arest, mai întîi de serviciul secret de informații și apoi de organe de securitate din Ministerul Afacerilor Interne.

În această perioadă, la 6 decembrie 1949, a fost dat publicității raportul prezentat de Gheorghe Gheorghiu-Dej la Consfătuirea Biroului Informativ al Partidelor Comuniste, în care Lucrețiu Pătrășcanu era stigmatizat, fără nici un fel de dovadă, ca agent al serviciilor de spionaj anglo-americane. Cele afirmate în raport au orientat organele de anchetă spre fabricarea unor probe care să confirme, prin orice mijloace, aceste acuzații.

Comisia a constatat că, deși Lucrețiu Pătrășcanu a fost supus cercetărilor pentru asemenea grave învinuiri, sub stare de arest timp de aproape patru ani, totuși situația lui de partid nu a fost discutată în organele partidului, așa cum se impunea conform prevederilor statutare.

Cu toate străduințele organelor de anchetă, în întreg intervalul pînă în vara anului 1952 nu s-au descoperit probe, nu s-au obținut mărturii care să dovedească învinuirile aduse lui Lucrețiu Pătrășcanu. La Plenara Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român din mai 1952, Ministerul Afacerilor Interne condus de Teohari Georgescu a fost criticat de către Gh. Gheorghiu-Dej pentru că „nici după patru ani de zile nu a dus pînă la capăt ancheta cu privire la activitatea contrarevoluționară și de spionaj a lui Pătrășcanu și Kofler".

După această plenară, ca ministru al afacerilor interne a fost numit tovarășul Alexandru Drăghici. Cu acest prilej s-a creat un colectiv special, pus sub conducerea nemijlocită a ministrului afacerilor interne, pentru anchetarea lui Lucrețiu Pătrășcanu. Colectivul a primit însărcinarea să obțină cu orice preț probe care să justifice afirmația că Lucrețiu Pătrășcanu ar fi fost agent al siguranței și spion anglo-american.

La 18 martie 1954, pe baza informării prezentate de tov. Alexandru Drăghici, Biroul Politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român a hotărît „să se treacă la judecarea grupului de spioni în frunte cu Pătrășcanu".

Procesul a avut loc în zilele de 6—13 aprilie 1954, încălcîndu-se pe parcursul lui cele mai elementare garanții procesuale. La 14 aprilie s-a pronunțat sentința de condamnare la moarte, iar în noaptea de 16/17 aprilie 1954 Lucrețiu Pătrășcanu a fost executat la penitenciarul Jilava.

Atrage atenția că represiunea judiciară împotriva lui Lucrețiu Pătrășcanu a avut loc tocmai într-o perioadă cînd, după moartea lui I.V. Stalin și demascarea lui Beria, în U.R.S.S. și în alte țări socialiste începea să se ia curs spre reabilitarea unor persoane condamnate pe nedrept.

Analizînd cauzele care au făcut posibile măsurile represive împotriva lui L. Pătrășcanu și a altor activiști ai partidului, plenara subliniază că pe atunci în Comitetul Central al Partidului Muncitoresc Român, în organele

sale de conducere nu se respectau normele democrației interne de partid, principiile conducerii și muncii colective. Măsuri de importanță deosebită pentru viața social-politică a țării erau luate fără o analiză temeinică și fără o dezbatere colectivă în organele de conducere ale partidului. Era întreținută o stare de suspiciune și neîncredere față de membri ai Comitetului Central, față de cadre de conducere ale partidului și statului. Aveau loc încălcări ale legalității, abuzuri împotriva unor activiști de partid și de stat, arestări și procese fără vreo bază juridică.

Plenara consideră de o deosebită gravitate faptul că probleme cu caracter politic, divergențele de păreri asupra liniei politice sau activității partidului erau privite ca motiv pentru anchetarea penală a cadrelor de partid — în loc să fie rezolvate prin metode politice, dezbătute și soluționate în cadrul organelor sau organizațiilor statutare ale partidului. Aceasta a provocat mari daune activității partidului, a dus la excluderea din partid și la condamnarea unor activiști care nu au săvîrșit fapte penale.

Trebuie arătat că fenomenele negative care s-au manifestat în acea perioadă n-au fost supuse unei analize temeinice în cadrul partidului nostru. Atît în plenarele Comitetului Central cît și în cuvîntări publice s-a acreditat ideea, care se dovedește astăzi falsă, că în România nu ar fi existat abuzuri și încălcări grave ale legalității socialiste și că, în consecință, nu s-ar pune problema reabilitării post-mortem a nici unei persoane.

Comisia a constatat că Gheorghe Gheorghiu-Dej — pe atunci prim-secretar al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român —, în contrazicere cu normele de partid, a intervenit în mersul anchetei, dînd indicații privitoare la desfășurarea acesteia, făcînd adnotări orientative pe procesele verbale de interogatoriu, stabilind ce mărturii să fie obținute de la unii din cei anchetați și cine să mai fie arestat, îndrumînd nemijlocit întreaga acțiune judiciară împotriva lui Lucrețiu Pătrășcanu. El a exercitat în acest fel o influență negativă asupra întregii cercetări și apoi a procesului.

Din materialele procesului rezultă de asemenea rolul nefast și răspunderea lui Iosif Chișinevschi, care s-a ocupat direct de pregătirea și desfășurarea procesului, recurgînd la falsuri grosolane și la încălcarea celor mai elementare norme de justiție.

O răspundere însemnată pentru hotărîrea luată de a se trece la judecarea lui Lucrețiu Pătrășcanu, fără să se fi asigurat de temeinicia învinuirilor aduse de organele de anchetă, revine membrilor de atunci ai Biroului Politic al C.C. al P.M.R. Aceasta arată lipsa de responsabilitate în luarea unei hotărîri de asemenea gravitate cum era trimiterea în instanța de judecată a unui militant de seamă al partidului.

Din acest caz, ca și din celelalte practici din activitatea organelor conducătoare ale partidului în acea vreme, trebuie să se tragă învățămintele necesare pentru a se înlătura orice elemente de subiectivism și lipsă de răspundere în adoptarea hotărîrilor. Munca colectivă implică o răspundere solidară a întregului colectiv de conducere pentru hotărîrile care se iau și, totodată, presupune răspunderea personală a fiecăruia pentru tot ceea ce se hotărăște.

Analizînd materialele privind procesul lui Lucrețiu Pătrășcanu, comisia de partid a constatat că ancheta desfășurată sub conducerea tovarășului Alexandru Drăghici în loc să meargă pe linia stabilirii cu strictețe a adevărului, spre a constata în ce măsură acuzațiile invocate își aveau temei, s-a orientat către obținerea cu orice preț a unor dovezi de învinuire penală pentru a se putea ajunge la condamnarea și executarea lui Pătrășcanu — recurgîndu-se în acest scop la metodele abuzive, samavolnice sus-arătate. Ministrul afacerilor interne s-a încărcat de o gravă răspundere prezentînd Biroului Politic al C.C. al P.M.R. concluzii false — inducere în eroare care a stat la baza hotărîrii de trimitere în judecată a lui Lucrețiu Pătrășcanu. La aceasta a contribuit faptul că Ministerul Afacerilor Interne era scos de sub îndrumarea organelor colective de conducere ale Comitetului Central, iar mi-

nistrul afacerilor interne se sustrăgea controlului acestor organe colective, neadmiţînd subordonarea faţă de ele.

În şedinţa din aprilie 1956, Biroul Politic al C.C. al P.M.R. a analizat activitatea Ministerului Afacerilor Interne. Cu acest prilej s-au adus critici conducerii acestui minister pentru abuzurile săvîrşite de organele securităţii, pentru practicile de încălcare a legilor, pentru sustragerea organelor M.A.I. de sub controlul de partid, pentru deficienţele în politica de cadre. Biroul Politic a considerat nesatisfăcătoare autocritica făcută atunci de tovarăşul Alexandru Drăghici, care a minimalizat gravitatea lipsurilor şi nu a tras concluziile necesare din aceste critici.

În acea şedinţă s-au hotărît măsuri pentru îmbunătăţirea activităţii securităţii, miliţiei şi a celorlalte organe ale M.A.I. Astfel, s-a stabilit ca organele de securitate să fie despărţite de celelalte instituţii din cadrul M.A.I. şi să se creeze un Comitet al Securităţii de Stat al cărui conducător să nu mai fie membru al Biroului Politic al C.C. al P.M.R. ; s-a hotărît ca organele de miliţie să aibă o dublă subordonare, — la centru faţă de M.A.I., iar pe plan local faţă de sfaturile populare ; de asemenea, s-au luat unele măsuri pentru întărirea controlului şi îndrumării de partid asupra organelor Ministerului Afacerilor Interne, precum şi măsuri pentru înlăturarea unor ilegalităţi. Asupra aplicării unora dintre aceste măsuri, cum a fost separarea securităţii de celelalte organe ale Ministerului Afacerilor Interne, s-a revenit ulterior, iar altele, ca de pildă subordonarea organelor de miliţie faţă de sfaturile populare, nu au fost aplicate de către conducerea ministerului.

Plenara C.C. al P.C.R. constată că după analiza întreprinsă în aprilie 1956 s-au luat măsuri pentru întărirea controlului de partid asupra activităţii organelor de securitate, miliţie, procuratură şi justiţie, pentru înlăturarea amestecului acestora în activitatea organelor de partid, atît centrale cît şi locale, pentru reabilitarea unor persoane condamnate pe nedrept, pentru întărirea legalităţii în viaţa social-politică a ţării.

Dezbătînd Raportul comisiei de partid constituită pentru cercetarea învinuirilor ce au fost aduse lui Lucreţiu Pătrăşcanu, a condiţiilor de desfăşurare a anchetei şi a procesului prin care acesta a fost condamnat ; constatînd lipsa de temeinicie a acuzaţiilor precum şi gravele ilegalităţi săvîrşite în anchetare şi judecare, plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Român hotărăşte :

— reabilitarea politică post-mortem a lui Lucreţiu Pătrăşcanu ;

— să se recomande organelor de justiţie revizuirea, potrivit legii, a sentinţei de condamnare ;

— în semn de preţuire a activităţii revoluţionare şi pentru a se cinsti memoria lui Lucreţiu Pătrăşcanu, osemintele sale vor fi strămutate la Monumentul eroilor luptei pentru libertatea poporului şi a patriei, pentru socialism (în hemiciclu) ;

— să se ia măsuri pentru reabilitarea politică şi juridică a celorlalte persoane din procesul Pătrăşcanu [...]

(„Scînteia", nr. 7685 din 26 aprilie 1968, p. 1 şi 3)

VI

Scrisoare-memoriu către V. Patilineţ, secretar al C.C. al P.C.R.

Stimate tovarăşe Patilineţ,

Mă simt dator să precizez în scris poziţia mea faţă de problemele discutate în ziua de 14 august 1968. Sînt probleme de principiu, ceea ce nu este deloc neglijabil pentru un comunist.

După 28 mai, cînd Plenul Tribunalului Suprem a dat decizia prin care mă achita, v-am căutat de mai multe ori. Deoarece mi s-a răspuns ba că sînteţi pentru vreme îndelungată în străinătate, ba în provincie, ba în concediu, am încercat să vorbesc cu tovarăşul Guină, care, însă, a refuzat să mă primească. Cum între timp aflasem că

situația altor condamnați în procesul Pătrășcanu fusese lămurită, am dedus că sînt din nou aruncat la lada cu gunoi. De aceea m-am adresat în scris tov. Ceaușescu. Neprimind nici un răspuns — fapt normal, dată fiind agenda supraîncărcată a acestuia — m-am adresat justiției pentru a-mi reclama drepturile pe care Procedura Penală le dă oricui a fost condamnat printr-o eroare judiciară și, cu atît mai mult, printr-un proces înscenat din ordinul și sub directa îndrumare a Primului Secretar al P.M.R., a ministrului de Interne și a unui Vice-președinte al Consiliului de Miniștri. Ce este valabil pentru erori judiciare, este cu atît mai valabil pentru orori judiciare. Dacă nu procedam astfel, pierdeam orice drept, fiindcă acțiunea în justiție trebuia înregistrată în decurs de trei luni de la decizia Plenului Tribunalului Suprem, adică pînă la 28 august, și nu știam cîtă vreme va dura imposibilitatea de a fi primit eu, persona non grata, de Dvs. Nu mi se poate deci reproșa că am comis o nedelicatețe adresîndu-mă Justiției, înainte de a fi încercat să lămuresc lucrurile cu Dvs. și cu toți tovarășii care au avut curajul să caute și să spuie adevărul, împotriva superstițiilor ideologice, a strigoilor, a prieteniilor actuale și postume. Pornind de la zero moral, ați început reabilitarea partidului în fața propriilor lui membri și a întregului popor, iar nouă, victimelor, ne-ați făcut dreptate. După cum v-am declarat, este mai mult decît sperasem. Ați binemeritat de la Patrie și de la Socialism.

Rezoluția Plenarei C.C. din aprilie 1968 și Decizia nr. 15 din 28 mai 1968 a Plenului Tribunalului Suprem mi-au dat deplină satisfacție morală. Dar asta nu ajunge. Deși nu stă scris în nici un statut al vreunui partid comunist din lume că celor nedreptățiți, într-un fel sau altul, li se acordă, pe lîngă reparații morale, și reparații materiale, acestea s-au acordat întotdeauna, cu generozitate. Ultimul și cel mai impresionant exemplu îl constituie Cehoslovacia, unde parlamentul a votat o lege pentru reparațiile materiale datorate tuturor celor întemnițați pe nedrept. Se vor plăti miliarde de coroane, oricît de dureros ar fi faptul pentru bugetele Cehoslovaciei. Respectul

de om este prima lege a oricărei țări socialiste în care cuvintele au chiar sensul celor scrise în rezoluții, ziare ori spuse în întruniri publice.

Chiar și la noi, pe vremea lui Gheorghiu-Dej, tovarășii Aurel Vijoli, Mihai Levente, George Ivașcu și întreg lotul de intelectuali maghiari din 1956 au obținut nu numai satisfacții morale, dar și reparații materiale binemeritate.

Pe vremuri, de mult, unii domnitori ai țărilor românești răsplăteau nedreptatea cu dregătorii și pungi cu aur. În epoca modernă, toate codurile de procedură penală — și ale noastre, bineînțeles — prevăd reparații materiale pentru erorile judiciare. Viețile luate prin înscenări sînt grozăvii pe care nici un legiuitor nu s-a mai gîndit să le menționeze separat. De aceea, slujitorii legii, magistrați și juriști, au datoria să inițieze pe cei cărora li s-a furat o parte din viață ce drepturi au. A nu o face ar însemna ascunderea legilor și domnia arbitrarului. Cum există omisiunea de denunț pentru crime, ar trebui să existe și un delict, omisiunea de inițiere pentru drepturi. Articolul 431 din Codul Procedurii Penale este categoric și valabil pentru toată lumea, comuniști sau necomuniști. La aprecierea justiției rămîne doar cuantumul reparațiilor.

Desigur că viața unui om, mai cu seamă a unui om bătut la Malmezon și întemnițat la Aiud, nu poate fi apreciată după cantitate și calitate, ca ziua de muncă sau fasolea. În fața morții — și anul de temniță este un an trăit în împărăția morții — toți sîntem egali. Așa cum scriam tovarășului Ceaușescu, ar fi normal ca reparațiile pentru viața luată, prin înscenări, de către unii conducători de partid și de stat să fie acordate cu mărinimie domnească sau cel puțin cu generozitatea cu care au fost și sînt tratați asasinii, odraslele lor, complicii lor declarați și încă nedeclarați. Dacă înalte considerente de partid și de stat fac imposibile asemenea reparații, justiția noastră trebuie să-mi acorde cel puțin drepturile bănești pe care le-au obținut pînă astăzi zeci și zeci de condamnați, victime ale erorilor judiciare. Va fi desigur penibil să mă

tocmesc în fața justiției asupra prețului a 6 000 de zile de viață furată din ordinul unor asasini ajunși, prin jocul istoriei, în capul partidului și statului, dar o voi face. Am certitudinea că, astăzi, nimeni nu mai are interesul și nu va mai îndrăzni să manipuleze direct sau indirect justiția. Codul Procedurii Penale este doar valabil și pentru comuniști condamnați pe nedrept ! Nici un magistrat român nu va mai cuteza să judece altfel decît îi dictează conștiința și legea, indiferent de orgoliile lezate și de suferințele bugetare.

Nu cred că tovarășul Ceaușescu, care nutrește o atît de justificată mîndrie pentru calitățile morale, trecute și prezente, ale românilor, pentru spiritul lor de dreptate, generozitatea și cumsecădenia lor, și-ar însuși punctul de vedere al tov-ului Stoica, care, din dorința probabil de a mă convinge cu orice preț și imediat, mi-a spus că „noi procedăm românește", atunci cînd era evident vorba de stîrbirea unor drepturi umane elementare, de dragul unor meschine economii bugetare. Îl cunosc prea bine și prea de mult pe Stoica ca să cred că expresia reflecta ce gîndea cu adevărat.

Prea mi-ați reproșat amarnic că la proces, fie și cu riscul glontelui, nu am revenit asupra declarațiilor din cursul anchetei, pentru ca astăzi, cu legea în mînă, lege garantată în mod solemn de partid și de stat, să mă sperii de supărarea unuia sau altuia, de riscul de a pierde procesul, sau de oprobriul celor cărora nu le-a fost milă să arunce miliarde și mii de cadavre în noroaiele Dobrogei și să dăruiască rușilor pita țăranilor români de dragul unor sinistre preamăriri și decorații. Nu ei sînt aceia care au autoritatea morală să apere bănuții poporului, împotriva mea ! Dacă totuși, prin miracol, aș pierde procesul, voi avea satisfacția de a fi arătat semenilor mei nu numai că nimeni nu poate fi judecat decît pentru faptele sale, dar cine condamnă din ordin plătește pentru fărădelegile comise. Tot așa, după cum, atunci cînd nimeni nu îndrăznea măcar să gîndească că Gheorghiu-Dej ar putea fi un asasin, am avut curajul — este mîndria vieții mele — să-l arăt cu degetul, și acum voi avea curajul să înfrunt orice

încercare de a se denatura litera și spiritul legilor noastre democratice. Nu-mi pasă dacă voi fi etichetat mic burghez mercantil, agent sovietic recrutat în 1928 și reactivat în 1944 sau nedemn de a fi membru de partid. Pe vremuri curgeau asupra mea epitetele de trotkist, buharinist, agent de siguranță, agent anglo-american, dușman al Armistițiului, calomniator al conducătorilor partidului. Este drept că aceiași deținători ai tuturor adevărurilor mi-au furat o treime din viață, însă am trăit și marea fericire de a auzi din gura conducătorilor actuali ai partidului că toate au fost infamii și nimeni nu mai are dreptul să ordone justiției.

Orice s-ar întîmpla de aici încolo, nu mai am nimic de pierdut decît lanțurile unei vieți ratate din cauza celor care și-au asumat dreptul de a ucide din interese și dușmănii personale, în numele celui mai nobil ideal al omenirii, socialismul, și al celor care nu i-au ales să-i reprezinte. Este de datoria mea să fac ceva, ca cei care vor mai ordona sau executa fărădelegi să afle că totul se plătește, cu ștreangul sau cel puțin cu averea. La Nürnberg s-a stabilit, o dată pentru totdeauna, de întreaga omenire civilizată că nimeni nu-și poate justifica crimele prin ordine ierarhice. România a subscris la această hotărîre. La noi, Codul Procedurii Penale specifică că statul va plăti reparații pentru erorile judiciare și apoi se va despăgubi din averea asasinilor. Cu atît mai moral este ca statul să plătească reparații pentru crimele comise din ordinul unor conducători de partid și de stat și să se despăgubească din averea celor vii și moștenirea celor morți. În timp ce eu trăiam în iad, ei au huzurit. Acum să plătească ! Juridic și moral sînt îndreptățit să cer despăgubiri pentru bătăi, ultragii, maltratări, înfometare. Nu o fac. Cer numai salariul meu.

Din atitudinea mea ați dedus că rău ați făcut atunci cînd, împotriva altor tovarăși, ați cerut să mi se redea carnetul de membru de partid. Erați indignat că cer bani și nu carnetul roșu, așa cum stă bine unui comunist, după ce a stat închis 17 ani, din ordinul conducătorilor de atunci ai Partidului. În timp ce flacăra, sper nevesnică,

arde încă pe mormîntul lui Gheorghiu-Dej și Chișinevschi, după închipuirea Dvs. trebuia să mă prezint cucernic și smerit la poarta partidului și să cer carnetul. Niciodată, de cînd ne cunoaștem, nici în scris și nici verbal n-am cerut calitatea de membru de partid. O am în cap și în suflet și fără de carnet. O singură dată în viața mea am cerut această onoare și mi s-a acordat. Apoi am fost aruncat afară, ca o cîrpă murdară. Reabilitarea mea este un drept care mi s-a dat și nu o favoare ; carnetul de membru poate să-mi fie înapoiat sau nu. În nici un caz nu eu sînt acela care trebuie să-l cer încă o dată.

Vă mărturisesc că, în timpul discuției noastre, o secundă mi-a trecut prin minte ideea netrebnică că aș putea și eu obține carnetul roșu dacă aș renunța la acțiunea în justiție. Am privit o clipă în ochii Dvs. senini și mi-a fost rușine că o asemenea bănuială a putut trece prin capul meu, prea bătrîn pentru a înțelege generația Dvs. Îmi cer scuze pentru infamia închipuită.

În fine, vin acum la pensia de 1 700 lei pe lună pe care Consiliul de Stat mi-a acordat-o cu începere de la 1 iulie, spre satisfacția Dvs. și nemulțumirea mea. Dacă în loc să fi fost întemnițat fiindcă fusesem găsit potrivit pentru un rol de actor în piesa „Procesul Pătrășcanu", aș fi fost liber, oricît de jos aș fi fost ținut, nu se putea să nu ajung la un salariu apreciabil. N-aș fi ajuns desigur vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, ca foștii mei colaboratori Gheorghe Rădulescu și Roman Moldovan, dar este de neînchipuit să nu fi fost utilizat și plătit din abundență, ca atîția specialiști reacționari și aproape totalitatea foștilor mei subalterni. Începînd cu tovarășii Maurer și Bîrlădeanu și sfîrșind cu Robert Marjolin (fost vicepreședinte al Pieței Comune) și Virgil Madgearu, nimeni nu mi-a contestat vreodată calificarea profesională. Chiar și în noiembrie 1965, cînd încă eram ciumat, tov. Bîrlădeanu a dispus să se creeze pentru mine, la alegerea mea, un post de cercetător principal la Institutul de cercetări economice al Academiei, la Centrul de calcul sau la Institutul de fizică. Postul s-a creat, dar nu știu cine

— probabil cineva obișnuit să tragă zăvoarele pe dinafară — a tras zăvorul și n-am intrat.

Dăca directorul actual al Institutului pentru cercetarea conjucturii economice din Ministerul Comerțului Exterior are un salariu de 3 750 lei lunar, este de închipuit că aș fi avut mai puțin ? Este evident că și pensia corespunzătoare ar fi fost cu mult peste suma acordată.

Nu numai atît, dar dacă în timpul detenției mele nu s-ar fi distrus, din înalt ordin, toate documentele privitoare la activitatea mea în cîmpul muncii, în 1966, cînd pensiile se acordau cu actualizarea salariilor, Prevederile Sociale tot mi-ar fi dat o pensie superioară aceleia pe care o primesc.

Astfel, pensia de 1 700 lei apare clar ca o nouă pedeapsă pentru faptul că am fost victimă și nu asasin. Asta n-ar fi nimic, dacă mi-ar fi suficientă. Sînt însă dator și obligat peste cap față de oamenii de omenie care m-au ajutat în primii doi ani după eliberare, cînd nu cîștigam nimic și primeam numai pomana lunară de 300 lei acordată de Drăghici în 1964. Ce fac dacă nu mai pot munci ? Astfel, la dreptul meu mutilat, se adaugă și grija zilei de mîine.

N-am invidiat și nu invidiez pe nimeni. Am crezut că ideile sînt onoarea omului și le-am practicat. De aceea am devenit comunist. Ideile de justiție și echitate fac parte din patrimoniul nostru, din patrimoniul meu. N-am putut suporta ca puțini să trăiască în bogăție și lux, iar mulți în sărăcie și mizerie. Am devenit comunist fiindcă cei puțini umileau și jigneau pe cei mulți. Apoi, o treime din viață am fost eu însumi chinuit, umilit și jignit de slujitorii regimului pe care l-am dorit. Nu pot admite ca, acum, tot regimul pe care l-am dorit, după ce mi-a făcut dreptate să continue să mă umilească aruncîndu-mi fărîmituri din drepturile mele, în timp ce alții, care nu s-au cheltuit poate mai mult ca mine pentru socialism, se bucură de plinătatea drepturilor lor și ceva pe deasupra.

Vă mărturisesc că, ultima dată cînd am venit la Dvs., — pentru prima oară după 20 de ani —, am urcat prin intrarea C și am mers pe aceleași culoare pe care eram

dus în 1948, cu ochii bandajați cu ochelari de tablă și cu mîinile la spate. Cînd am intrat la Dvs. în birou eram crispat, ca acum 20 de ani. Pe urmă m-am destins, ca după un puternic deconectant. Eram fericit că nu mai stau la o măsuță, cu anchetatorul încruntat la birou, ci discutam de la tovarăș la tovarăș, spunînd ce cred că e bine și ce e rău. Sub impresia aceleiași discuții și aceleiași stări, vă scriu astăzi de la tovarăș la tovarăș.

Cu aceeași sinceră simpatie,
[H. Z.]

CUPRINS

Prefață : Belu Zilber pe drumul înțelegerii . . 5
Notă asupra ediției 19

MONARHIA DE DREPT DIALECTIC
[Introducere] 23
[„La început a fost cuvîntul...“] 39
[„Zarca din Aiud...“] 98
[„Se întîmplă ca o simplă amigdalită...“] . . . 106
[„În primăvara anului 1949...“] 110
Mucegai 120
Actul gratuit 125
[„De cînd am fost liberat...“] 129
Universul dosarelor 131
[„Presimțirea este, probabil, un atribut...“] . . 149
[„Nu-mi plac bătrînii...“] 153
[„Abia după ce mi s-a dat drumul...“] . . . 157

ANEXE
I. Raport pentru numirea unui profesor titular la la Universitatea din București (1947) . . 171
II. Catedra de „Economie politică și socială“ de De la Tribunalul Suprem al R.P.R. (1954) . 176

Tehnoredactor : FLORIAN SĂPUNĂRESCU
Corectori : ELENA STUPARU şi MIOZOTIS MARICA

Format carte 16/54 × 84. Coli tipar 13

Comanda 78/297
Combinatul Poligrafic Bucureşti
ROMÂNIA

III. Bilet de liberare (1964) 181
IV. Memoriu către N. Ceaușescu, secretar general al C.C. al P.C.R. (1966) 181
V. Hotărîrea Comitetului Central al Partidului Comunist Român cu privire la reabilitarea unor activiști de partid — *extras* (1968) . . . 187
VI. Scrisoare-memoriu către V. Patilineț, secretar al C.C. al P.C.R. (1968) 196

„...Nu am nimic de pierdut, decît lanţurile unei vieţi ratate numai pentru că în procesul Pătrăşcanu fusese necesar un actor în genul meu..."

„Cînd toţi sînt de acord să falsifice, nu există apărare posibilă. Nici urletul din sala de judecată nu foloseşte. Există totdeauna microfoane, dar sînt mute; există public, dar sînt ofiţeri de Securitate îmbrăcaţi în civil; există avocaţi, dar sînt membri de partid..."

Lei 65

ISBN 973-28-0222-7